

NENÍ TO NÁŠ PROBLÉM,
MY JEN
PRODAVÁME

MEZINÁRODNÍ OBCHOD SE ZBRANĚMI
A MILITARISMUS

Není to náš problém, my jen prodáváme

Mezinárodní obchod se zbraněmi a militarismus

KAM VYVÁŽÍ ČESKÁ REPUBLIKA ZBRANĚ?

ČESKÉ ZBRANĚ SE VYVÁŽETÍ DO DESÍTEK ZEMÍ, V PODSTATĚ JE PRAVDĚPODOBNÉ, ŽE SE S NIMI SETKÁTE V RAMCI VĚTŠINY OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ SVĚTA.

AZERBAJDŽÁN

NEJMODERNĚJŠÍ ČESKÉ RAKETOMETY A HOUFNICE VYVEZENY KOLEM ROKU 2017 DO AZERBAJDŽÁNU, V ROZPORU SE ZBROJNÍM EMBARGEM OBSE

TURECKO

DESET MILIONŮ KUSŮ MUNICE V ROCE 2020

EGYPT

VÍCE NEŽ 800 TISÍC PISTOLÍ A NĚKOLIK TISÍC SAMOPALŮ FIRMY ČESKÁ ZBROJOVKA DODANÝ MEZI LETY 2011 A 2015

NIGÉRIE

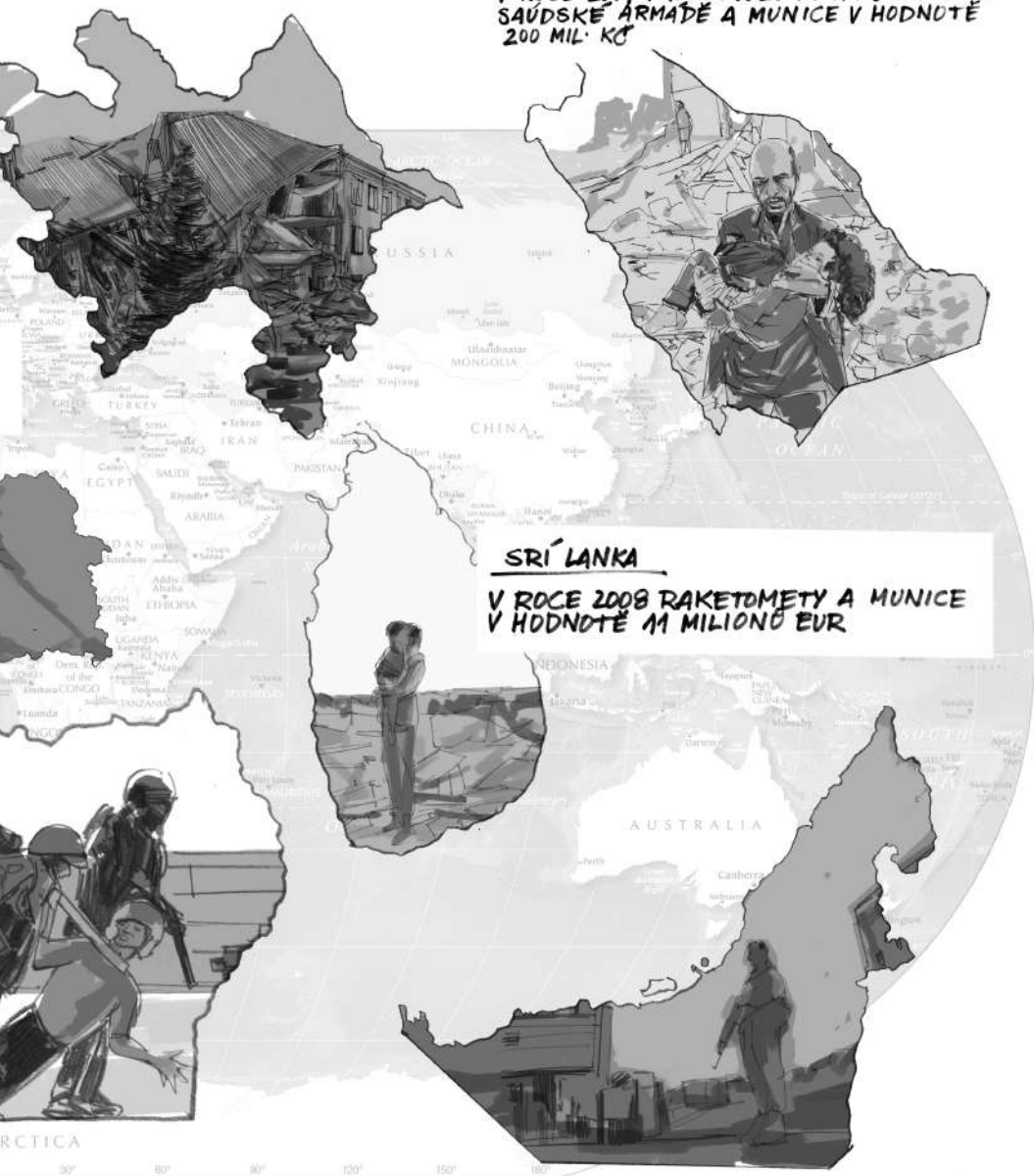
TANKY, TRANSPORTÉRY A RAKETOMETY DODANÝ V ROCE 2015

UGANDA

DVAČTYŘICET TERCŮ ZA VÍCE KORUN V ROCE

SAUDSKÁ ARABIE

V ROCE 2014 TŘÍ STA VOZŮ TATRA URČENÝCH
SAUDSKÉ ARMÁDĚ A MUNICE V HODNOTĚ
200 MIL. Kč

SRÍ LANKA

V ROCE 2008 RAKETOMETY A MUNICE
V HODNOTĚ 11 MILIONŮ EUR

OBROBNĚNÝCH TRANSPOR-
NEŽ JEDNU MILIARDU
2020

SPOTENÉ ARABSKÉ EMIRÁTY

V ROCE 2016 VYVEZENY ZBRANĚ
ZA 52 MILIONŮ EUR

Obsah

Úvod – <i>Ivana Balgová</i>	11
Nebezpečný průmysl – <i>Peter Tkáč</i>	15
Obchod se zbraněmi – <i>Andrew Feinstein</i>	29
Militarizace, hrubé porušování lidských práv a střelné zbraně – <i>Daniel Omar Mata Lugo</i>	45
Když máte jen kladivo, všechno vypadá jako hřebík – <i>Andrew Metheven</i>	63
Kde v Mexiku končí německé pušky G36? – <i>Ronja Metzger a Stephan Möhrle</i>	77
Autorky a autoři	86
English summary	87
Odzbrojovka	89

ŘEKLÍ O OBCHODU SE ZBRANĚMI

BAVÍ MĚ ÚSPĚCH
A KDYŽ VYDĚLÁME
PENÍZE.

16.10.2016

JAROSLAV STRNAD

ZAKLADATEL HOLDINGU CZECHOSLOVAK GROUP, KTERÝ SDRUŽUJE NĚKOLIK ZBRŮJOVEK V ČESKU A NA SLOVENSKU. FIRMA V ROCE 2017 OBEŠLA ZBRŮJNÍ EMBARGO OBSE A VYVEZLA NEJMODERNĚJŠÍ HOUFNICE A RAKETOMETY DO AZERBAJDŽÁNU.

CHCEME NEPŘÍMĚ
POMOCI STABILIZACI
EGYPTA

31.1.2016

LUBOMÍR ZAORÁLEK

JESTĚ JAKO MINISTR ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ZAVÍTAL V ROCE 2016 S DELEGACÍ ZBRŮJÁŘŮ DO JUNTŮ OVLÁDANÉHO EGYPTA, KDE PRO ČESKOU ZBRŮJOVKU VYJEDNÁVAL ZAKÁZKU NA OZBROJENÍ TAMNÍCH REPRESIVNÍCH SÍL.

SAÚDSKÁ ARABIE JE SERIOZNÍ
PARTNER... UPRCHLÍKŮ BY BYLO VÍCE,
KDYBYCHOM ZBRANĚ NEDODÁVALI.

2.9.2015

JIŘÍ HYNEK

ŠEF ASOCIACE OBRANNÉHO A BEZPEČNOSTNÍHO PRŮMYSLU ČR, KANDIDÁT NA PREZIDENTA V ROCE 2017 ZA STRANU REALISTÉ. V ROCE 2015 PŘIROVŇAL UPRCHLÍKY K RAKOVINĚ.

ZBRŮJNÍ PRŮMYSL
JE JAKO KAŽDÝ JINÝ, A I ON POTŘE-
BUJE PODPORU VE VÝVOZU... NĚKDY
LICENČNÍ POLITIKA OMEZUJE NAŠE EXPORT
DO ZEMÍ, ODKUD ÚDAJNĚ HROZÍ VÝVOZ
DO NEBEZPEČNÝCH ZEMÍ S EMBAR-
GEM. JA ŘÍKÁM: CO JE KOMU
DO TOHO.

1.6.2017

MILOŠ ZEMAN

TĚMITO SLOVY BĚHEM ÚVODNÍHO CEREMONIÁLU ZBRŮJÁŘSKÉHO VELETRHU IDET RELATIVIZOVAL PREZIDENT REPUBLIKY NEBEZPEČÍ, KTERÉ HROZÍ PŘI NEKONTROLOVANÉM VÝVOZU ZBRANÍ. NA JEHO VOLEBNÍ KAMPAŇ PŘÍSPĚLA FIRMA PATŘÍCÍ ZBRŮJÁŘI JAROSLAVU STRNADOVI ČÁSTKOU DVA MILIONY KORUN.

Úvod

Není to náš problém

Dalo by se z toho udělat bingo. Můžete se spolehnout, že v diskusi o vývozu zbraní z České republiky dříve či později zazní: Nezabývá zbraň, ale člověk. Když nevyveze my, vyveze někdo jiný. Války budou vždy, taková je lidská povaha. Zbraně jsou jen zboží. Případně: zbrojení je nezbytné k udržení míru.

Nejenže se tyto argumenty nezakládají na faktech (a často neobstojí ani před kritickým myšlením), ale také zjednodušují komplikovanou oblast obchodu se zbraněmi na obyčejné „*není to náš problém, my jen prodáváme*“. V případě České republiky znamená tento prodej zbraně a vojenský materiál v hodnotě 15,9 miliard korun (v roce 2019), které končí na Slovensku, v USA, Vietnamu, Spojených Arabských Emirátech, Egyptě a dalších. Jak svůj text začíná Peter Tkáč: „*Česká republika vědomě vyzbrojuje juntou v Egyptě, teokratické monarchie v Saúdské Arábii a ve Spojených Arabských Emirátech, komunistický režim ve Vietnamu či autokratický režim v Turecku.*“

Namísto konstatování „*je to komplikovanější, než to vypadá*“ přinášíme do diskuse sbírku pěti textů, které se na obchod se zbraněmi dívají z různých úhlů a přibližují další a další vrstvy problematiky. Již zmíněný text Petra Tkáče Nebezpečný průmysl: o vývozech zbraní z České republiky přibližuje výrobu a vývoz zbraní z Česka a mimo jiné ukazuje, jak tlak zbrojařské lobby ovlivňuje (a mění) rozhodnutí ministerstev zodpovědných za regulaci vývozu zbraní. Pokud se někdy ocitnete v diskusi se zbrojaři, bude se vám hodit druhá část textu, v níž jsou přiblíženy nejčastější argumenty s krátkými a výstižnými komentáři. Na oblíbený argument nejen zbrojařů a politických činitelů o důležitosti pracovních míst, které zbrojní průmysl v Česku vytváří, reaguje Tkáč otázkou: Je zabezpečení dostatku samopalů egyptskému diktátorovi tím nejlepším využitím schopností pracujících ve zbrojovkách?

Andrew Feinstein ve svém textu Světový obchod se zbraněmi ukazuje, jak utajování obchodních dohod kryje korupci, střet zájmů i nevhodná rozhodnutí v otázkách národní bezpečnosti a zároveň upozorňuje na důsledky, na které se

často při debatě o obchodu se zbraněmi zapomíná – obrovské výdaje na neustálé zbrojení znamenají odklon zdrojů od sociálních a zdravotních problémů. Zbraně jsou tak nejen předměty destrukce, ale znamenají i obrovské finanční (a zbytečné) výdaje, které se mohly utratit na něco jiného – političtí představitelé, kteří tvrdí, že si země nemůže dovolit léky pro pacienty s HIV a AIDS, neváhají utratit miliardy dolarů na zbraně.

Situaci v Mexiku se věnuje text Militarizace, hrubé porušování lidských práv a střelné zbraně: Přehled mexických zkušeností s válkou proti drogám. Autor Daniel Mata vysvětluje, jak militarizace způsobená takzvanou válkou proti drogám rozšířila násilí v regionech Mexika. „*Zkušenosti z Mexika z posledních několik let ukazují, že střelné zbraně jsou hlavní hnací silou tohoto násilí a že je třeba věnovat více pozornosti nejen tomu, kde zbraně skončí, ale také tomu, jak jsou používány (či zneužívány)*“, píše Mata. Snad stačí dodat, že Česká zbrojovka patří mezi deset nejvýznamnějších zahraničních poskytovatelů zbraní Mexiku za sledované období 2007 až 2017.

Text Andrewa Methвена „Když máte jen kladivo, všechno vypadá jako hřebík“: O militarizaci policie je důležitým příspěvkem k diskusi o chování policie nejen v kontextu potlačování protestů a opozice. Policejní složky často absorbují výcvik armády, který je připravuje na použití násilí i v relativně běžné činnosti. Methven ukazuje, jak typ zbraně, kterou drží policisté v rukou, ovlivňuje jejich reakce na konflikt – jsou to přece zbraně a vybavení, které umožňují použít v konfliktních situacích nepřiměřenou sílu a agresi. Militarizace policie (a v širším kontextu i společnosti) však nespočívá jen v dodávání armádních zbraní. Násilí je přijímáno jako vhodná reakce na konflikt; rozdílnost a rozmanitost jsou vnímány jako hrozby. Ti, kteří nerespektují pravidla, představují potenciální násilí, kterému je třeba zabránit – i když násilí ve skutečnosti nikdo neplánuje.

Zatímco předešlé texty nahlížely na globální povahu obchodu se zbraněmi v rovině prodejce-kupující a svými analýzami ukázaly, jak nedodržování a obcházení regulací vývozu zbraní podporuje ozbrojené konflikty a potlačování lidských práv v jiných zemích, poslední text přináší aspoň trochu optimističtější pohled. Text Kde v Mexiku končí německé pušky G36? Občanská společnost iniciovala trestní stíhání zbrojní firmy H & K ukazuje, že vývozní země mohou ovlivňovat země, ve kterých zbraně končí, i pozitivně – přes občanskou angažovanost. Trestní oznámení, které v roce 2010 na německou zbrojní společnost podal Jürgen Grässlin, předseda organizace Arms Information Center, je příkladem, jak mohou představitelé občanské společnosti vymáhat dodržování předpisů a dohod a přimět firmy k odpovědnosti.

Obchod se zbraněmi by měl patřit mezi nejvíce kontrolované a regulované obchody, ve skutečnosti však patří mezi oblasti, které je naopak velmi těžké

zkoumat a veřejností kontrolovat. Jde o síť často nejasných dohod, spojenectví, korupce. Česká republika má v této síti významné postavení jako výrobce a prodejce zbraní, který často neváhá porušit mezinárodní dohody. Při pohledu na globální situaci, kterou obchod se zbraněmi způsobuje, výmluva „*není to náš problém, my jen prodáváme*“ neobstojí. Je to náš problém. Právě proto, že prodáváme.

Ivana Balgová

ČESKÁ ZBRŮJOVKA

Česká zbrajovka,
Uherský Brod

práce českých rukou

více než sto zemí
kam se české zbraně
dovážejí

Nebezpečný průmysl

O vývozech zbraní z České republiky

Peter Tkáč

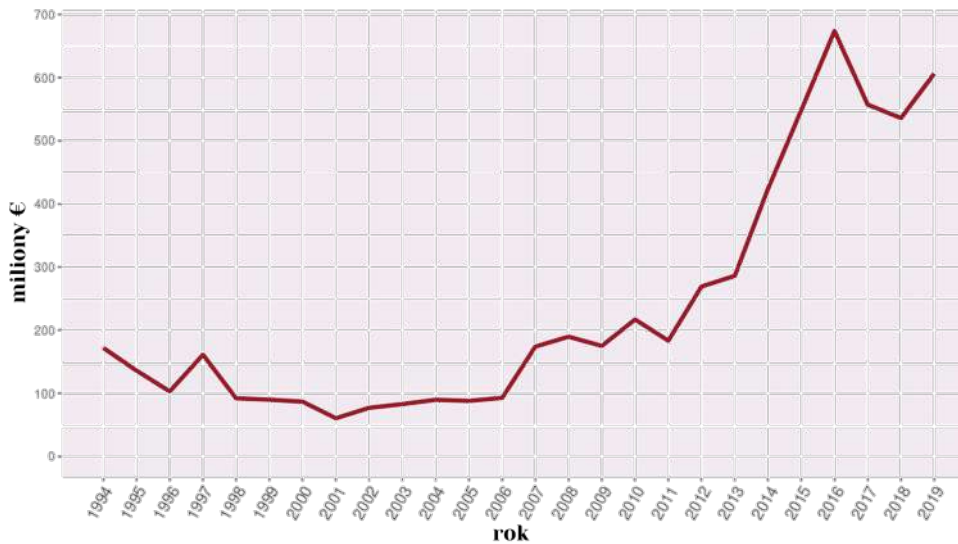
Jedním z nejproblematičtějších aspektů české zahraniční politiky je vývoz zbraní. Česká republika vědomě vyzbrojuje juntou v Egyptě, teokratické monarchie v Saúdské Arábii a ve Spojených Arabských Emirátech, komunistický režim ve Vietnamu či autokratický režim v Turecku. Proč a jak se tak děje by měl přiblížit tento článek. V jeho první části představím základní fakta o českém obchodu se zbraněmi a vysvětlím jakým způsobem dochází k jeho povolování a kdo za povolování nese odpovědnost. Stručně také přiblížím historii českého zbrojního průmyslu a jeho současnou podobu. V další části na několika příkladech ilustruji, jakým způsobem české orgány odpovědné za vývoz zbraní podléhají tlaku zbrojařské lobby, přímo jí napomáhají, nebo nad kontroverzními zásilkami přivírají oči. V závěru se pokusím vyvrátit nejčastější argumenty zbrojařů.

Základní informace o českém obchodu se zbraněmi

Podle statistik Stockholmského mezinárodního institutu pro výzkum míru (SIPRI) se v množství prodaných zbraní Česká republika nachází na 21. místě ze všech států světa.¹ Hodnota zbraní a vojenského materiálu² vyvezeného z Česka dosáhla v roce 2019 hodnoty 620 mil. € (15,9 mld. Kč) a toto číslo dlouhodobě roste [graf 1]. Mezi největší zákazníky dlouhodobě patří Spojené státy americké a Slovensko. Je to pochopitelné – USA má obrovský trh a po-
ptávku po ručních palných zbraních, Česko a Slovensko měli několik desítek let

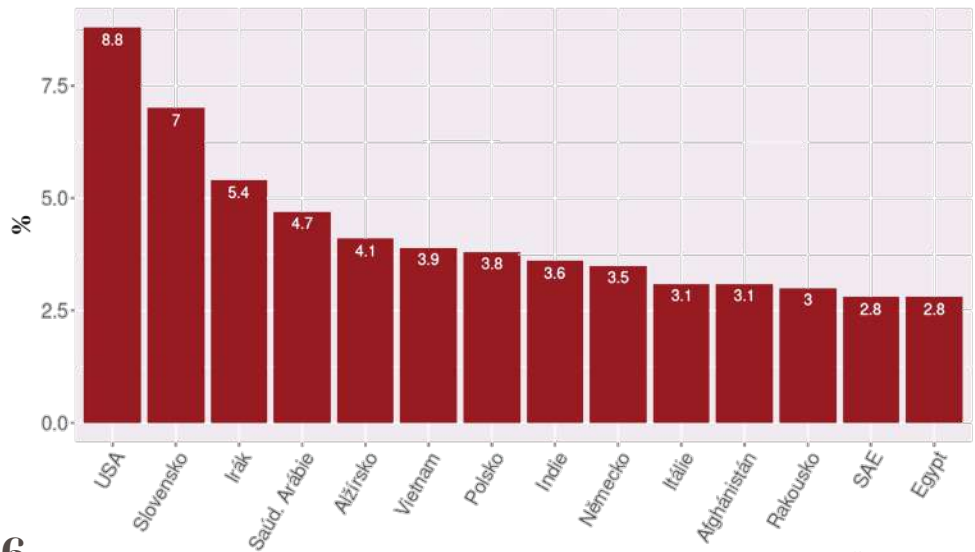
[graf 1]

**Hodnota zbraní a vojenského materiálu vyvezených z ČR
mezi lety 1994 a 2019**

[graf 2]

Čtrnáct největších dovozců českých zbraní mezi lety 2010 až 2019

společnou armádu a zbrojní průmysl. Při pohledu na 14 největších zákazníků českých zbraní za posledních 10 let zjistíme, že se mezi nimi nacházejí země, které můžeme z pohledu ochrany lidských práv označit za přinejmenším problematické – Vietnam, Spojené Arabské Emiráty, Egypt, Irák, a dokonce na 4. místě Saúdská Arábie [graf 2]. Významné zásilky šly v nedávných letech také do Turecka, Nigérie, Indonésie, Mexika či Brazílie. Znepokojení též vyvolává narůstající spolupráce s Izraelem – roste nejen vývoz českých zbraní do Izraele, ale i izraelských do Česka a posledních 5 let se Izrael pokaždé ocitl v první trojici největších dovozců zbraní do Česka.

Když jsme se v NESEHNUTÍ pokusili vyčíslit, kolik zbraní skončilo v roce 2017 v nedemokratických zemích, použili jsme tzv. Freedom Index amerického thinktanku Freedom House. Při porovnání stavu svobody, který tento index přidělil jednotlivým státům, s hodnotou zbraní, které jim Česká republika prodala, vyplynulo, že až 45 % českých zbraní směřovalo do zemí, které index označuje za „*nesvobodné*“ nebo „*méně svobodné*“. V roce 2016 bylo toto číslo dokonce ještě o něco vyšší – 48 %.³ Znamená to, že téměř polovina českých zbraní končí v zemích, jejichž obyvatelstvo čelí značnému omezování svobod.

Toto se děje s vědomím vládních orgánů, či dokonce s jejich podporou. Každý vývoz zbraní musí být schválen Ministerstvem průmyslu a obchodu (MPO ČR), konkrétně útvaru Licenční správy. MPO ČR přitom potřebuje kladná stanoviska dalších ministerstev – Ministerstva obrany, Ministerstva vnitra a především Ministerstva zahraničních věcí (MZV ČR). Posledně jmenované je z pohledu lidských práv nejdůležitější – toto ministerstvo musí zvážit dopad konkrétní zásilky zbraní na lidská práva v zemi určení, její vliv na naše mezinárodní závazky a disponuje také právem veta. Ministerstvo zahraničních věcí by tak mělo upřednostňovat ochranu lidských práv před ekonomickými zájmy. Jak ukáží na příkladech níže, je vystaveno obrovskému tlaku zbrojařské lobby, k lidským právům se staví laxně, či dokonce vývoz zbraní do diktátorských režimů samo podporuje.

Kromě národní legislativy⁴ se odpovědné orgány musí řídit také tzv. Společným postojem,⁵ kterým Rada EU stanoví členským státům kritéria, která musí zohledňovat při rozhodování o udělení či neudělení vývozní licence. Podle těchto kritérií by se vývoz neměl povolit, kdyby hrozilo, že vyvezené zbraně budou použity při represích vůči vlastnímu obyvatelstvu, nebo by podněcovaly či prodlužovaly ozbrojené konflikty, či pokud hrozí, že zbraně budou převezeny jinam, než bylo původně deklarováno. V praxi se však dodržování těchto kritérií velmi těžko vymáhá – Evropský parlament v roce 2017 konstatoval,⁶ že vývoz zbraní do Saúdské Arábie je v rozporu hned s pěti kritérii. Přesto tam některé členské státy včetně Česka zbraně stále vyvážejí.

Závažným problémem je nedostatek informací a z toho vyplývající chybějící

kontrola veřejnosti. MPO ČR sice každý rok na svém webu zveřejňuje výroční zprávu o vývozu zbraní⁷, data jsou však jen velmi obecná. Základní informace, která se dá ze zprávy zjistit, je hodnota vyvezených zbraní do jednotlivých zemí a jaké tzv. skupiny vojenského materiálu byly vyvezeny. Co se však ve zprávě nenachází, je konkrétní typ vyvezené zbraně a její množství. Kontrolu dále maří fakt, že zpráva vychází pozdě – například zpráva za rok 2019 byla zveřejněna v létě roku 2020. O případném kontraktu uskutečněném v lednu 2019 se tak veřejnost dozví až s devatenácti měsíčním zpožděním.

Stručná historie českého zbrojního průmyslu

Zbrojní průmysl, nebo jak se mu někdy orwellovsky říká „*obraný a bezpečnostní*“, má v České republice dlouhou tradici. Už v 19. století na území dnešní České republiky fungovalo několik významných zbrojovek. Továrny jak Sellier & Bellot či Škoda Plzeň tvořily jádro rakousko-uherského zbrojního průmyslu. Po 1. světové válce se etablovaly další významní výrobci – Zbrojovka Brno a Česká Zbrojovka Strakonice (později Uherský Brod). Ztráta domácích trhů způsobená zánikem Rakousko-Uherska znamenala přeorientování hospodářství nově vzniklého Československa na zahraniční obchod. Československé zbraně se prodávaly do zemí tzv. Malé dohody (Jugoslávie, Rumunsko, ČSR), ale i Latinské Ameriky a Číny. Odhaduje se, že vývoz zbraní v roce 1938 představoval 7 % celkového československého vývozu (pro srovnání, v roce 2015 to bylo 0,4 %) a podle některých zdrojů měla být ČSR v letech 1934 až 1935 dokonce největším vývozcem zbraní na světě.⁸

Během okupace za 2. světové války pracovaly obsazené továrny pro nacistické Německo, pro jehož potřeby se mimo jiné vyráběly tanky a samohybná děla (ČKD, Škoda Plzeň), letecké kulomety (Česká Zbrojovka) či ruční palné zbraně a pěchotní kulomety (Zbrojovka Brno).

V poválečném období po začlenění Československa do východního bloku podléhala zbrojní výroba v Československu společnému plánování z Moskvy. Těžká zbrojní technika a munice (tanky, houfnice) byly přesunuty na území dnešního Slovenska (Závody těžkého strojírenství – ZTS v Dubnici nad Váhom, Martině, Detvě, a jiných), na území dnešního Česka se upřednostňovala výroba letadel (AERO Vodochody) a specializované techniky (optika – Meopta Přerov) a ručních palných zbraní (Česká Zbrojovka, Zbrojovka Brno). Svůj vrchol zaznamenala československá výroba v 80. letech, kdy byla druhou největší v rámci Varšavského paktu a šestou největší na světě.

Devadesátá léta přinesla dramatický pokles výroby a prodeje zbraní. Způsobeno to bylo především ztrátou trhů po rozpadu Sovětského svazu a ukon-

čením závodů ve zbrojení po konci Studené války. Dařilo se však prodeji „staré“ výzbroje – zbraní a munice z nyní již přebytných zásob z období Studené války.

Zbrojní průmysl v současnosti

Český zbrojní průmysl se vzpamatoval až s příchodem nového tisíciletí. Dá se říci, že „*válka proti terorismu*“ přinesla větší poptávku po zbraních a bezpečnostních technologiích, čímž roztočila další kolo závodů ve zbrojení. Českým firmám se na tuto poptávku podařilo zareagovat a vývoz zbraní od roku 2006 nepřetržitě roste. Ujaly se nejen firmy s jedinečným sortimentem (ERA vyrábějící radiolokátory VERA), ale také tradiční firmy vyrábějící konvenční zbraně (Česká Zbrojovka), munici (Seller & Belliot), obrněná vozidla, houfnice, nákladáky (holding Czechoslovak Group) či podzvuková letadla (Aero Vodochody).⁹

Momentálně český zbrojní průmysl zaměstnává okolo 24 000 lidí,¹⁰ přičemž podle vyjádření jeho představitelů začíná trpět nedostatkem kvalifikovaných pracovníků*nic.¹¹ Kolem 100 firem je sdružených v „*Asociaci obranného a bezpečnostního průmyslu*“ (AOBP), lobbistické organizaci zastupující zbrojařské firmy. Až 90 % těchto firem je v soukromých rukou, stát má kontrolu jen nad pěti podniky.¹² Zvláštností je, že 90 % produkce tohoto průmyslu je určeno na export, což je to dáno malou velikostí domácího trhu.

Proč to tak je

I navzdory kontrolám ministerstev a existenci společných evropských kritérií končí české zbraně stále tam, kde by neměly. Při obchodování se zbraněmi jsou v České republice ekonomické zájmy nadřazeny zájmům politickým, bezpečnostním a lidskoprávním. Orgány odpovědné za jeho povolení, především ministerstvo zahraničí, často neustojí tlak zbrojařské lobby. Nebo naopak aktivním zbrojařům napomáhají a v případech kontroverzních kauz přivírají oči a zametají skandály pod koberec.

Tlak zbrojařské lobby

Nejzřetelnějším příkladem tlaku zbrojařské lobby na odpovědné úřady, v tomto případě MZV ČR, byla kampaň v médiích v únoru 2020, kdy šéf AOBP Jiří Hynek obviňoval ministerstvo, že zamítnutím některých vývozních licencí

připravilo české zbrojovky o „*miliardové obchody*“.¹³ Konkrétně poukazoval na zamítnutí vývozu střelného prachu do Turecka a bojových vozidel pěchoty BVP-2 do Ugandy. Česká republika na podzim předchozího roku vývoz zbraní do Turecka pozastavila, a to v reakci na tureckou invazi do severní Sýrie, ve snaze chránit kurdské obyvatelstvo.¹⁴ Ukázalo se však, že ne nadlouho. V létě roku 2020 nizozemská organizace Stop Wapenhandel upozornila, že podle statistik nizozemské vlády bylo přes 10 milionů kusů munice českého původu vyvezených v dubnu téhož roku přes Rotterdam právě do Turecka.¹⁵ A nakonec na podzim skutečně vyplynulo, že česká vláda zbrojní embargo na Turecko poté, co byla zbrojaři kritizována, na jaře v tichosti zrušila. Toto rozhodnutí odůvodnilo MZV ČR alibisticky tím, že na území už „*ke střetům tureckých a kurdských sil nedochází*“.¹⁶ Ignorovalo přitom lidskoprávní situaci na územích okupovaných Tureckem a jím podporovanými milicemi, situace, která je podle vyjádření Vysoké komisařky OSN pro lidská práva Michelle Bacheletové „*krutá, doprovázena násilím a kriminalitou*“.¹⁷ A zatímco si v únoru minulého roku zbrojařská lobby stěžovala, že ČR nepovolila vývoz střelného prachu, o dva měsíce později už z rotterdamského přístavu do Turecka vyplula zásilka obsahující ne střelný prach, ale rovnou miliony nábojů.

I v případě Ugandy ministerstvo nakonec tlaku zbrojařské lobby ustoupilo a vývozy obrněných transportérů povolilo. Ministr zahraničních věcí Tomáš Petříček (ČSSD) změnu rozhodnutí využil pro předvolební kampaň, když necelé dva měsíce před krajskými volbami navštívil spolu s hejtmanem pardubického kraje Martinem Netolickým (ČSSD) Poličské strojírny, které o zakázku usilovaly. Tam zaměstnancům a vedení oznámil, že stát vývoz transportérů v hodnotě více než 1 miliardy Kč povolil. Hejtman Martin Netolický se přitom nechal slyšet, že do vyjednávání o povolení zakázky se aktivně zapojily i odbory a jejich předák Josef Středula – argumentovalo se totiž zachováním pracovních míst. Jak ale správně upozornil server Voxpot, šéf odborů ani samotné odbory nemají žádné pravomoci při rozhodování o udělování licencí na vývoz zbraní.¹⁸ Při takovém rozhodování se má brát v úvahu, jaký dopad bude mít zásilka na naše mezinárodní závazky, naši bezpečnost, na dodržování lidských práv v zemi určení a další bezpečnostní a politická kritéria, nepatří sem zaměstnanost v zemi výrobce. Proto se do licenčního procesu nezapojuje ministerstvo práce a sociálních věcí a oficiálně ani odbory.

Napomáhání zbrojařům

20 Napomáhání zbrojařům může mít různé formy, od zakládání agentur na podporu exportu až po lobbying u zákazníků. České ministerstvo obrany se

inspirovalo v zahraničí a připravuje systém prodeje „*vláda – vláda*“, v němž by česká vláda zprostředkovávala zbrojařům zahraniční zakázky a ručila by za ně. Časté jsou také zahraniční cesty ministrů v doprovodu zástupců zbrojního průmyslu – jako příklady uveďme cestu Alexandra Vondry, který ještě jako ministr obrany navštívil v roce 2012 Indii a Vietnam spolu s delegací zbrojařů¹⁹, či návštěvu Istanbulu současného ministra průmyslu a obchodu Karla Havlíčka, kam se zbrojaři zavítal krátce před tureckou invazí do severní Sýrie.²⁰

Lubomír Zaorálek vzal ještě jako ministr zahraničí v roce 2016 zbrojaře pro změnu do Egypta, a to jen tři roky po tom, co tam při zásahu tamních bezpečnostních složek proti demonstracím zahynulo během jednoho dne přes osm set lidí.²¹ S juntou odpovědnou za masakr přišel Zaorálek dohodnout nejen prodej desítek tisíc pistolí a pušek od České Zbrojovky, ale i jejich licenční výrobu v jedné z egyptských továren.²² Junta by si tak pistole na masakrování demonstrujících mohla vyrábět sama a nemusela by se zdržovat čekáním na povolení vývozu českými úřady. Český ministr tento prodej odůvodňoval snahou pomoci se „*stabilizací Egypta*“²³, bojem proti terorizmu²⁴ a bezpečností „*místních i turistů*“.²⁵

Přivírání očí

Neprůhlednosti a přehazování odpovědnosti z jednoho ministerstva na druhé (jak jsem již zmínil, vývozní licence musí schválit čtyři ministerstva) umožňují odpovědným orgánům zametat kauzy pod koberec.

V roce 2017 zveřejnila ázerbájdžánská armáda propagační video, na kterém se kromě jiného pochlubila i nejmodernějšími českými houfnicemi a raketomety. Na Ázerbájdžán je však kvůli konfliktu o Náhorní Karabach vyhlášené zbrojní embargo Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). České úřady tvrdily, že žádné vývozy raketometů a houfnic do této kavkazské země nepovolily. Pátrání médií odhalilo, že do tohoto obchodu byly zapojeny další dva státy a několik firem patřících pod holding Czechoslovak Group. Zjednodušeně: holding převezl podvozky a kabiny vyrobené v jedné ze svých firem z Česka na Slovensko, kde na ně v další firmě patřící holdingu nasadili houfnice a raketomety a nainstalovali izraelská telekomunikační zařízení. Odtud byly přes bratislavské letiště převezeny letadlem patřícím ázerbájdžánským aerolinkám do Tel Avivu, odkud po krátké přestávce pokračovaly do Baku, konečné destinace.²⁶ Od té doby, kdy to začalo vyplouvat na povrch, se české úřady snažily zbavit zodpovědnosti tvrzením, že povolily pouze vývoz na Slovensko a do Izraele, takže již nenesou zodpovědnost za to, co se se zbraněmi dělo po opuštění hranic Česka. Zde je třeba poznamenat, že podle sedmého kritéria Společného

postoje EU nesmějí členské státy EU povolit vývoz zbraní, pokud existuje riziko, že budou prodány jinému než deklarovanému odběrateli.²⁷ V případě, že Česká republika zjistila, že Izrael či Slovensko přeposílají české houfnice do země, na kterou je uvaleno embargo, měla vůči nim vyvodit důsledky. I kdyby to byla pravda a orgány o koncovém uživateli nevěděly, zodpovědnosti je to nezabavuje. Dokumenty získané serverem *investigace.cz* naznačují, že české orgány o skutečné destinaci věděly už od začátku.²⁸

Jak se to zdůvodňuje

Existují osvědčené argumenty, kterými se vláda a zbrojaři obhajují vždy, když se objeví nějaká kontroverzní zakázka. Velmi zjednodušeně by se daly rozdělit na argumenty zaměřené na Českou republiku, její obranyschopnost a pracovní trh a argumenty zaměřené na praktické využití zbraní v zahraničí – ve válce proti terorismu, proti drogám a podobně. Vyskytují se i argumenty typu *„když nevyveze my, vyveze někdo jiný“*, *„nezabíjí zbraň, ale člověk“*, *„vždy se bude válčit, taková je lidská povaha“*. Tím se ale v tomto článku nebudu zabývat a podívám se na argumenty, které přece jen mají nějakou legitimitu.

Pracovní místa

Jedním z nejčastějších argumentů pro vývoz zbraní je podpora zaměstnanosti v Česku. Jak jsem již ukázal, pracovní místa hrála klíčovou roli při povolení vývozu obrněných transportérů do Ugandy. Je těžké se proti tomuto argumentu postavit a nebýt obviněn z toho, že nám nezáleží na osudech pracujících. Dalo by se však pochybovat, zda je zabezpečení dostatku samopalů egyptskému diktátorovi, aby ten mohl i nadále perzekuovat své obyvatelstvo, tím nejlepším využitím nadání a šikovnosti zaměstnanců a zaměstnankyň zbrojovek. Naopak, je to trestuhodné mrhání jejich potenciálem. O tom, jak lidský potenciál využít k obecně prospěšnější činnosti, můžeme najít inspiraci v zahraničí. S velmi zajímavou alternativou pro britský zbrojní průmysl přišla tamní organizace Campaign Against Arms Trade (CAAT) – po vzoru transformace fosilního průmyslu na bezemisní navrhuje, aby vláda změnila priority a namísto podpory pracovních míst ve zbrojním průmyslu začala podporovat pracovní místa ve výrobě obnovitelných zdrojů energie. Podle jejich studie může toto odvětví zaměstnat ještě více lidí než zbrojní průmysl a uplatnění v něm najdou i pracovníci*ice zbrojovek. Zároveň by se tak pomáhalo směřovat k bezemisní ekonomice a zpomalovat růst klimatických změn, které jsou dnes naší největší

hrozbou.²⁹ S transformací zbrojního průmyslu na sociálně užitečné podnikání, např. v obnovitelných zdrojích, počítá také britská platforma the New Lucas Plan.³⁰

Obranyschopnost

Dalším oblíbeným argumentem je potřeba vlastního zbrojního průmyslu pro zachování obranyschopnosti republiky. Jak již bylo zmíněno, český trh je příliš malý na to, aby uživil všechny zbrojovky. Abychom byli ve vyzbrojování soběstační, je třeba zbrojovky financovat exportem jejich výrobků.³¹ Tento argument počítá s tím, že se v případě války Česko nebude muset spoléhat na dodávky zbraní ze zahraničí. Zapomíná však nato, že stejně jako může při válečném stavu dojít k omezení dodávek zbraní do Česka, může dojít i k omezení dodávek surovin potřebných k jejich výrobě. Může tak nastat situace, že sice budeme mít vlastní zbrojovky, ty ale nebudou mít z čeho zbraně vyrábět. Nemluvě o tom, že tak malý stát, jakým je Česká republika, by jen těžko dokázal z vlastních zdrojů pokrýt všechna odvětví zbrojního průmyslu, potřebná pro moderní vedení válek. Je přímo nemyslitelné, abychom mohli vyrábět například vlastní nadzvukové stíhačky. Nabízí se také jedna historická analogie. Ve třicátých letech minulého století patřila ČSR k největším světovým vývozcům a výrobcům zbraní. I tak jsme však byli nacistickým Německem poraženi, a to prakticky bez výstřelu.

Války proti drogám

Problematizaci konceptu války proti drogám je věnován jiný článek této brožurky, na tomto místě jen stručně představím jeden příklad, kdy se válkou proti drogám argumentovalo při vývozu zbraní do Mexika. V roce 2014 prodala Česká Zbrojovka 2 600 kusů útočné pušky CZ 805 BREN a 5 000 kusů pistole CZ P-09 nově vzniklé elitní policejní jednotce „División de Gendarmenía de la Policía“. Posláním jednotky má být potírání organizovaného zločinu včetně drogových kartelů³² a snížení míry ozbrojeného násilí sužujícího Mexiko.³³ Jak však upozorňuje akademik Daniel Rico, jednotka je ve skutečnosti zaměřena více na ekonomickou kriminalitu a zajištění ekonomických reforem v zemi, takže její vliv na redukci násilí je dokonce nižší než vliv neformálních domobran – Autodefensas.³⁴

Válka proti terorismu

Válka proti terorismu, kterou před více než 20 lety vyhlásilo USA, přinesla zbrojnímu průmyslu obrovské množství příležitostí. Poukazováním na hrozbu teroristických útoků si vlády pomáhaly při zdůvodňování zvýšených výdajů na zbrojení doma a vyzbrojování diktátorů v zahraničí. Česká republika nebyla výjimkou. Vývozy zbraní do Egypta, Nigérie či Iráku byly prezentovány jako náš příspěvek celosvětovému úsilí potlačování terorismu. Málo se ale vedla debata o tom, zda je tento způsob vypořádávání se s terorismem nejefektivnější a zda se místo příčin nepotlačují jen příznaky. Nejviditelnější je tento rozpor v případě Egypta. Pod nálepkou boje proti terorismu tam probíhá brutální útlak opozice, lidskoprávních aktivistů*ek, médií či odborů.³⁵ Není proto divu, že ani po desítkách tisíc zbraní prodaných Egyptu se tam terorismus nepodařilo vymýtit a že útoky militantních skupin především na Sinajském poloostrově stále pokračují.³⁶

V případě Iráku je to složitější. Když ČR v roce 2016 poslala municí irácké armádě a iráckými Kurdům na boj proti ISIL³⁷, dalo se proti tomuto kroku jen těžko něco namítat, berouce v úvahu nebezpečí, které tehdy ISIL představoval. Ale o tom, že motivací České republiky a především zbrojařů byl upřímný zájem o poražení ISIL a nejen snaha vydělat peníze, se dnes už dá pochybovat. Stačí se podívat na to, jakým způsobem jsme před nedávnem hodili přes palubu syrské Kurdy. Když Turecko obsadilo Kurdy kontrolovanou severní Sýrii, symbolicky jsme do Turecka zastavili vývoz zbraní, abychom je po pár měsících začali prodávat znovu. A titíž zbrojaři, kteří se oháněli bojem proti ISIL, nyní volají po co největším exportu do Turecka bojujícího s Kurdy v Sýrii. Kurdové tam přitom teprve před pár lety nesli hlavní břemeno bojů proti ISIL.

Závěr

Český obchod se zbraněmi je určován upřednostňováním ekonomických zájmů a benevolencí úřadů více než celospolečenskou diskusí. České zbraně ve velkém končí v rukou diktátorů a v nedemokratických režimech. Tolik potřebná veřejná kontrola chybí, na veřejnost se dostávají jen velmi omezené informace.

Zbrojaři svou činnost ospravedlňují tvorbou pracovních míst, bojem proti terorismu či pohádkami o naší bezpečnosti, v nichž vystupují jako princové, zachránci království. Vysvětlení, jak vyzbrojování policie masakrující demonstranty v ulicích pomáhá naší bezpečnosti, neexistuje. Diskuse o skutečné prospěšnosti vytváření pracovních míst ve zbrojařském průmyslu, která by se

dívala na něco víc než obyčejné číslo zaměstnaných, neexistuje. A pověst České republiky coby zastánce lidských práv, kterou proslavily humanisté a humanistky jako Masaryk, Horáková či Havel? Neexistuje.

Poznámky:

- 1 Pieter D. Wezeman a koll., „Trends in International Arms Transfers, 2019,“ SIPRI Fact Sheet duben 2020, 12
- 2 Pro obchod se zbraněmi, vojenským materiálem či s materiálem dvojího použití bude v tomto textu pro zjednodušení používán výraz obchod se zbraněmi. Vojenský materiál nemusí běžně představovat to, co si většina lidí představí pod pojmem „zbraň“ – mohou to být např. telekomunikační zařízení do tanků. Na tento materiál se však vztahují stejné podmínky při povolení vývozu jako u „tradičních zbraních“. Zjednodušeně to můžeme chápat také tak, že vysíláčka v tanku sice nikoho nezabije, umožňuje však správné fungování tanku, který už sám o sobě smrtící být může.
- 3 Peter Tkáč, Hana Zoor Sváčniková, a Michael Škvrňák, „Zbrojením pro mír a stabilitu? Zpráva NESEHNUTÍ o vývozu zbraní z ČR v roce 2017“ (Brno: NESEHNUTÍ, 23. 9. 2018), <https://zbrane.nesehnuti.cz/wp-content/uploads/zbrojenim-pro-mir-a-stabilitu-2018.pdf>.
- 4 Vývoz zbraní upravuje zákon č. 38/1994 Sb., „Zákon o zahraničním obchodu s vojenským materiálem,“ Pub. L. No. 38/1994, [cit. 21. 6. 2020], <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1994-38>.
- 5 Rada EU, „Společný postoj Rady 2008/944/SZBP ze dne 8. prosince 2008, kterým se stanoví společná pravidla pro kontrolu vývozu vojenských technologií a vojenského materiálu,“ Pub. L. No. 2008/944/SZBP (2008), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A32008E0944>.
- 6 Evropský parlament, „Vývoz zbraní: Provádění Společného postoje 2008/944/SZBP“ (2017), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+PS+TA-2017-0344+0+DOC+XML+V0//CS>.
- 7 Celým názvem „Výroční zpráva o kontrole vývozu vojenského materiálu, ručních zbraní pro civilní použití a zboží a technologií dvojího užití v České republice“
- 8 Aleš Skřivan, „K charakteru, rozsahu a zaměření československého vývozu v meziválečném období,“ Acta Oeconomica Pragensia 15, no. 7 (1. 12. 2007): 367–82, <https://doi.org/10.18267/j.aop.219>.
- 9 Pro úplnější výčet zbrojařských firem viz: Erik Jurásek, „Zbrojní průmysl zemí V4 a jeho perspektivy“ (Diplomová práce, Brno, Masarykova Univerzita, 2017).
- 10 Ústní sdělení od zástupce zbrojního průmyslu, 21. 11. 2019, MZV ČR, Praha
- 11 Michal Pivoňka, „Český obranný a bezpečnostní průmysl trápí nedostatek kvalifikovaných pracovníků,“ CZ DEFENCE, 19. 10. 2019, <https://www.czdefence.cz/clanek/cesky-prumysl-trapi-nedostatek-kvalifikovanych-pracovniku>.
- 12 Pivoňka.
- 13 Oldřich Danda, „Zbrojáři proti Petříčkovi: Česko vyklízí pole konkurenci – Novinky.cz,“ Novinky.cz, 16. 2. 2020, <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/zbrojari-proti-petrickovi-cesko-vyklizi-pole-konkurenci-40313463>
- 14 Novinky and ČTK, „Česko zastavilo vývoz zbraní do Turecka – Novinky.Cz,“ Novinky.Cz, 14. 10. 2019, sec. Zahraniční, <https://www.novinky.cz/zahranici/turecka-invaze/clanek/cesko-zastavilo-vyvoz-zbrani-do-turecka-40299840>.
- 15 “Munitiedoorvoer Naar Turkije via Nederland Ondanks Aangescherpt Wapenexportbeleid | Stop Wapenhandel,“ Stop Wapenhandel, 5. 6. 2020, <https://stopwapenhandel.org/node/2408>.
- 16 Bohumír Židek, „Česko zrušilo embargo na vývoz zbraní do Turecka, které podporuje Ázerbájdžán v Náhorním Karabachu – Novinky.cz,“ Novinky.cz, 15. 10. 2020, <https://www.novinky.cz/ekonomika/clanek/cesko-zrusilo-embargo-na-vyvoz-zbrani-do-turecka-ktere-podporuje-azerbajdzan-v-nahornim-karabachu-40338949>.
- 17 UN High Commissioner for Human Rights, „Syria: Violations and Abuses Rife in Areas under Turkish-Affiliated Armed Groups – Bachelet,“ Display News (Geneva: UN High Commissioner for Human Rights, 18. 9. 2020), <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=26258>.
- 18 Vojtěch Boháč, „České obrněnce v Ugandě: Jak si ČSSD dělala kampaň na udělování exportních licencí,“ VOXPOT, 26. 9. 2020, <https://www.voxpot.cz/ceske-obrnence-v-ugande-jak-si-cssd-delala-kampan-na-udelovani-exportnich-licenci/>.
- 19 Martin Jonáš, „Vondra vyrazil se šéfy zbrojovek do Vietnamu a Indie,“ ČT24, 28. 3. 2012, <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1181910-vondra-vyrazil-se-sefy-zbrojovek-do-vietnamu-a-indie>.
- 20 Government of the Czech Republic, „Prime Minister Andrej Babiš and Deputy Prime Minister Karel Havlíček Promote Czech Companies' Interests in Turkey | Government of the Czech Republic,“ vlada.cz, 4. 9. 2019, <https://www.vlada.cz/en/media-centrum/aktualne/prime-minister-andrej-babis-and-deputy-prime-minister-karel-havlicek-promote-czech-companies-interests-in-turkey-177090/>.
- 21 Human Rights Watch, „Egypt: Rab'a Killings Likely Crimes against Humanity | Human Rights Watch,“ www.hrw.org, 12. 8. 2014, <https://www.hrw.org/news/2014/08/12/egypt-raba-killings-likely-crimes-against-humanity>.
- 22 Pavel P. Novotný, „Česká Zbrojovka brousí kolem Egypta. Chce tam rozjet výrobu pistolí,“ IDNES.cz, 1. 2. 2016, http://ekonomika.idnes.cz/ceska-zbrojovka-usiluje-o-zakazky-v-severni-africe-a-blizkem-vychodu-1jc-/eko-zahranici.aspx?c=A160201_073536_eko-zahranici_rts.
- 23 ČTK, „Zaorálek chce pomoci stabilizovat Egypt, do Káhiry přivezl české zbrojaře,“ E15.cz, 31. 1. 2016, <http://zpravy.e15.cz/domaci/politika/zaoralek-chce-pomoci-stabilizovat-egypt-do-kahiry-privezl-ceske-zbrojare-1266738>.
- 24 ČTK, „Zaorálek: Egypt stojí o pomoc ČR v boji s terorismem | Aktuálně.cz,“ Aktuálně.cz, 2. 2. 2016, <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/zaoralek-egypt-stoji-o-pomoc-cr-v-boji-s-terorismem/r-95a35b8ec93b1e5a6b7002590604f2e/>.

- 25 Novotný, „Česká Zbrojovka brousí kolem Egypta. Chce tam rozjet výrobu pistolí.“
- 26 David Macháček a Jakub Szántó, „Zbrojař Strnad dál dodává do Ázerbájdžánu. Zbraně posílá přes Izrael, úřady prý o ničem neví.“ ČT24, 18. 6. 2018, <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/2513533-zbrojar-strnad-dal-dodava-do-azerbajdzanu-zbrane-posila-pres-izrael-urady-pry-o-nicem>.
- 27 Rada EU, „Společný postoj Rady 2008/944/SZBP ze dne 8. prosince 2008, kterým se stanoví společná pravidla pro kontrolu vývozu vojenských technologií a vojenského materiálu“ (2008), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A32008E0944>.
- 28 Jakub Šimák a Matej Gašparovič, „Czech Weapons in Azerbaijan: How a Chassis Turned into a Howitzer.“ investigace.eu, 24. 9. 2019, <https://www.investigace.eu/czech-weapons-in-azerbaijan-how-a-chassis-turned-into-a-howitzer>
- 29 Campaign Against Arms Trade, „Arms to Renewables.“ <https://caat.org.uk>, 31. 3. 2020, <https://caat.org.uk/alternatives/arms-to-renewables/>.
- 30 „The Lucas Plan.“ <http://lucasplan.org.uk/>, [cit 9. 1. 2021], <http://lucasplan.org.uk/>.
- 31 Jiří Hynek, „Jsme sami sobě největší hrozbou, tvrdí šéf Asociace obranného průmyslu.“ ČeskéNoviny.cz, 2. 11. 2018, <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/jsme-sami-sobe-nejvetsi-hrozbou-tvrdi-sef-asociace-obranneho-prumyslu/1682469>.
- 32 Jan Grohmann, „Speciální divize mexické policie získá české zbraně.“ Armádní noviny, 2. 9. 2014, <https://www.armadinoviny.cz/specialni-divize-mexicke-policie-ziska-ceske-zbrane.html>.
- 33 Daniel Rico, „La Gendarmería Nacional, Mexico's Inadequate Solution to Drug Cartel Violence.“ Washington University Global Studies Law Review 15, no. 4 (2016): 24.
- 34 Zajímavostí také je, že stejných zbraní, které Česká republika dodala División de Gendarmería, pušek CZ 805 BREN se v současnosti česká armáda zbavuje a to z důvodu jejich údajné nespolehlivosti. Jan Gazdík, „Zbrojení za miliardy: U české pušky BREN se ukazuje problematičnost armádních zakázek | Aktuálně.cz.“ Aktuálně.cz, 12. 11. 2020, <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/zbrojeni-za-miliardy-je-puska-bren-prikladem-nehospodarnosti/r~c232329a0ede11eb9d470cc47ab5f122/>.
- 35 Peter Tkáč, „Zaorálková cesta do Egypta byla ostuda.“ Deník Referendum, 8. 2. 2016, <https://denikreferendum.cz/clanek/22240-zaoralkova-cesta-do-egypta-byla-ostuda>.
- 36 Reuters Staff, „Islamic State Claims Responsibility for Egypt's Sinai Attack.“ Reuters, 1. 5. 2020, <https://www.reuters.com/article/uk-egypt-security-idUKKBN22D64L>.
- 37 Josef Kopecký, „Česko posílá Irácké Armádě i Kurdům zbraně proti Islámskému státu.“ IDNES.Cz, 25. 1. 2016, http://zpravy.idnes.cz/cesko-posila-iracke-armade-i-kurdum-zbrane-proti-islamskemu-statu-1c1-/domaci.aspx?c=A160125_112440_domaci_kop.

Obchod s konvenčními zbraněmi, velkými i malými, dosahuje 60–90 miliard dolarů ročně. Za největší výrobce zbraní a obchodníky s nimi jsou pravidelně označovány USA, Rusko, Spojené království, Francie, Německo, Švédsko, Itálie, Izrael a Čína.

Obchod se zbraněmi

Povaha a fungování světového obchodu se zbraněmi

Andrew Feinstein

Pro pochopení a analýzu kterékoli konkrétní zbrojní zakázky a/nebo toku zbraní mezi zeměmi je zásadní uvědomit si kontext světového obchodu se zbraněmi, který je jedinečný a v některých ohledech záhadný. Obchod se zbraněmi je totiž ze všech světových obchodů nejzkorumpovanější, nejméně se zodpovídající veřejnosti a nejméně regulovaný. Funguje jako převážně skrývaná forma spolčení mezi vysoce postavenými politiky, představiteli zbrojařských společností, vojenskými veliteli a řadou často odpudivých zprostředkovatelů. Účastníci jednají prakticky beztrestně ve světě paralelního práva, kde nezákonné skutky zřídka kdy vyplavou na povrch, jsou málokdy vyšetřovány a téměř nikdy nevedou k trestnímu stíhání. Tam, kde může být volný tok zbraní omezen nařízeními a zákony, se vlády – které často nahlas tvrdí, že jsou obhájci „*mezinárodního řádu založeného na pravidlech*“ – zapojí do propracovaných regulačních rituálů, které dočasně legalizují nelegální a tolerují neetické. Obchod, jenž je odpovědný za nejméně půl milionu úmrtí ročně, rozleptává demokracie, oslabuje již tak křehké státy a podkopává právě tu národní bezpečnost, kterou má posilovat.

Nejtragičtějším příkladem je otrěsný konflikt probíhající v současné době v Jemenu. Konflikt si doposud vyžádal zhruba dvacet tisíc životů mezi civilními obyvateli¹ a způsobil to, co Dětský fond OSN (UNICEF) popisuje jako největší humanitární krizi na světě – 24 milionů lidí naléhavě potřebuje humanitární pomoc.² Konflikt je poháněn vývozem zbraní ze Spojených států, Velké Británie, Francie, Itálie a dalších zemí. Panel odborníků OSN pro Jemen tvrdí,

že neustále naráží na důkazy porušování mezinárodního humanitárního práva a možné válečné zločiny (spáchané převážně Saúdskou Arábií a Spojenými arabskými emiráty).³ Jeho zprávy jasně ukazují, že vývoz těchto zbraní je nezákonný, pokud jde o národní právo, a v některých případech i pokud jde o regionální a mezinárodní smlouvy.

V červnu 2019 rozhodl odvolací soud ve Spojeném království, že prodej zbraní Saúdské Arábii, vůdci koaličních sil bojujících s hútijskými milicemi v Jemenu, byl nezákonný. Soud rozhodl, že ministři vlády nelegálně schválili vývoz zbraní, aniž by řádně posoudili riziko pro civilisty.⁴ Navzdory soudnímu rozhodnutí pokračovala vláda Spojeného království v udělování vývozních licencí na prodej do Saúdské Arábie⁵ a v červenci 2020 oznámila úplné obnovení prodeje zbraní do tohoto království. Londýnská vláda tvrdila, že porušování mezinárodního práva a možné válečné zločiny byly „*ojedinělými incidenty*“.⁶ V řádu dní po tomto oznámení Ministerstvo obrany uznalo, že v Jemenu znamenalo ze strany Saúdů více než 500 případů porušení mezinárodního práva.⁷ V několika dnech před tímto oznámením a po něm bylo saúdskými nálety v Jemenu zabito nejméně osm dětí.⁸

Jak lze takovému bezostyšnému porušování právního řádu nečinně přihlížet a proč by vlády – britská, americká a další – pokračovaly v dodávkách zbraní do konfliktu, který má nepochybně otřesné dopady na lidské životy?

Přehled

V roce 2019 odhadl Stockholmský mezinárodní institut pro výzkum míru (SIPRI) světové vojenské výdaje na 1,9 bilionu dolarů.⁹ To je přibližně 250 dolarů na jednoho obyvatele planety. USA utratí ročně více než bilion dolarů za národní bezpečnost – jejich rozpočet na obranu přesahuje 730 miliard dolarů.¹⁰ Obchod s konvenčními zbraněmi, velkými i malými, dosahuje 60–90 miliard dolarů ročně.¹¹ Za největší výrobce zbraní a obchodníky s nimi jsou pravidelně označovány USA, Rusko, Spojené království, Francie, Německo, Švédsko, Itálie, Izrael a Čína.

Obchody se zbraněmi téměř vždy podléhají utajení z důvodu národní bezpečnosti. Uzavírají se mezi vládami, které se poté obracejí na výrobce, z nichž mnozí jsou nyní v soukromém vlastnictví, aby je zrealizovali. V některých případech vlády podepisují smlouvy přímo s komerčními dodavateli, zatímco firmy obchodují mezi sebou navzájem nebo s třetími stranami, z nichž některé nejsou ani právními subjekty. Patří mezi ně nestátní aktéři – od ozbrojených milicí po povstalecké skupiny a neformální uskupení „*teroristů*“ – a tzv. darebácké státy (pariah states). Prodej a dodávky zbraní jsou často spojeny

s podezřelými prostředníky nebo agenty, kteří jsou označováni také jako makléři nebo obchodníci se zbraněmi.¹² Obchod se zbraněmi vzkvétá díky tajným dohodám mezi světovými vůdci, vojenskými veliteli, zpravodajskými agenty, korporacemi a jejich vedoucími pracovníky, finančníky a bankéři, přepravci, pochybnými prostředníky, těmi, kdo perou špinavé peníze, a běžnými zločinci. Obchodování se zbraněmi je příležitostně také spojeno s organizovanými zločineckými sítěmi – v oblasti nákupu, prodeje a/nebo zprostředkování.

Mnoho obchodů se zbraněmi zahrnuje prvky všech těchto dohod, které se pohybují na škále legálnosti a etiky od oficiálního, formálního obchodu až po takzvaný Shadow World, známý také jako šedý a černý trh. Šedý trh odkazuje na obchody, které jsou prováděny legálními kanály, ale skryté a jsou často využívány vládami k pokoutnímu ovlivňování zahraniční politiky. Dohody na černém trhu jsou uzavírány a prováděny nelegálně. Černé i šedé obchody jsou často v rozporu se zbrojnými embargy, národními a multilaterálními zákony, dohodami a předpisy.

V praxi jsou hranice mezi těmito třemi trhy nejasné. Pokud jde o uplácení a korupci de rigueur, existuje a existovalo jen velmi málo transakcí se zbraněmi, které by nezahrnovaly prvky nezákonnosti, od světových válek přes studenou válku až po válku proti terorismu, od malých povstání po rozsáhlé revoluce. Obchodníci se zbraněmi, výrobci zbraní a vlády podporují a udržují napětí ve snaze o zisk – příležitostně prodávají všem stranám téhož konfliktu.

Kromě primárního morálního problému ničení způsobeného jejich výrobky je zde také související obava z možností promarněných kvůli obchodu se zbraněmi. Zatímco v našem nestabilním a agresivním světě je zjevně požadováno neustálé zbrojení, rozsah výdajů na obranu v zemích ohrožených i žijících v míru vede k masivnímu odklonění zdrojů od klíčových sociálních a rozvojových potřeb, což samo o sobě živí nestabilitu a nejistotu.

Posledním takovým příkladem je nepřipravenost zemí, zvláště Spojených států a Velké Británie, na pandemii COVID-19 ve srovnání s jejich obrovskými výdaji na obranu. William Hartung z Centra pro mezinárodní politiku tvrdí, že oficiální vojenský rozpočet USA v současném fiskálním roce sice činí 738 miliard dolarů, avšak sečteme-li všechny výdaje spojené s obranou USA, pak jsou skutečné náklady pro daňové poplatníky 1,25 bilionu dolarů ročně. Polovina této částky by uspokojila většinu identifikovaných lékařských potřeb během pandemie COVID-19, z nichž mnohé zůstávají nenaplněny.¹³ Další jasný příklad těchto nákladů přišel v prvních letech demokracie v Jihoafrické republice. Za podpory mezinárodních zbrojařských společností a zahraničních států utratila nová vláda kolem 10 miliard dolarů za zbraně, které v té době nepotřebovala. Její prezident současně tvrdil, že si země nemůže dovolit poskytovat antiretrovirové léky potřebné k udržení života téměř 6 milionů

Jihoafričanů žijících s HIV a AIDS. Firmy vyplatily 300 milionů dolarů na provizích zprostředkovatelům, agentům, vysoce postaveným politikům, úředníkům a vládnoucí straně ANC. V následujících pěti letech zemřelo více než 355 000 Jihoafričanů z příčin, jimž se dalo předejít – neměli přístup k lékům, které by jim zachránily život. A po dobu minimálně pěti let se zde každoročně narodilo více než 30 000 HIV pozitivních dětí, protože Jihoafrická republika si „nemohla dovolit“ léčbu přenosu z matky na dítě, zatímco zbraně, které zakoupila, zůstávají převážně nevyužity.¹⁴

Skutečná velikost těchto promarněných příležitostí roste, když si uvědomíme, jak zkorumpované a utajené tento průmysl funguje, jak zvyšuje další náklady na zbrojení, podkopává v kupujících i prodávajících zemích demokracii, která je odpovědná veřejnosti a kontrolovatelná, a jak umožňuje neobhajitelná rozhodnutí, která mají někdy trestnou povahu a příležitostně narušují národní bezpečnost. Obchod se zbraněmi ve skutečnosti představuje více než 40 procent korupce v rámci celého světového obchodu.¹⁵ Když se zkombinuje velikost kontraktů, velmi malý počet lidí, kteří se účastní rozhodování, a plášť utajených záležitostí národní bezpečnosti, výborně se to hodí k úplatkům a korupci v masovém měřítku. Některé státy jsou aktivními účastníky této nezákonnosti a mnoho dalších se spokojí s tím, že tomuto jednání nečinně přihlížejí. Téměř všechny vlády přijímají rozhodnutí o nákupu zbraní s obrovskými finančními důsledky, které ani nejsou efektivní z hlediska nákladů, ani nejsou v nejlepším zájmu země. Zakoupené zboží navíc často stojí mnohem více, než bylo původně uvedeno, není schopno podat takový výkon, jaký byl slíben, a je vyráběno nebo dodáváno i s několikaletým zpožděním.

Je samozřejmé, že je třeba chránit národní bezpečnost a obchodní tajemství, nicméně úplné utajení, které je pro obchody se zbraněmi často charakteristické, kryje korupci, střety zájmů, špatné rozhodování a nevhodné volby v otázce národní bezpečnosti. V důsledku toho je tento obchod, jenž by měl patřit mezi nejvíce kontrolované a regulované, jednou z nejméně zkoumaných a veřejnosti odpovědných oblastí vládní a soukromé činnosti. Následné pokusy zakrýt protiprávní jednání vedou k další nelegální činnosti a oslabení vlád. Například kvůli ochraně politiků, která sahala až po prezidenta, byla v jihoafrickém obchodu se zbraněmi podkopána autorita parlamentu, byly rozpuštěny protikorupční orgány a oslabeny orgány činné v trestním řízení.¹⁶

Ačkoli tedy existuje nepřehledné množství národních, regionálních, multilaterálních, a dokonce i některých – byť slabých – mezinárodních regulací obchodu se zbraněmi, realita je taková, že symbiotický a utajovaný vztah mezi průmyslem, prostředníky a vládami znamená v praxi to, že tato nařízení jsou jen zřídka plně vymáhána, a někdy jsou zcela ignorována. Například ke konci roku 2011 jen jedno z 502 zaznamenaných porušení zbrojních embarg OSN vedlo k úspěšnému stíhání.¹⁷

Spojené státy americké

Světový obchod se zbraněmi nemůžeme pochopit, pokud nepochopíme roli světové zbrojní velmoci, USA, které vyrábějí a používají přibližně 40 % všech zbraní na planetě. Celosvětově se lidé neustále točí mezi prací pro vládu, armádu a zbrojní průmysl. Firmy nejen významně finančně přispívají politikům a jejich stranám, ale také poskytují pracovní příležitosti bývalým státním zaměstnancům, vyšším důstojníkům ve výslužbě a poraženým politikům. Nikde to není zjevnější než v USA.

Všudyprítomné, většinou nikým nezpochybňované společné zájmy výrobců zbrojního vybavení, Pentagonu, zpravodajských agentur, členů Kongresu a exekutivy naznačují, že USA jsou ve skutečnosti státem národní bezpečnosti. Tím je zajištěno, že irelevantní zbrojní programy, které dělají málo pro to, aby byla země bezpečnější, nadále získávají miliardy dolarů v každém rozpočtovém cyklu. Například v těchto napjatých ekonomických časech USA nakonec utratí přes 1,5 bilionu dolarů za stíhačku, která je v současných konfliktech jen málo užitečná a kterou i Ministerstvo obrany popsalo tak, že je přinejlepším problematická a přinejhorším nefunkční a zbytečná.¹⁸

Neustálý koloběh lidí a peněz udržuje to, co C. Wright Mills označil jako „vojenskou metafyziku“ – militaristickou definici reality ospravedlňující „trvalou válečnou ekonomiku“.¹⁹ A to navzdory varování, které bývalý generál Dwight D. Eisenhower uvedl ve svém projevu při odchodu z funkce prezidenta USA: „[S] ohledem na propojení nesmírné vojenské mašinérie a velkého zbrojního průmyslu... musíme při vládních zasedáních bránit tomu, aby... vojensko-průmyslový komplex... získal neoprávněný vliv. Možnost katastrofického vzestupu ztráty moci existuje a bude přetrvávat. Nikdy nesmíme dopustit, aby váha tohoto spojení ohrozila naše svobody nebo demokratické procesy.“²⁰

Pokud jde o současnou ničivou a nekonečnou válku proti terorismu, je pozoruhodné, že během prvního roku po nástupu prezidenta George W. Bushe do funkce obsadilo vysoké pozice v jeho vládě třicet zástupců vrcholného managementu, konzultantů a lobbistů zbrojního průmyslu. V roce 2001 se zásadních schůzek Bushovy vlády zúčastnilo šest vedoucích pracovníků společnosti Lockheed Martin. Na konci téhož roku Pentagon společnosti udělil jednu z největších vojenských zakázek v historii USA.²¹

Dick Cheney byl ve vládě George H. W. Bushe ministrem obrany, poté se stal generálním ředitelem Halliburtonu a později viceprezidentem George W. Bushe. Během Cheneyho působení ve funkci viceprezidenta získala jeho bývalá společnost od Ministerstva obrany kontrakty za více než 6 miliard dolarů. Její smlouvy spojené s ropou v Iráku tuto částku ztrojnásobily.²² Cheney měl ve společnosti stále značný podíl a odešel ze zmíněné funkce jako ještě bohatší

muž.²³ Za Obamovy vlády se toho změnilo málo,²⁴ a Donald Trump se k vojenskému průmyslovému komplexu sice vyjadřoval kriticky, když byl v pozici kandidáta na prezidenta, ale jeho administrativa v tomto ohledu dosáhla jen toho, že se ničivý status quo ještě upevnil.²⁵ Nejde však jen o smlouvy. Jde také o to, jak zhoubný vliv má tato elita národní bezpečnosti – složená z vysokých politiků, vedoucích zbrojařských společností a vojenských velitelů – na všechny aspekty správy věcí veřejných, včetně hospodářské a zahraniční politiky a rozhodnutí jít do války. Obavy vzrůstají, protože velká část toho, co členové této elitní skupiny dělají, není pod kontrolou zákonodárců, soudnictví, médií ani nevládních watchdogových organizací.

Spojené království, Evropská unie, Rusko a Čína

Británie je rukojmím podobné tajné dohody mezi hlavními zbrojařskými společnostmi (zejména velkou a mocnou BAE Systems) a tou výkonnou složkou vlády, která v tomto odvětví působí jako hlavní obchodní zástupce. Tento vztah se prohloubil v době, kdy byla předsedkyní vlády Margaret Thatcherová. Labouristé Tonyho Blaira v něm s radostí pokračovali – stejně jako všichni následující premiéři. Například hned po vypuknutí arabského jara byla prvním významným činem Davida Camerona prohlídka regionu za doprovodu řady vysokých představitelů zbrojních společností.²⁶ A to navzdory skutečnosti, že nejméně dvě ze zúčastněných společností, BAE a Rolls-Royce, jsou po celá desetiletí zapojeny do systémové korupce po celém světě.²⁷ I když to v Británii není tak běžné jako v USA, pohyb jednotlivců mezi politikou, široce definovaným státem včetně armády a soukromými zbrojařskými společnostmi vyvolává obavy ze střetu zájmů a nedostatku smysluplné zodpovědnosti vůči veřejnosti.²⁸

Ve Francii, kde jsou části průmyslu stále v rukou státu, jsou zbrojní společnosti obdobně nadšeně podporovány vládami všech politických směrů. Média a lidé s vlivem na veřejné mínění v zemi se však až na vzácné výjimky zdají být k pochybným praktikám zbrojního průmyslu lhostejní. Nicméně se zde našli jeden či dva vyšetřující státní zástupci, kteří byli při hledání právní nápravy v případech velké korupce neohroženější než jejich britské protějšky. Významným příkladem je takzvaný skandál Angolagate z 90. let, kdy francouzská vláda tajně nelegálně prodávala zbraně angolské vládě.²⁹

Obrovskou podporu od svých vlád získávají také německé, švédské a italské firmy. Státní zástupci v Německu sice zbrojní společnosti vyšetřují, ale málokdy to má nějaké nepříjemné následky. V Itálii a Švédsku, kde společnost Saab uzavřela prostřednictvím mnoha kontroverzních dohod partnerství s BAE, jsou vyšetřování vzácná.

Vztah mezi zbrojním průmyslem a vládou je ještě více symbiotický v méně demokratických zemích. Role obchodu se zbraněmi je klíčovou součástí rozsáhlé obchodní říše Lidové osvobozené armády, která se stala určující silou čínské autokratického řízeného kapitalismu. Zbraně byly vždy nástrojem čínské zahraniční politiky, a využití prodeje levných zbraní k šíření vlivu této země dosáhlo nebývalé úrovně.³⁰ Také ti, kdo jsou u moci v ruském státě – tzv. silovici kolem Vladimíra Putina – mají úplnou kontrolu nad zbrojním obchodováním země, což je důležitý zdroj patronátu.³¹

Čína a Rusko prodávají zbraně mnoha světovým despociím, včetně těch v Súdánu, Sýrii, Barmě, Íránu, Severní Koreji a Zimbabwe. Jejich ruční palné zbraně rozšířily zóny konfliktu z Dárfúru do Mullaitivu. Za vlády Husního Mubaraka se ochotnými dodavateli zbraní do Egypta stali Číňané, a stejně i Rusko, Francie, Spojené království a USA. Tyto obchody se vyznačovaly vysokou mírou korupce, která promazávala kolečka Mubarakova krutého režimu. Tyto země pokračovaly v podobných vztazích s prezidentem Sísím.³² Když síly NATO nakonec přišly do Libye pomoci povstání proti Muammaru Kaddáfímu, musely při svých útocích na něj zničit nejen ruské zbraně, ale také ty, které diktátorovi dříve prodaly Francie, Německo, Itálie a Spojené království.³³ Brzy po Kaddáfího svržení si navíc mnoho přebytných zbraní prodaných dříve Kaddáfímu našlo cestu na neformální světový trh se zbraněmi.³⁴

Důsledky: Blowback a korupce

Určitý „*blowback*“ – nezamýšlený a neočekávaný negativní dopad prodeje zbraní – je v obchodu se zbraněmi běžný a často podkopává bezpečnost prodávající země. Snad nejzářnějším historickým příkladem je to, jak Spojené státy vyzbrojovaly mudžáhidy v Afghánistánu. Tytéž zbraně a titíž bojovníci, vyzbrojení a vycvičení k tomu, aby vyhnali ze země Sovětský svaz, vytvořili jádro Tálibánu, rodící se Al-Káidy a širší „*islamistické*“ sítě, která pro USA představuje nepřítele v jeho nekonečné, nesmírně ziskové válce proti terorismu různých podob. Negativní dopady jsou běžné také v případech, kdy jsou zbraně – ať už jde o starší přebytné zásoby ze studené války či z balkánských konfliktů, nebo o novější tajné zásoby z bojišť v Libyi, Iráku, Afghánistánu, Sýrii nebo Jemenu – přeprodávány skrze obchodníky se zbraněmi, agenty nebo makléře. Tyto zbraně, převážně ruční a lehké, nadále podporují a prodlužují konflikty po celém světě.

Když jsou z negativních důsledků viněni výrobci zbraní a jejich zastánci ve vládě, tito aktéři odpovídají, že takové nešťastné incidenty jsou vyváženy ekonomickým přínosem tohoto průmyslu, zejména počtem pracovních míst,

která vytváří. Ve skutečnosti je výsledný účet přinejmenším nejednoznačný.

Pozitivní ekonomický dopad obchodu se zbraněmi je často přeceňován výkonnými PR mašinériemi, think-tanky a lobbisty, které si tento průmysl platí. Ve skutečnosti bylo v průzkumu, který shrnul více než 170 studií o ekonomickém dopadu výdajů na obranu v širokém spektru zemí, zjištěno, že tyto výdaje měly na hospodářský růst jednoznačně sporný nebo negativní dopad.³⁵

Navíc je počet pracovních příležitostí vytvořených v obranném sektoru velmi nadsazený. Zastánci tohoto odvětví také zamlžují skutečnost, že taková pracovní místa obvykle vyžadují značné dotace z veřejných prostředků, které by bylo možné použít k vytvoření mnohem početnějších a méně morálně pochybných pracovních míst v jiných ekonomicky a sociálně produktivních odvětvích. Ve studii University of Massachusetts o americké ekonomice, která ze svého obrovského obranného sektoru získává větší prospěch než kdokoli jiný, bylo zjištěno, že jiná odvětví – včetně čisté energie, zdravotnictví a vzdělávání – vytvořila v přepočtu na investice podstatně více pracovních míst než obrana. Například vzdělávání přineslo při stejné investici o 168 procent více pracovních míst.³⁶

Není pochyb o tom, že zbrojní průmysl přispěl k pokroku v technologickém rozvoji, ačkoli se tento přínos zpomalil s exponenciálním růstem soukromého technologického průmyslu.³⁷ Sektor obrany také dostává finance, často velmi velkorysé, aby prováděl výzkum zaměřený na zcela absurdní nápady. V rámci takzvané iniciativy Hvězdné války bylo investováno 60 miliard dolarů do systému sestřelování přilétajících jaderných zbraní pomocí laserů. V devadesátých letech byl program v tichosti zrušen, aniž by vyvinul jediný funkční laserový systém.³⁸ Po srovnání lze tvrdit, že s využitím stejných, nebo dokonce menších zdrojů mohou jiné sektory přinést podobné nebo mnohem lepší výsledky.

Ekonomický přínos zbrojního průmyslu je rovněž podkopávám tím, s jakou četností se jeho hlavní aktéři po celém světě – Lockheed Martin, BAE, Boeing, Northrop Grumman, Leonardo, ThyssenKrupp, SAAB, Airbus a ti, kdo jsou na něj napojeni, jako jsou KBR, Halliburton a Blackwater / Xe – podílejí na velké korupci, neefektivnosti a plýtvání veřejnými zdroji. Za své nezákonné jednání jsou jen velmi zřídka nuceni platit nějakou významnou cenu a vždy se mohou dále účastnit tendrů na obrovské státní zakázky.

V zakázce Al Yamamah, která je nejznámějším příkladem korupce v obchodu se zbraněmi a pravděpodobně nejkorumpovanější obchodní transakcí všech dob, vyplatila britská společnost BAE Systems údajně provize – které většina lidí chápe jako úplatky – ve výši kolem 8 miliard dolarů klíčovým členům saudské královské rodiny, nejružnější zprostředkovatelům a synovi tehdejšího britského premiéra. Princ Bandar bin-Sultan, v té době velvyslanec Saúdské Arábie v Americe a syn ministra obrany saúdskoarabského království, dostal

od BAE tryskové letadlo Airbus v barvách svého milovaného klubu Dallas Cowboys. A to byl jen dodatek k více než 1,5 miliardy dolarů vyplaceným na účty kontrolované princem Bandarem, včetně účtu ve ctihodné Riggsově bance sídlící naproti Bílému domu. Při pozdějším vyšetřování v Senátu USA vyšlo najevo, že z účtu v Riggsově bance, který náležel manželce prince Bandara, peníze „*nechtěně*“ tekly ke dvěma z patnácti Saúdů, kteří patřili mezi únosce z 11. září.³⁹

Toto mimořádné odhalení odráží složitou roli Saúdské Arábie ve světovém dění a její rafinovanou roli ve světovém obchodu se zbraněmi. Toto autokratické království, které je největším nákupčím amerických a dalších západních zbraní, je hluboce zkorumpované a nemilosrdně porušuje lidská práva doma a v posledních deseti letech i v zahraničí, v zemích, jako je Bahrajn a Jemen. Má také znepokojivé vazby na džihádistické skupiny. Řada zdrojů ve skutečnosti naznačuje, že Saúdská Arábie je klíčovým dodavatelem peněz a zbraní těm džihádistům, které se USA a jejich západní spojenci snaží v probíhající válce proti terorismu zlikvidovat.⁴⁰ Ve svém projevu v roce 2013 Hillary Clintonová upozornila, že „... Saúdové a jiní dodávají velké množství zbraní – a to aniž by činili rozdíly – vůbec ne těm lidem, o nichž si myslíme, že patří k umírněnějšímu“.⁴¹ A nově zvolený americký prezident Joe Biden uvedl:

*„Turci, Saúdové, Emiráty... nalili stovky milionů dolarů a desítky tun zbraní každému, kdo byl ochoten bojovat proti Asadovi – až na to, že ti, kteří byli takto zásobováni, byli členové al-Nusry a al-Káidy a extremističtí džihádisté přicházející z jiných částí světa.“*⁴²

A nejsou to jen spojenci, i když nevalné pověsti, kdo dodává zbraně džihádistům. Samotné USA byly obviněny z toho, že nakoupily zbraně z evropských zemí a v rozporu s podmínkami prodeje je předávaly ISISu.⁴³ Pokud jsou Spojené státy natolik lehkovážné v tom, komu dodávají zbraně, není divu, že jejich příjemci je rádi předají komukoli, koho si vyberou.

S odvoláním na národní bezpečnost jsou obchody se zbraněmi vyšetřovány zřídka, ať už jsou to prodeje v hodnotě miliard dolarů, nebo se jedná pouze o několik tisíc ručních a lehkých zbraní dodaných spojencům, kteří jsou často jen dočasní. Během vyšetřování obchodu Al Yamamah byla firma nucena přiznat drobné přestupky a zaplatit něco málo přes půl miliardy dolarů na vyrovnáních s americkými ministerstvy spravedlnosti a zahraničí.⁴⁴ Tato vyrovnání, která jsou pravidelným výsledkem v těch vzácných případech, kdy státní zástupci vyšetřují nezákonnost v obchodu se zbraněmi, jsou ve srovnání se zisky utrženými z obchodů jen maličkostí a zbrojní průmysl je považuje za přijatelnou cenu za své pochybné podnikání. Desítky tisíc zbraní, které USA a jiní na Blízkém východě „*zasantročili*“, nebyly nikdy dohledány a jejich ztráta nebyla efektivně vyšetřena. Komplikace s Al Yamamah a ničivá situace v Jemenu

odráží nedostatek smysluplných regulací a vymáhání předpisů o vývozu zbraní a vážně zpochybňuje klíčové prvky západní zahraniční a zpravodajské politiky. Není proto divu, že téměř každý, kdo chce kdekoli získat nějaké větší množství zbraní, ho získat může, pokud má přístup k dostatečným finančním prostředkům a/nebo potřebným spojencům.

Co se dá dělat

Obchod se zbraněmi má obrovský dopad na život většiny lidí na světě, a to nejen proto, že podněcuje a udržuje konflikty, ale také proto, že má zásadní dopady na vlády – v neposlední řadě na povahu a rozsah válek, v nichž se ocitáme. Mezi jeho oběti patří daňoví poplatníci zemí, jejichž firmy zbraně vyrábějí, často chudší lidé ze zemí, které zbraně nakupují, a samozřejmě ti, kdo trpí tam, kde zbraně končí a přinášejí smrt.

Proto je bezpodmínečně nutné, aby národy světa tento obchod řešily kolektivně a hned. Pokud musí existovat, pak by určitě měl být promyšleně regulován, legitimně financován a účinně hlídán a měl by být ve své činnosti transparentní a schopný uspokojit potřebu bezpečnosti a ochrany lidí.

Existuje několik jednoduchých kroků, které lze udělat k vytvoření odpovědnějšího obchodu se zbraněmi, jenž by skutečně zajistil světu větší bezpečnost. Patří mezi ně řádné a komplexní prosazování dobré regulace tam, kde existuje, například v zemích jako Nizozemsko, Norsko a Německo, a také multilaterální dohody, včetně Společného postoje EU k vývozu zbraní. Dalším krokem by mohlo být posílení regulačního prostředí tam, kde je slabé, to znamená i v mnoha zemích, které nemají smysluplné nebo komplexní právní předpisy. Mohla by se také zpřísnit Smlouva o obchodu se zbraněmi OSN, a to posílením jazyka týkajícího se korupce, transparentnosti a šíření zbraní, a tato Smlouva by také mohla být doplněna o smysluplné mechanismy pro prosazování jejího obsahu.

Mezi další realizovatelná opatření patří: umožnit smysluplný dohled nad obchodem se zbraněmi ze strany volených zákonodárných sborů tam, kde existují; orgánům činným v trestním řízení a státním zástupcům poskytnout zdroje a nezávislost, které potřebují k vyšetřování a stíhání nezákonného obchodu se zbraněmi v plném rozsahu zákona jak vůči korporacím, tak vůči jednotlivcům; a zavést funkční, účinný režim poprodejních kontrol in situ s cílem určit, kde zbraně skutečně končí a kde a jak jsou použity, což by bylo možné snadno provést zavedením identifikátorů a sledovacích systémů pro každou zbraň a zbraňový systém.

Snižování úrovně korupce ve zbrojním průmyslu je teoreticky ještě snazší.

Primární mechanismy používané při platbách směřujících ke korupci nebo výhodám v jednotlivých zbrojních zakázkách jsou dvojí: offsetové dohody a zprostředkování. Offsety jsou přísliby společností, že budou investovat do určitého množství ekonomických aktivit spojených s přijatou smlouvou v kupující zemi. Jsou extrémně kontroverzní, jelikož jsou zřídka kdy dodrženy a v případě, že jsou splněny, je jejich pozitivní přínos pro hospodářský rozvoj omezený.⁴⁵ V důsledku toho Světová obchodní organizace zakazuje používání offsetů jako kritéria při velkých veřejných zakázkách. Jedinou výjimkou je právě sektor obrany, což ukazuje, že v tomto sektoru existují střety zájmů na vysoké úrovni.

Využití zprostředkovatelů je ještě kontroverznější: Transparency International v roce 2016 tvrdila, že agenti „jsou všeobecně uznáváni jako jeden z nejvíce rizikových faktorů, pokud jde o korupci v [obraně] sektoru“.⁴⁶ Toto tvrzení podporuje řada dalších studií. V roce 2014 provedla Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) přezkum zahraničního podplácení v letech 1999 až 2014. Zjistila, že v 75 procentech zkoumaných případů bylo podplácení „provedeno agentem nebo zprostředkovatelem“.⁴⁷ Podobně se v roce 2013 devadesát procent případů hlášených podle amerického zákona o zahraničních korupčních praktikách (FCPA) týkalo třetích stran – zprostředkovatelů.⁴⁸

Úroveň korupce ve světovém obchodu se zbraněmi by dramaticky klesla, kdyby se podařilo přesvědčit WTO, aby ukončilo výjimku udělenou obrannému sektoru v souvislosti s používáním offsetů při obchodování se zbraněmi, a kdyby byl přijat právní požadavek, aby použití jakéhokoli zprostředkovatele v obchodech se zbraněmi – ať už přímé, či nepřímé, a včetně částek, které jsou jim vypláceny a jaká práce je za tuto odměnu vykonávána – bylo zveřejněno v kupující i prodávající zemi. Navíc kvůli jedinečně úzkým vztahům a vzájemné závislosti mezi zbrojařskými firmami a jejich vládami by zákaz přímých či nepřímých příspěvků na politiku ze strany těchto společností odstranil zásadní motivaci ke korupci v obchodech se zbraněmi.

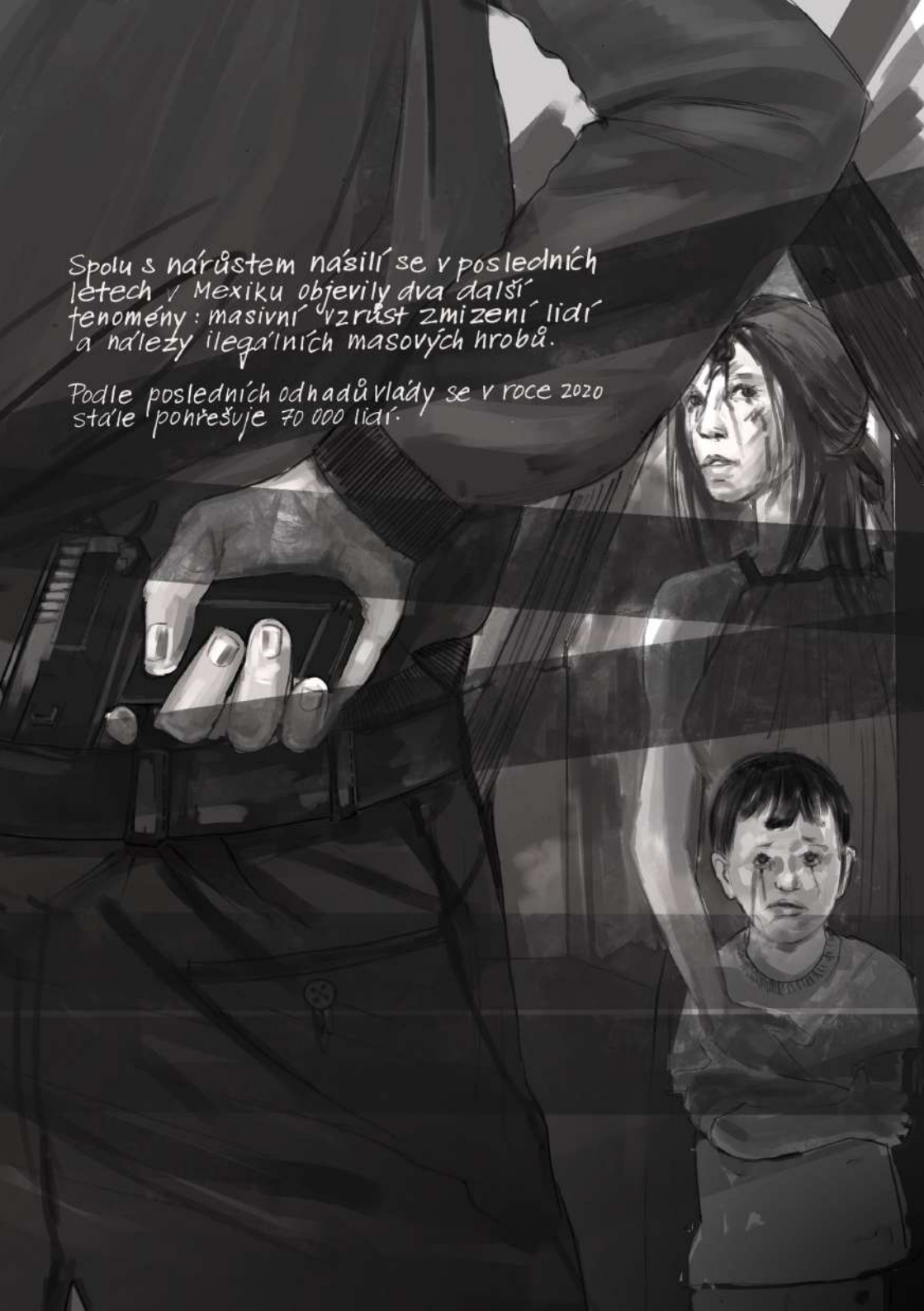
Tyto obhajitelné změny vyžadují politickou vůli těch, kdo nejvíce těží z anarchické povahy světového obchodu se zbraněmi. Bude tedy na občanech, jejichž jménem a z jejichž daní obchod se zbraněmi v současné době funguje, aby od svých politických zástupců a státních zaměstnanců požadovali tyto zásadní změny v povaze a fungování světového obchodu se zbraněmi. Pokud k těmto změnám nedojde, světový obchod se zbraněmi bude i nadále působit, že naše země budou zkorumpovanější, méně demokratické a paradoxně i méně bezpečné.

Poznámky:

- 1 Rada EU. Společný postoj Rady 2008/944/SZBP ze dne 8. prosince 2008, kterým se stanoví společná pravidla pro kontrolu vývozu vojenských technologií a vojenského materiálu (2008). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A32008E0944>.
- 2 Mwatana for Human Rights, Day of Judgement: The Role of the US and Europe in Civilian Death, Destruction and Trauma in Yemen, <https://mwatana.org/en/day-of-judgment/>.
- 3 UNICEF, Yemen Crisis, <https://www.unicef.org/emergencies/yemen-crisis>.
United Nations Security Council, Final report of the Panel of Experts on Yemen (25. 1. 2019), https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2019_83.pdf; United Nations Security Council, Final report of the Panel of Experts on Yemen (27. 1. 2020), https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3CF6E4FF96FF9%7D/S_2020_70.pdf.
- 4 Dan Sabbagh and Bethan McKernan, “UK arms sales to Saudi Arabia unlawful, court of appeal declares,” *The Guardian*, 20. 6. 2019, <https://www.theguardian.com/law/2019/jun/20/uk-arms-sales-to-saudi-arabia-for-use-in-yemen-declared-unlawful>.
- 5 Dan Sabbagh, “Truss admits UK broke ban on Saudi arms sales three times,” *The Guardian*, 26. 9. 2019, <https://www.theguardian.com/politics/2019/sep/26/truss-admits-uk-breached-court-order-banning-arms-sales-to-saudi-arabia>; Jamie Doward, “UK accused of selling arms to Saudi Arabia a year after court ban,” *The Guardian*, 21. 6. 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/jun/21/uk-accused-of-selling-arms-to-saudi-arabia-a-year-after-court-ban>.
- 6 Jon Stone, “UK to resume arms sales to Saudi Arabia despite ‘possible’ war crimes in Yemen, government says,” *The Independent*, 7. 7. 2020, <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/britain-arms-sell-saudi-arabia-military-exports-a9605636.html>.
- 7 Patrick Wintour, “Alleged breaches of international law by Saudi forces in Yemen exceed 500,” *The Guardian*, 13. 7. 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/jul/13/alleged-breaches-of-international-law-by-saudi-forces-in-yemen-exceed-500>.
- 8 Phil Miller, “Children killed in Yemen by Saudi-led airstrikes days before and after UK arms sales resume,” *Daily Maverick*, 15. 7. 2020, <https://www.dailymaverick.co.za/article/2020-07-15-children-killed-in-yemen-by-saudi-led-airstrikes-days-before-and-after-uk-arms-sales-resume/#gsc.tab=0>.
- 9 SIPRI, Global military expenditure sees largest annual increase in a decade—says SIPRI—reaching \$1917 billion in 2019 (27. 4. 2020), <https://www.sipri.org/media/press-release/2020/global-military-expenditure-sees-largest-annual-increase-decade-says-sipri-reaching-1917-billion>.
- 10 SIPRI, Global military expenditure; William Hartung & Mandy Smithberger, “The US Is Spending \$1.25 Trillion Annually on War,” *Truthout*, 7. 5. 2019, <https://truthout.org/articles/the-us-is-spending-1-25-trillion-annually-on-war/>.
- 11 Tento údaj se v jednotlivých letech značně liší. Obchod s ručními palnými zbraněmi má hodnotu přibližně čtyři miliardy dolarů ročně a jeho dopad je vysoko nad touto peněžní hodnotou, protože ruční a lehké zbraně se snadno používají a udržují a jsou hojně dostupné (Rachel Stohl and Suzette Grillot, “The International Arms Trade” Cambridge: Polity Press, 2009).
- 12 Obchodníci jsou obecně definováni jako prostředníci, kteří zbraně kupují a prodávají za účelem zisku, zatímco makléři zbraní nevlastní, ale zprostředkovávají jejich prodej buď za hotovost, nebo za komodity, jako jsou diamanty, ropa nebo dřevo.
- 13 Conn Hallinan, “In a Pandemic, Military Spending is an Extravagant Waste,” *Foreign Policy in Focus*, 13. 5. 2020, <https://fpif.org/in-a-pandemic-military-spending-is-an-extravagant-waste/>; Mark Curtis, “The UK will spend over £350bn on extravagant military projects while failing to ensure national health security,” *Daily Maverick*, 25. 3. 2020, <https://www.dailymaverick.co.za/article/2020-0325-the-uk-will-spend-over-350bn-on-extravagant-military-projects-while-failing-to-ensure-national-healthsecurity/>.
- 14 Andrew Feinstein, *After the Party: Corruption, the ANC and South Africa’s Uncertain Future*, (London: Verso, 2009); Andrew Feinstein, Paul Holden, and Barnaby Pace, “Corruption and the Arms Trade: Sins of Commission,” in *Sipri Yearbook 2011* (Oxford: OUP, 2011).
- 15 Joe Roeber, “Hard-wired for corruption,” *Prospect*, 28. 8. 2005.
- 16 Feinstein, *After the Party*, op cit; Andrew Feinstein, Paul Holden, and Barnaby Pace, “Corruption, op cit”.
- 17 Andrew Feinstein, *The Shadow World: Inside the Global Arms Trade* (London: Penguin, 2012), str. xxix.
- 18 Viz, mj., Eric Tegler, “WTF-35: How the Joint Strike Fighter Got to Be Such a Mess”, *Popular Mechanics*,

27. 7. 2018, <https://www.popularmechanics.com/military/a21957/wtf-35/>; Garrett Reim, Lockheed Martin F-35 has 873 deficiencies", *Flight Global*, 31. 1. 2020, <https://www.flightglobal.com/locked-wing/lockheed-martin-f-35-has-873-deficiencies/136481.article>; Sean Gallagher, "DOD tester's report: F-35 is still a lemon," 30. 1. 2020, <https://arstechnica.com/informationtechnology/2020/01/not-a-straight-shooter-dod-review-cites-fleet-of-faults-in-f-35-program/>.
- 19 C. Wright Mills, *The Power Elite* (Oxford: OUP, 1956).
- 20 Dwight D. Eisenhower, Farewell Address to the Nation, 17. 1. 1961, <https://meadams.pose.mu.edu/ike.htm>.
- 21 Chalmers Johnson, *The Sorrows of Empire* (London: Verso, 2004); Nick Turse, *The Complex* (London: Faber and Faber, 2008).
- 22 Turse, op cit.
- 23 David Bromwich, "The Co-President at Work," *New York Review of Books* LV, no.18, 20. 11. 2008.
- 24 John Collins, "The Military Industrial Complex and the Obama Administration," *International Affairs at LSE*, 17. 1. 2012, <https://blogs.lse.ac.uk/ideas/2012/01/the-military-industrial-complex-and-the-obamaadministration/>; Melvin Goodman, "The Military-Industrial Complex Gets Its Man", *CounterPunch*, 9. 12. 2014, <https://www.counterpunch.org/2014/12/09/the-military-industrial-complex-gets-its-man/>.
- 25 Kevin Klyman, "The Military-Industrial Kleptocracy", *Berkeley Political Review*, 5. 4. 2017, <https://bpr.berkeley.edu/2017/04/05/the-military-industrial-kleptocracy/>.
- 26 Mohammed Abbas, "Cameron Seeks Arms Deals, Says Supports Arab Spring," *Reuters*, 6. 11. 2012, <https://www.reuters.com/article/uk-gulf-britain/cameron-seeks-arms-deals-says-supports-arab-springidUKBRE8A40VA20121105>.
- 27 Andrew Feinstein, *The Shadow World: Inside the Global Arms Trade* (London: Penguin, 2012); Holly Watt, David Pegg, and Rob Evans, "Rolls-Royce apologises in court after settling bribery case," *The Guardian*, 17. 1. 2017, <https://www.theguardian.com/business/2017/jan/17/rolls-royceapologises-bribery-671m-uk-us-brazil>.
- 28 Joe Lo, "The Revolving Door: Whitehall and the Arms Trade," *New Internationalist*, 30. 8. 2017, <https://newint.org/blog/2017/08/30/dsei-arms-fair>; Andrew Feinstein, *The Shadow World*, 513–14.
- 29 Feinstein, *Shadow World*, kapitoly 19 a 20.
- 30 Gary K. Busch, "The Chinese Military-Commercial Complex: The Globalisation of The Chinese Military Corporations," nevydaný rukopis.
- 31 Gary K. Busch, "A Spectre is Haunting Europe: Putin, the Siloviki and Vampire Communism," nevydaný rukopis.
- 32 Andrew Feinstein, "Chapter 19" in *The Shadow World*.
- 33 Datablog, "EU Arms Exports to Libya: Who Armed Gaddafi?" *The Guardian*, 2. 3. 2011, <https://www.theguardian.com/news/datablog/2011/mar/01/eu-arms-exports-libya>.
- 34 Andrew Feinstein, "Where is Gaddafi's vast arms stockpile?" *The Guardian*, 26. 10. 2011, <https://www.theguardian.com/world/2011/oct/26/gadaffis-arms-stockpile>.
- 35 Paul Holden et al., *Indefensible: Seven Myths That Sustain the Global Arms Trade*, (London: Zed Books, 2016), 89.
- 36 Paul Holden, *Indefensible*, 91–94.
- 37 See, for instance, David Hambling, "Weapons Grade: Revealing the Links Between Modern Warfare and our High-Tech World" (London: Constable, 2005).
- 38 Paul Holden, *Indefensible*, 97–98.
- 39 Andrew Feinstein, "Prologue" and "Chapter 5" in *Shadow World*.
- 40 Viz, například, email Johna Podesta Hilary Clintonové, 27. 9. 2014, zveřejněného Wikileaks, <https://wikileaks.org/podesta-emails/emailid/3774>; U.S. Diplomatic Cable, "TERRORIST FINANCE: ACTION REQUEST FOR SENIOR LEVEL ENGAGEMENT ON TERRORISM FINANCE," 30. 12. 2009, zveřejněno Wikileaks, https://wikileaks.org/plusd/cables/09STATE131801_a.html.

- 41 Hillary Clinton Campaign document, [https://assets.documentcloud.org/documents/3130829/HRC- PaidSpeeches-Flags.pdf](https://assets.documentcloud.org/documents/3130829/HRC-PaidSpeeches-Flags.pdf).
- 42 Adam Taylor, “Behind Biden’s gaffe lies real concerns about Allies’ Role in rise of the Islamic State,” Washington Post, 6. 10. 2014.
- 43 Tom O’Connor, “How ISIS Got Weapons From the U.S. and Used Them to Take Iraq and Syria,” Newsweek, 14. 12. 2017.
- 44 Andrew Feinstein, Shadow World, 226–27, 506–08.
- 45 Jurgen Brauer and J Paul Dunne, Arms Trade and Economic Development: Theory, Policy and Cases in Arms Trade Offsets (London: Routledge, 2004).
- 46 Transparency International, Licence to Bribe? Reducing Corruption Risks Around the Use of Agents in Defence Procurement (červen 2016), 7, <http://ti-defence.org/wp-content/uploads/2016/06/Licence-to-Bribeweb.pdf>.
- 47 OECD, OECD Foreign Bribery Report: An Analysis of the Crime of Bribery of Foreign Public Officials (2014), 9.
- 48 Transparency International, Licence to Bribe?, 7.

Spolu s nárůstem násilí se v posledních letech v Mexiku objevily dva další fenomény: masivní vzrůst zmizení lidí a nálezy ilegálních masových hrobů.

Podle posledních odhadů vlády se v roce 2020 stále pohřešuje 70 000 lidí.

Militarizace, hrubé porušování lidských práv a střelné zbraně

Přehled mexických zkušeností s válkou proti drogám

Daniel Omar Mata Lugo

Tento článek se pokouší poskytnout přehled současné situace v Mexiku v kontextu ozbrojeného násilí, bezpečnostních složek a lidských práv. První část popisuje všudypřítomné násilí vyvolané válkou proti drogám, zejména násilná úmrtí. Druhá část se zaměřuje na vztah mezi lidskými právy a střelnými zbraněmi. Poslední část pojednává o dovozu a distribuci střelných zbraní v Mexiku.

Válka proti drogám a násilí způsobené střelnými zbraněmi

Mexická realita se za posledních třináct let podstatně změnila, a to v důsledku takzvané „války proti drogám“. Pokud toho o nedávné historii Mexika mnoho nevíte, je možná dobré si připomenout, že po roce 2006 se bývalý prezident Felipe Calderon rozhodl zapojit armádu do činnosti policie. Od té doby tato de facto militarizace, v níž pokračovali jeho nástupci Enrique Pena Nieto¹

a Andres Manuel Lopez Obrador², vedla k prudkému nárůstu počtu úmyslných vražd³ a případů hrubého porušování lidských práv.⁴

Pro ilustraci použiji dvě veřejné statistiky, které vydal Secretariado Ejecutivo del Sistema Nacional de Seguridad Pública (SESNSP).⁵ Jedná se o mexickou federální vládní instituci, jež mimo jiné zodpovídá za poskytování informací o výskytu kriminality na základě dat získávaných od 32 státních zastupitelství.⁶ Je důležité poznamenat, že tato data nezachycují oběti, ale případy stíhání úmyslných vražd. Přestože jsou dobrým indikátorem násilných úmrtí, je možné, že některé spisy mohou zahrnovat více než jednu oběť a že některé vraždy nejsou hlášeny.

A ještě je nutné zmínit jednu důležitou metodickou poznámku – záznamy SESNSP zahrnují období od konce 90. let do současnosti. Mezi lety 1997 a 2017 používala tato instituce tzv. první metodiku („*vieja metodología*“), která byla v roce 2015 v rámci tzv. druhé metodiky vylepšena s cílem zdokonalit záznamy některých trestných činů („*nueva metodología*“). Z tohoto důvodu nejsou zveřejněné statistiky zcela kompatibilní; abych však ukázal vývoj situace v Mexiku za posledních 29 let, využiji v této části oba zdroje dat.

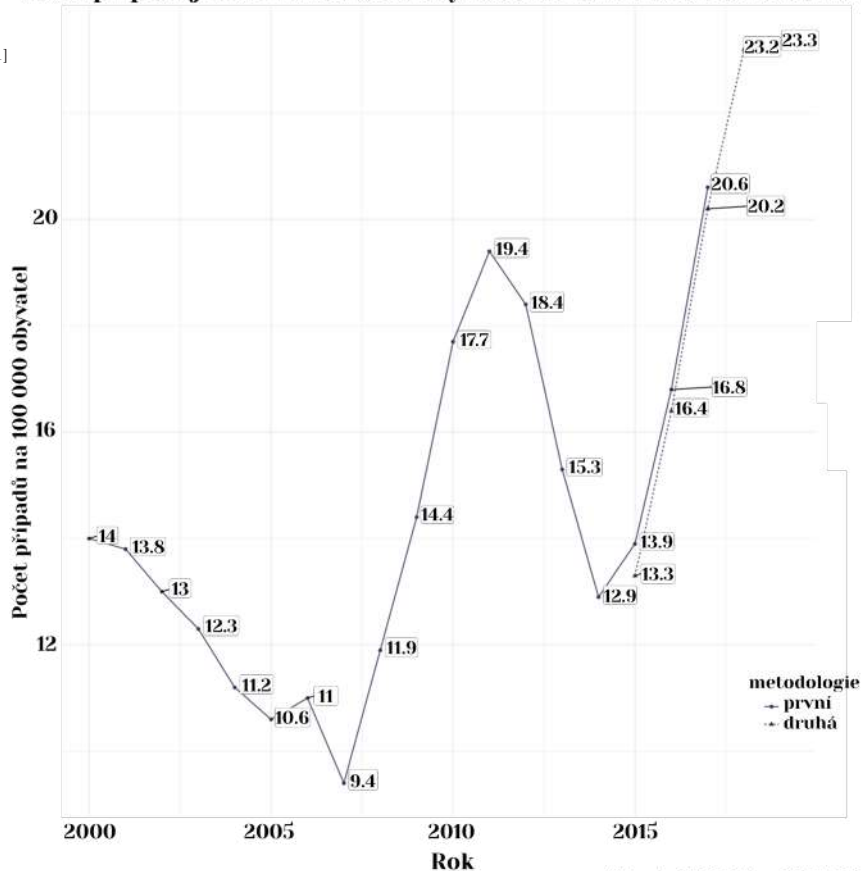
Následující graf [graf 1] ukazuje celostátní trend v počtu spisů státního zastupitelství týkajících se vyšetřování úmyslných vražd (dále PIHIF), které připadaly na 100 000 obyvatel v letech 2000 až 2019. Graf využívá jak první, tak druhou metodiku vyvinutou SESNSP. Roky 2009, 2010 a 2011 jsou významné tím, že počet případů násilných úmrtí dosáhl v tomto období historického vrcholu v soudobých dějinách Mexika (přínejmenším od Mexické revoluce).

V roce 2011 počet spisů státního zastupitelství týkajících se vyšetřování úmyslných zabití dosáhl 19,4 na 100 000 obyvatel. Po poklesu na přibližně 13 PIHIF na 100 000 osob v roce 2014 však začal počet od roku 2015 nepřetržitě narůstat a v roce 2018 dosáhl 23 PIHIF na 100 000 osob. Do jaké míry lze násilná úmrtí přičíst působení organizovaného zločinu, není zcela jasné. Někteří odborníci odhadují, že v letech 2011 až 2018 lze asi 60 až 80 % vražd přičíst problémům spojeným s obchodem s drogami.⁷

V posledních letech se v zemi vedle násilí objevují dva další jevy: nárůst počtu případů zmizení osob a nálezy nelegálních masových hrobů.⁸ Pokud jde o masové hroby, mezi rokem 2006 a začátkem roku 2020 úřady ohlásily 3 631 takových nálezů.⁹ Skutečný počet osob zmizelých v Mexiku není znám. Nejnovější snahy mexické vlády odhadnout tento počet na základě informací z různých zdrojů naznačují, že v roce 2020 se stále pohřešuje více než 70 000 lidí (minimálně).¹⁰ Tyto jevy úzce souvisí s násilnými úmrtími. Zatímco ke konci roku 2019 činil počet těl, která se vnitrostátním forenzním službám¹¹ nepodařilo identifikovat, přibližně 26 000, v polovině roku 2020 toto číslo dosáhlo 37 000.¹²

Spisy státního zastupitelství týkající se vyšetřování úmyslných vražd připadajících na 100 000 obyvatel od roku 2000 do roku 2019

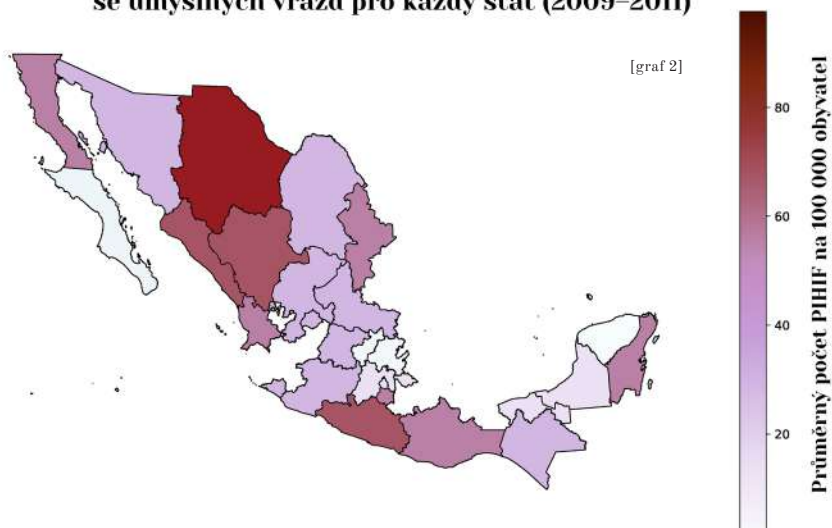
[graf 1]

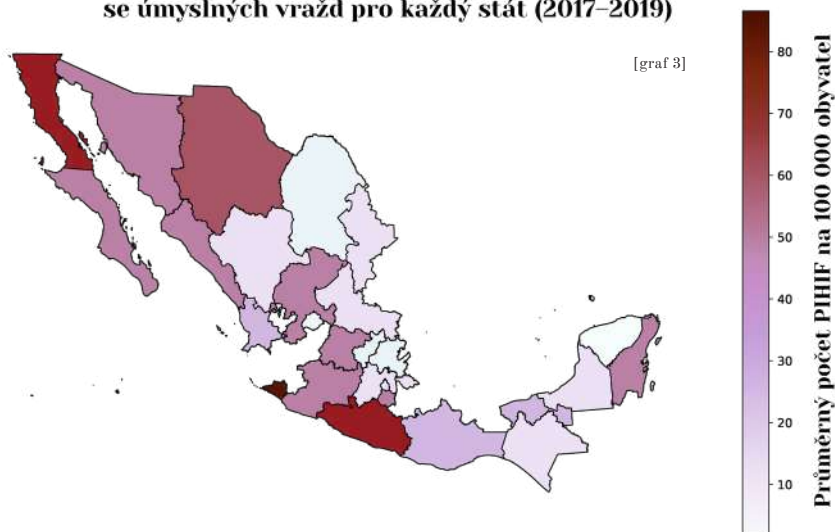
Zdroj: SESNSP a CONAPO

Nyní se vraťme k ústřednímu bodu textu. Je důležité si uvědomit, že geografické rozložení násilných úmrtí není homogenní a má tendenci se časem měnit. V období prvního vrcholu (v letech 2009–2011) mělo nejvyšší tříletý průměr počtu vyšetřovacích spisů týkajících se vyšetřování úmyslného zabití na 100 000 obyvatel těchto pět států: Chihuahua (97,6), Durango (54,7), Sinaloa (52,47), Guerrero (49,4) a Nayarit (29,4). Následující mapa s využitím stejných dat podrobně ukazuje geografické rozložení v tomto období. [graf 2]

Třiletý průměr počtu spisů státního zastupitelství týkajících se úmyslných vražd pro každý stát (2009–2011)

Třiletý průměr počtu spisů státního zastupitelství týkajících se úmyslných vražd pro každý stát (2017–2019)

Naproti tomu v období 2017–2019 byly nejvyšší průměrné počty zaznamenané ve státech Colima (86,6), Baja California (70,8), Guerrero (56), Chihuahua (49,5) a Baja California Sur (37,4), jak je znázorněno na další mapě. Protože data nečleníme na úrovni municipalit, mnoho podrobností se zde ztrácí. Přesto mohou tyto údaje pomoci obecně ilustrovat současnou situaci. [graf 3]

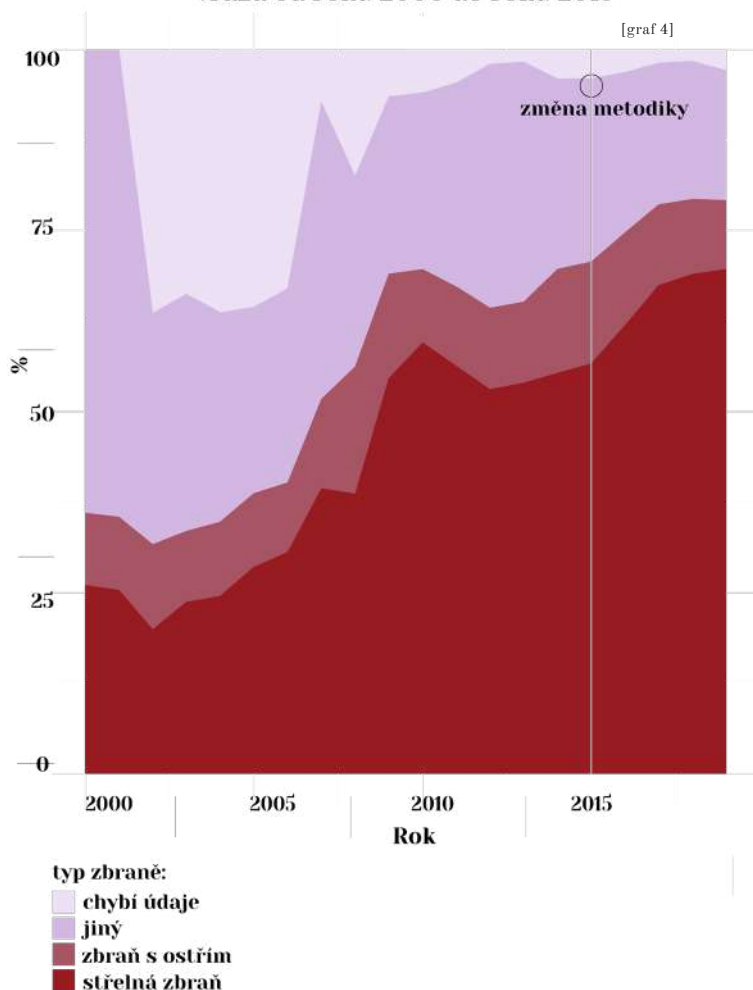
Do jaké míry toto násilí zahrnovalo použití zbraní? Podle údajů SESNSP se za poslední dvě desetiletí neustále zvyšoval počet vyšetřování úmyslných vražd, při nichž byly použity střelné zbraně. Následující graf ukazuje trend v podílu spisů vyšetřování úmyslných vražd, při kterých byly použity střelné zbraně, a to s využitím „první“ i „druhé“ metodiky (v grafu jsou oddělené bílou čarou v roce 2015). V roce 2006 zahrnovalo použití střelných zbraní přibližně 30 % vyšetřovacích spisů, v roce 2008 to bylo asi 38 %. Tento podíl se zvýšil na 54 % v roce 2009 a na téměř 60 % v roce 2010 (první období s nejvyšším počtem násilných úmrtí). V roce 2019 téměř 70 z každých 100 spisů státního zastupitelství k vyšetřování vražd po celé zemi zahrnovalo použití střelných zbraní. [graf 4]

Nedávno mexická vláda uvedla, že míra násilí nyní nenarůstá,¹³ i když k dosažení míru máme stále ještě daleko a armáda je stále zapojena do dohlížení na veřejnou bezpečnost. Současná administrativa založila v roce 2019 Národní gardu, takzvaný civilní sbor pro prosazování práva, který nahradil dnes již neexistující federální policii. Národní garda je složena převážně z bývalých vojáků ze Secretaría de la Defensa Nacional¹⁴ nebo Secretaria de Marina.¹⁵ Podle mexické vlády platilo 20. dubna 2020, že 76 % ze 76 773 členů Národní gardy pochází právě z těchto dvou institucí,¹⁶ a nedávno se prokázalo, že mnoho členů gardy je i nadále aktivními členy mexické armády.¹⁷ Tento nedávný vývoj vyvolal obavy o bezprostřední budoucnost a možné uklidnění v zemi, zejména s ohledem na zkušenosti z posledních let.

Vojenská a policejní brutalita: vztah mezi legálním obchodem se střelnými zbraněmi a porušováním lidských práv v souvislosti s válkou proti drogám

Mexiko má za sebou dlouhou historii hrubého porušování lidských práv. Na jedné straně jsou tu 60. a 70. léta, období známé jako Špinavá válka, které si lidé pamatují kvůli vyhlazování, jež postihlo mnoho vůdců sociálních hnutí a demonstrantů: mučení, zabíjení a nucené zmizení.¹⁸ V 90. letech jsme však také byli svědky masakrů spojených s armádou.¹⁹ Válka proti drogám tedy do určité míry prohloubila krizi lidských práv táhnoucí se z minulosti.

Spisy státního zastupitelství týkající se vyšetřování úmyslných vražd od roku 2000 do roku 2019

V předchozí části jsme ukázali, že militarizace veřejné bezpečnosti byla doprovázena nárůstem násilných úmrtí způsobených střelnými zbraněmi. Je však důležité si vyjasnit, že zatímco většinu násilí nelze přičíst výhradně bezpečnostním složkám státu, odpovědnost za současnou situaci v oblasti lidských práv nespornou mají. Vztah mezi porušováním lidských práv a zbraněmi

se může zdát očividný, ale přesto nebude na škodu zdůraznit slova B. Freye: „Zbraně [jsou často] nástroji používanými k umožnění celé řady porušování lidských práv, včetně svévolných poprav, sexuálních útoků, vynucených zmizení, mučení, nuceného vysídlení a nuceného náboru dětských vojáků.“²⁰ To znamená, že porušování lidských práv s sebou nese zneužívání střelných zbraní.

V této části se budu zabývat dvěma druhy hrubého porušování lidských práv, které se v Mexiku staly běžnými: mučením a nuceným zmizením. Jak prohlásil zvláštní zpravodaj OSN Juan Méndez při své návštěvě v roce 2014, mučení je běžnou praxí vládnoucích orgánů. „Mučení, které v alarmujících případech zahrnuje sexuální násilí, se využívá k potrestání nebo získání informací či přiznání. K tomu se přidává problém beztrestnosti, kvůli níž je nedostatečné vyšetřování těchto skutečností pravidlem.“²¹

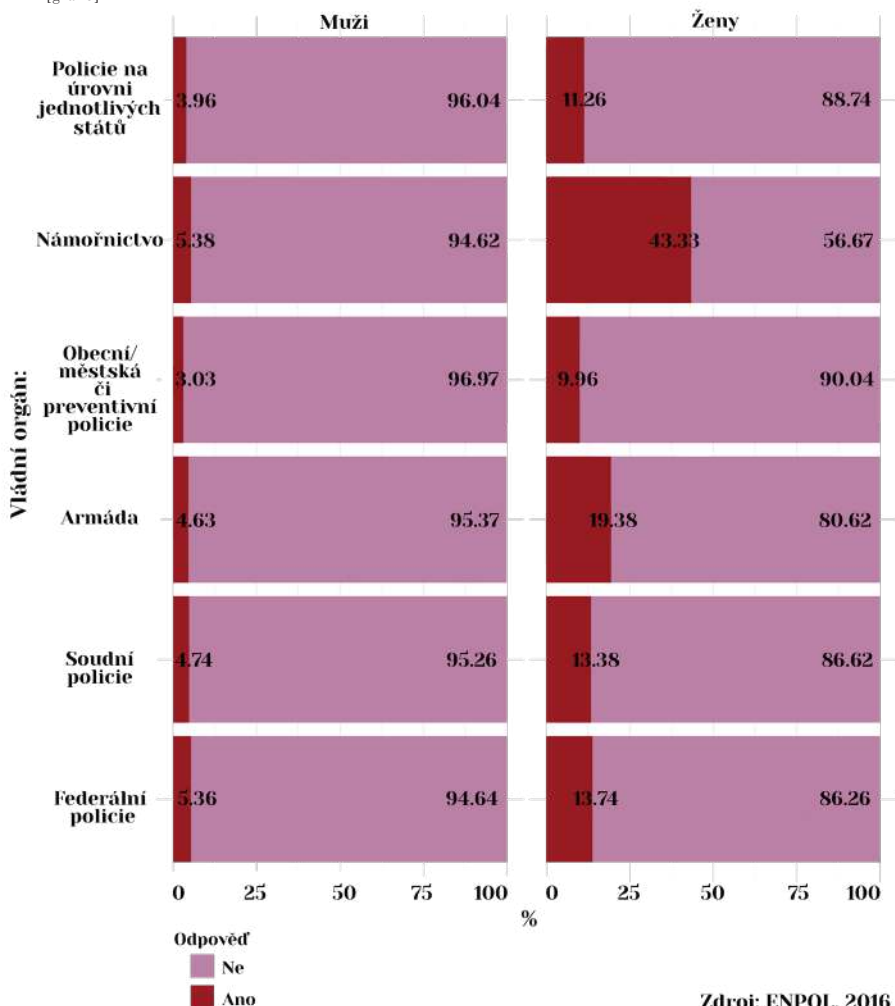
Studie Encuesta Nacional de Personas Privadas de la Libertad (ENPOL),²² kterou v roce 2016 provedl Instituto Nacional de Geografía y Estadística,²³ ukazuje rozsah mučení v Mexiku. V rámci průzkumu bylo dotazováno téměř 64 000 lidí ve věznicích po celé zemi. Cílem bylo získat údaje o tom, jak s nimi bylo zacházeno během trestního řízení. Celých 46 % respondentů prohlásilo, že při zatčení byli představiteli státu svlečeni, 35 % uvedlo, že byli dušeni, téměř 60 % řeklo, že byli zbiti, 19 % dostalo elektrické šoky a 4,5 % bylo znásilněno.²⁴ Jak je znázorněno v následujícím grafu, sexuální násilí je zaměřeno zejména na ženy. Podle údajů ENPOL 43 % žen zadržených námořnictvem a 19 % žen zadržených armádou uvedlo, že byly příslušníky těchto dvou institucí znásilněny. Těchto nezákonných praktik se účastnil také policejní sbor, 13 % žen ve vazbě federální policie a 11 % žen zadržených policií jednotlivých států rovněž uvedlo, že byly znásilněny. Ve srovnání s tím muži zadržení stejnými orgány představují nižší podíl. [graf 5]

Nucená zmizení byla v šedesátých a sedmdesátých letech v celé Latinské Americe běžnou praxí a Mexiko nebylo výjimkou. Definice nuceného zmizení obsažená v mnoha mezinárodních smlouvách o lidských právech²⁵ úzce souvisí s latinskoamerickými zkušenostmi: diktatury vzniklé ze státních převratů podporovaných Spojenými státy (kvůli studené válce) pronásledují společenské vůdce a levicové militantní aktivisty. Za těchto okolností se neologismus „*detenido-desaparecido*“²⁶ stal běžným pojmem užívaným příbuznými zmizelých lidí k označení situace, kdy byl člověk zadržen, bylo mu zabráněno komunikovat s vnějším světem a místo jeho pobytu nebylo známo.

Tento kontext uvádím proto, že válka proti drogám přinesla zjevnou změnu v tom, jak jsme historicky vnímali zmizení. Na rozdíl od případů zmizení za studené války nebo v období státního terorismu, které se zaměřovaly na oběti s konkrétním profilem, se zdá, že v současných zmizeních hraje roli i náhoda. Důvody, jež za nimi stojí, se staly méně jasnými, jelikož se zvýšil jejich počet

Procento zadržených, kteří byli znásilněni představiteli vládních orgánů během vazby

[graf 5]

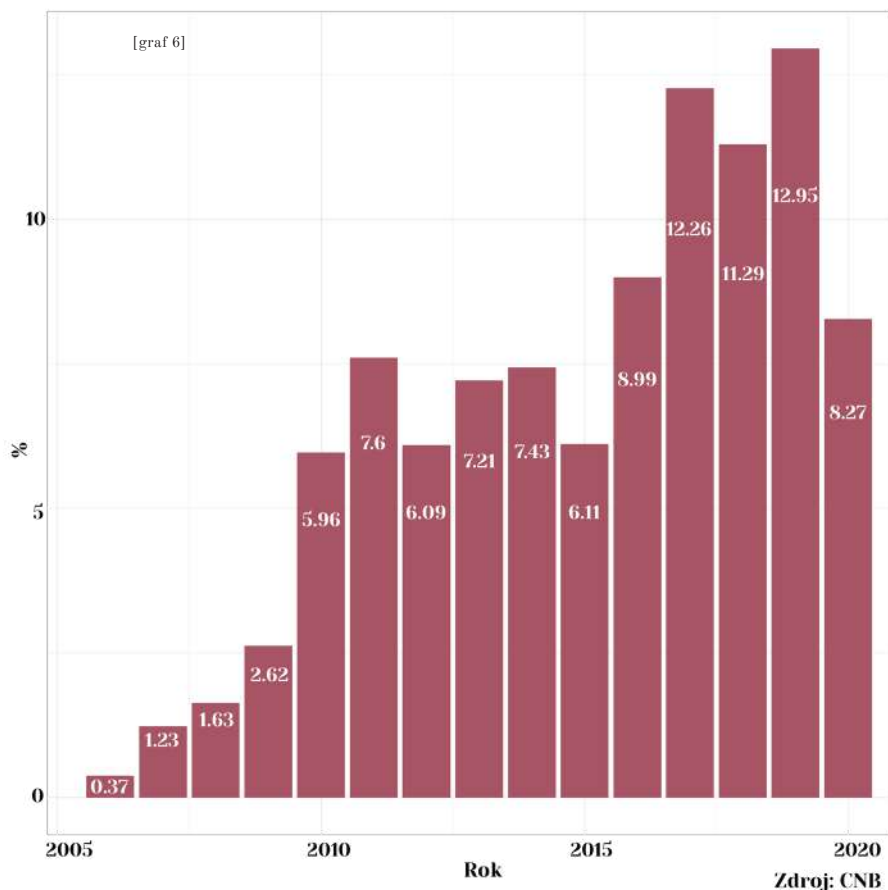

Zdroj: ENPOL, 2016

*Jen kladné a záporné odpovědi

a také počet pachatelů.²⁷ Únosy, které se vymkly z rukou, vraždy lidí, jejichž těla končí v masových hrobech nebo zůstávají neidentifikována, ilegální získávání peněz, lidé násilně naverbovaní drogovými kartely nebo obchodování s lidmi. Zmizení se nyní netýká pouze politických disidentů nebo společenských

Lidé nahlášení v Mexiku jako pohřešovaní, 2006–2020

Staženo z: <https://versionpublicarnpdno.segob.gob.mx/Dashboard/Index>

vůdců, jako to bylo v minulosti, ale, jak se zdá, kohokoli: od doručovatelů, taxikářů, studentů, učitelů, dělníků a farmářů až po policajty nebo vojáky.

To je (kromě nedůvěry veřejnosti v místní orgány) důvodem, proč je tak obtížné získat spolehlivé statistiky o skutečném počtu pohřešovaných osob v Mexiku. Ale jak jsem již zmínil, vláda se pokouší statistiku vytvořit. Následující graf ukazuje dostupná data o zprávách o zmizelých osobách z let 2006 až 2020. Stejně jako v případě násilných úmrtí dochází po letech 2010/2011 k nechvalně proslulému nárůstu. Uvedených 8 % z roku 2020 vypovídá o měsících tohoto roku až do listopadu. [graf 6]

Složitost tohoto jevu je také důvodem, proč míra zapojení státních orgánů do nucených zmizení zůstává neznámá. Některé výzkumy zjistily, že podle údajů v doporučeních Comisión Nacional de los Derechos Humanos²⁸ vydaných mezi rokem 2006 a červnem 2019 zmizelo asi 39 % obětí zmizení zásahem státních orgánů a 61 % vinou soukromých aktérů (údajně členů drogových kartelů).²⁹ Podobný podíl odhalil i předchozí výzkum, který analyzoval dva odlišné záznamy nevládních organizací a zjistil, že ve státech jako Nuevo Leon bylo 47 % dokumentovaných zmizení v letech 2005 až 2015 přičítáno státním orgánům a 53 % soukromým aktérům. Téměř 49 % nucených zmizení bylo spácháno orgány místní samosprávy, 25 % orgány na úrovni jednotlivých států a 26 % orgány na federální úrovni.³⁰ Druhá studie provedená ve státě Coahuila odhalila těsný podíl: 54 % zmizení bylo zapříčiněno orgány místní samosprávy, 25 % orgány státní správy a 13 % orgány federální úrovně.³¹

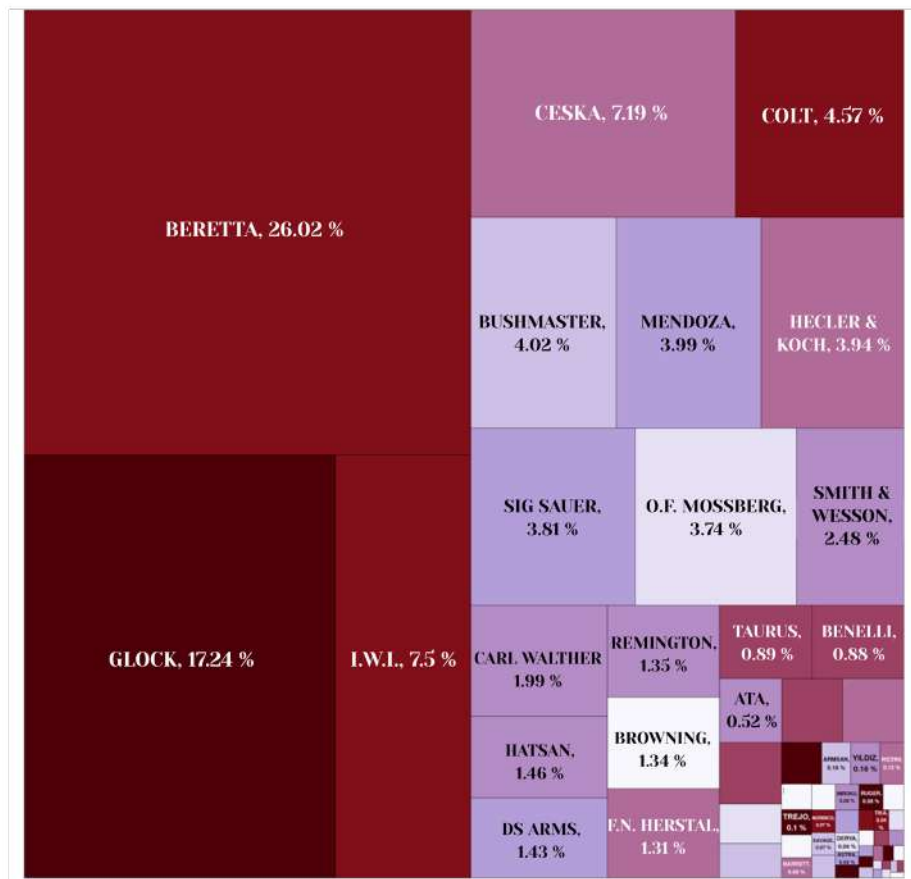
Podíl účasti státní a městské policie na nucených zmizeních uváděný v těchto výzkumech je vysoký, protože obdobné zprávy bohužel nejsou neobvyklé. Případy tajné dohody mezi těmito orgány a drogovými kartely jsou veřejně dostupné a byly dokumentovány národním veřejným ochráncem práv. V Zacatecas byla v roce 2010 skupina deseti lovců zastavena na silnici místní policií kvůli kontrole zbrojních povolení. Policie lovce zadržela a mučila. Jelikož si tito policajti mysleli, že lovci jsou členy „konkurenčního kartelu“, předali je kartelu Zetas (který měl v danou chvíli nad tímto územím kontrolu). Jednomu lovcovi se podařilo uprchnout a dalšímu byl útěk umožněn, protože byl nezletilý. Ostatní však byli zastřeleni a jejich těla byla spálena.

Následující rok v Coahuile v obci Allende zmizelo a bylo zabito asi tři sta lidí. Šlo opět o odplatu kartelu Zetas. Kartel nařídil městské policii nezasahovat. Podle svědectví bylo zničeno několik domů a těla obětí byla rozpuštěna v kyselelině nebo spálena. Tato nechvalně proslulá událost, známá jako „*La masacre de Allende*“ (masakr v Allende), trvala pět dní a zasáhla i další tři blízké obce. Ačkoli obyvatelé opakovaně volali o pomoc, nezareagoval ani jeden místní nebo státní orgán.³²

Máme tu i další dva podobné případy, možná znáte mnohem medializovanější případ Ayotzinapa: zmizení a zabití 43 studentů v Iguala ve státě Guerrero v roce 2014, jež měli na svědomí členové skupiny organizovaného zločinu s pomocí místní policie. O dva roky později, tedy v roce 2016, byla ve Veracruz státní policií zastavena a zadržena skupina pěti přátel, kteří byli na cestě autem domů. Policajti je také předali jednomu z kartelů k popravě. Jak vidíte, stačilo vzít pár případů, a už se rýsuje vzorec. Existují samozřejmě i zprávy o policistech popravených drogovými kartely, neznamená to tedy, že všichni policisté mají s kartely tajnou dohodu, ale někteří ano.

Případ Ayotzinapa ukazuje, jak velké škody může nevinným lidem způsobit

[graf 7]

korupce a špatná politika týkající se střelných zbraní. Tento případ obrátil mezinárodní pozornost ke krizi lidských práv v Mexiku a vyústil v soudní proces proti výrobci zbraní Heckler & Koch (H & K). Nějaký čas po útoku vyšlo najevo, že některé ze zbraní používaných igualskou policií, jež zaútočila na studenty v Ayotzinapě, byly útočné pušky HK G36. Tyto pušky se do Mexika dostávaly nepravidelně v letech 2006 až 2009. Byl tak obcházen německý zákon, který zakazuje prodej zbraní do oblastí s opakovaným závažným poru-

šování lidských práv a násilím, jako jsou státy Chiapas, Chihuahua, Jalisco a Guerrero, kde se Iguala nachází. V únoru 2019 rozhodl regionální soud ve Stuttgartu v Německu v neprospěch vedoucích pracovníků H & K, protože společnost nelegálně prodala více než 4 000 útočných pušek G36, jež skončily právě v těchto státech.

Tato událost je důležitá také proto, že poukazuje na dva klíčové aspekty legálního obchodu se zbraněmi v Mexiku. Zaprvé zpochybňuje spolehlivost vnitrostátních mechanismů nákupu a distribuce zbraní, za které zodpovídá mexická armáda, poukazuje zejména na nedodržování norem a omezení v zemích původu. Zadruhé ukazuje, že vyvážející země mohou přispět k ochraně lidských práv prosazováním svých vlastních předpisů o obchodu se střelnými zbraněmi.

Distribuce střelných zbraní v Mexiku, dovoz a prodej vládám jednotlivých států

Mexická armáda je v zemi jedinou institucí oprávněnou k nákupu a prodeji střelných zbraní, což ji činí zodpovědnou za vyzbrojování (na vyžádání) bezpečnostních institucí třiceti dvou států a federálních úřadů. Kromě toho má jako jediná právo vydávat zbrojní povolení civilistům a soukromým bezpečnostním společností.³³ Navzdory tomu, že tato instituce centralizuje legální distribuci střelných zbraní, neexistují téměř žádné veřejné informační zdroje, které by mohly poskytnout zprávu o místě určení legálně získaných střelných zbraní v Mexiku.

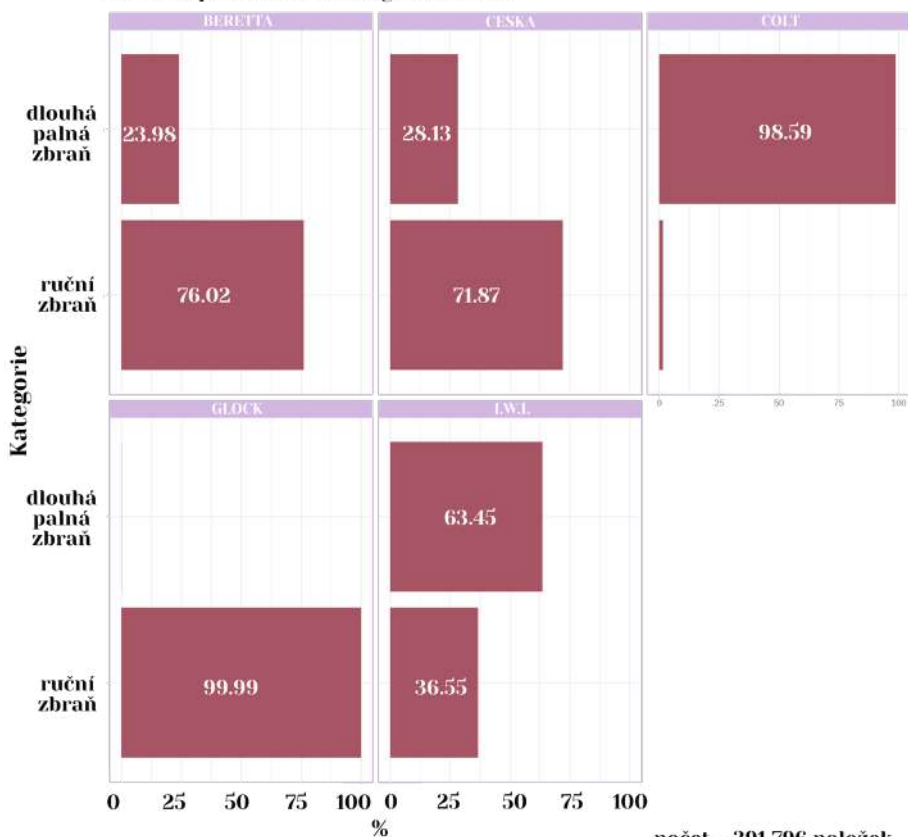
Prozatím jediným způsobem, jak získat přístup k tomuto druhu informací, je zaslání žádosti o veřejné informace, známé jako *Solicitud de Acceso a la Información Pública*³⁴ (právně závazný dotaz zajištěný právem na přístup k informacím), ale odpovědi této instituce nejsou nijak zvlášť dobré ani přesné, někdy jsou neúplné nebo cenzurované, přičemž odmítnutí odpovědi je zdůvodňováno argumenty národní bezpečnosti. Proto bychom se měli na údaje uvedené v této části dívat s obezřetností – byly totiž získány na základě požadavku na veřejné informace a nejsou ničím víc než letným pohledem na to, co se v oblasti dovozu střelných zbraní dělo. [graf 7]

Podle odpovědi, jež byla na žádost obdržena od mexické armády,³⁵ tato instituce v letech 2007 až 2017 zakoupila přibližně 392 176 střelných zbraní od 67 výrobců z celého světa. Jak ukazuje obrázek výše, deset nejvýznamnějších zahraničních poskytovatelů zbraní v tomto období bylo: Beretta (26 %), Glock (17 %), IWI (7,5 %), Česká zbrojovka (7 %), Colt (5 %), Bushmaster (4 %), Heckler & Koch (3,9 %), Sig Sauer Mossberg (3,8 %) a Smith & Wesson (2,5 %).

**Střelné zbraně dodané mexickou armádou státním vládám (výrobce a typ),
2007–2017**

Procento podle země a kategorie zbraně

[graf 8]

počet – 391 796 položek

Zdroj: Secretaria de la Defensa Nacional,
žádost o veřejné informace č. #0000700000518

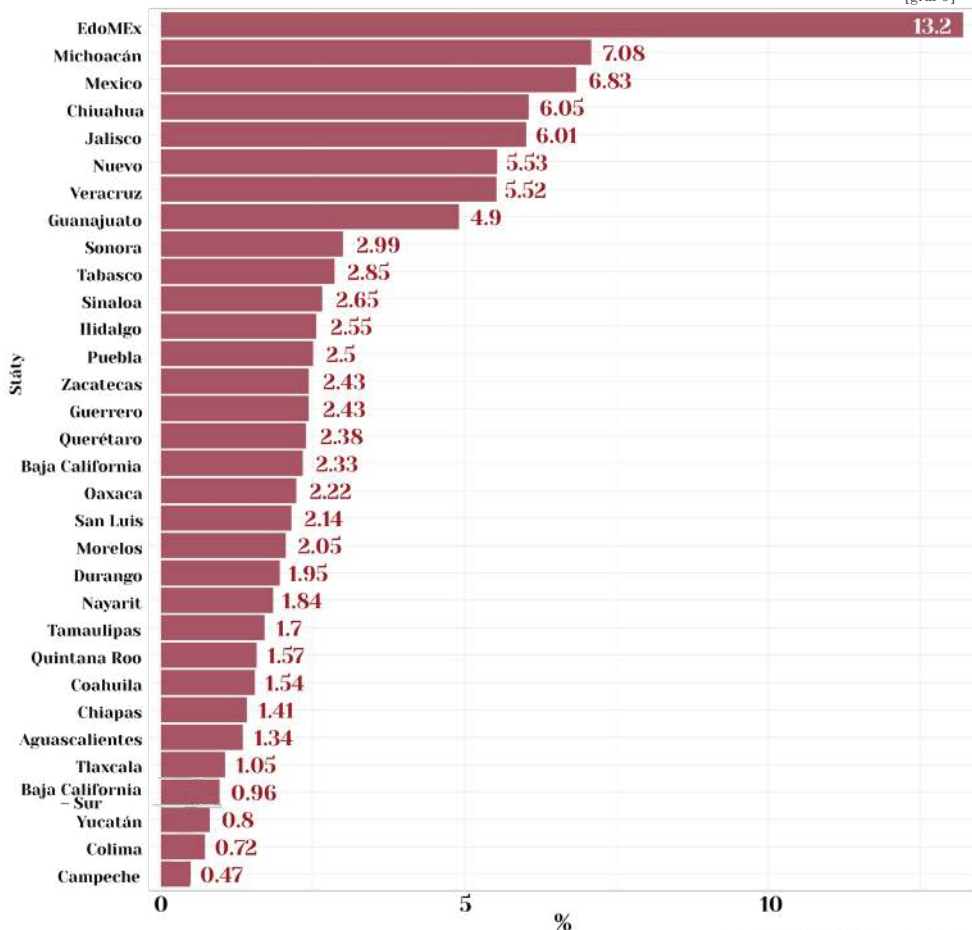
Jak možná víte, výroba střelných zbraní nemusí být nutně soustředěna pouze v jedné zemi, například Sig Sauer má výrobní závody ve Spojených státech i Německu (zjevně s úmyslem uniknout přísným německým omezením odvozeným z případu H & K). Také Beretta vyrábí ve dvou zemích, ve Spojených státech a Itálii, a zdá se, že Česká zbrojovka je na tom podobně. Nicméně ve snaze poskytnout představu o tom, v jakém rozsahu se některé země podílely na mexickém dovozu střelných zbraní, jsme se pokusili vypátrat země původu

těchto poskytovatelů. Podle tohoto kritéria by mezi 6 nejvýznamnějších zemí vyvážejících zbraně do Mexika patřila Itálie (28 %), USA (24 %), Rakousko (17 %), Izrael (7 %), Česká republika (7 %) a Německo (6 %), ostatní země by společně představovaly zbývajících 11 %. Ale protože máme k dispozici neúplná data, jsou tyto podíly pouhými odhady. [graf 8]

Střelné zbraně dodané mexickou armádou státní vládě, 2010–2016

Procento podle zákazníka

[graf 9]

Počet: 166 763 položek.

Zdroj: Secretaría de la Defensa Nacional.
žádost o veřejné informace č. #0000700000518

Vrátíme-li se k informacím dostupným z dat, ve výše uvedeném grafu je zobrazeno pět největších výrobců v tomto období. Asi 76 % hlavních dovozů Beretty tvořily ruční zbraně a 23 % dlouhé palné zbraně. Dle mého názoru číslo nejrelevantnější pro české čtenáře je uprostřed – typ zbraní dovážených do Mexika vyráběných Českou zbrojovkou. V letech 2007 až 2017 bylo mexickou armádou dovezeno 31 221 střelných zbraní České zbrojovky. Asi 71 % z dovozu České zbrojovky (Ceska) byly ruční zbraně a 28 % dlouhé palné zbraně.

A konečně – kde tyto střelné zbraně skončily? Zatím nevíme, data zaslaná touto institucí pokrývají pouze průměrný roční prodej v období od roku 2010 do roku 2016 a neposkytují informace o místě určení střelných zbraní daného výrobce. V tomto období patřily mezi pět nejvýznamnějších kupeců zbraní státy Estado de México (13 %), Michoacán (7 %), Ciudad de México (6 %), Chihuahua a Jalisco (6 %) a Nuevo Leon (5 %). [graf 9]

V jakém rozsahu tyto prodeje střelných zbraní přispěly k porušování lidských práv, je kvůli nedostatečné transparentnosti nejasné. Je však důležité si uvědomit, že rozměr takového porušování lidských práv, jako je mučení nebo mizení osob, k nimž dochází během války s drogami, a objem dovozu střelných zbraní umožňují, aby střelné zbraně pocházející z České republiky mohly být zneužity státními aktéry v Mexiku.

Závěry

V posledních patnácti letech jsme viděli, jak militarizace způsobená takzvanou válkou proti drogám rozšířila násilí v různých regionech Mexika, což vedlo k rostoucímu počtu vražd a hrubého porušování lidských práv. Je třeba mít na mysli, že každé závažné porušení lidských práv souvisí se zneužíváním legálně získaných střelných zbraní. Zkušenosti z Mexika z posledních několika let ukazují, že střelné zbraně jsou hlavní hnací silou tohoto násilí a že je třeba věnovat více pozornosti nejen tomu, kde zbraně skončí, ale také tomu, jak jsou používány (či zneužívány).

Složitost mezinárodní výroby a distribuce zbraní však tento typ monitorování ztěžuje. K tomu se přidává neprůhlednost mexických vnitrostátních mechanismů pro distribuci a prodej zbraní. Regulace střelných zbraní je úkolem nás všech. Potřebujeme pomoc mezinárodního společenství, abychom vyvinuli tlak na naše orgány, aby podporovaly transparentnost a prosazovaly přísnější pokyny pro dovoz/vývoz, které pomohou chránit lidská práva v Mexiku.

Poznámky:

- 1 Bývalý prezident, v úřadu od 1. prosince 2012 do 30. listopadu 2018.
- 2 Současný prezident Mexika, v úřadu od 1. prosince 2018.
- 3 J. Merino, 'Los operativos conjuntos y la tasa de homicidios: Una medición', 2011, NEXOS: México [cit. 1. 10. 2020], <https://www.nexos.com.mx/?p=14319>.
- 4 Comisión Mexicana de Defensa y Promoción de los Derechos Humanos, 'Entre la brutalidad y la impunidad: Los crímenes atroces cometidos al amparo de la estrategia de seguridad militarizada 2006–2018', CMDPDH, 2020.
- 5 Možný překlad do češtiny: Výkonný sekretariát Národního systému veřejné bezpečnosti.
- 6 Mexiko je federální prezidentská republika tvořená 32 státy. Každý z nich má své vlastní zástupce na federální úrovni (Senát a Kongres). Na místní úrovni má každý stát svého guvernéra, kongres a státní zástupce (ti jsou označováni jako Fiscalías Estatales o Procuradurías Estatales de Justicia).
- 7 M., Serrano, 'Del "momento mexicano" a la realidad de la violencia político-criminal', 2020, Foro Internacional, México, COLMEX, str. 810.
- 8 Comisión Mexicana de Defensa y Promoción de los Derechos Humanos, 'Violencia y terror: Hallazgos sobre fosas clandestinas en México', CMDPDH, 2020.
- 9 Toto číslo může však ve skutečnosti být vyšší, protože mnoho lidí nedůvěřuje místním úřadům (zejména státním zástupcům), které jsou jedním z hlavních zdrojů údajů. Comisión Nacional de Búsqueda, 'Informe sobre fosas clandestinas y registro nacional de personas desaparecidas o no localizadas' [cit. 15. 10. 2020], https://www.gob.mx/cms/uploads/attachment/file/535387/CNB_6_enero_2020_conferencia_prensa.pdf.
- 10 Comisión Nacional de Búsqueda, 'Versión Pública RNPDNO', [cit. 15. 10. 2020], <https://versionpublicarnpdno.segob.gob.mx>.
- 11 F., Holz, C., Birngruber, & M., Murck, 'Los cuerpos sin identificar en México: recomendaciones de médicos forenses alemanes.', NEXOS, 4th November, 2019, [cit. 28. 10. 2020], <https://seguridad.nexos.com.mx/?p=1695>.
- 12 C., Birngruber, F., Holz, y M., Murck, 'Nombre y rostro para personas fallecidas sin identificar (I de II)', NEXOS, 8. 7. 2020, [cit. 4. 11. 2020], <https://seguridad.nexos.com.mx/?p=2184>.
- 13 Redacción AP, 'Durazo confirma su renuncia para buscar gubernatura de Sonora; reconoce alza en feminicidios y delitos del crimen organizado', Animal Político, 21. 10. 2020 [cit. 27. 10. 2020], <https://www.animalpolitico.com/2020/10/alfonso-durazo-confirma-renuncia-alza-feminicidios/>.
- 14 Mexická armáda.
- 15 Mexické námořnictvo.
- 16 M., Meyer, 'Un año después de la creación de la Guardia Nacional, México está lejos de desmilitarizar la seguridad pública', Washington Office on Latin America, 26. 5. 2020 [cit. 27. 10. 2020], <https://www.wola.org/es/analisis/primer-aniversario-guardia-nacional-mexico/>.
- 17 A., Angel, 'Mandos militares controlan a la Guardia Nacional, confirma amparo de Mayor del Ejército' Animal Político, 19. 10. 2020 [cit. 27. 10. 2020], <https://www.animalpolitico.com/2020/10/mandos-militares-controlan-a-la-guardia-nacional-confirma-amparo-de-mayor-del-ejercito/>.
- 18 V souvislosti s nucenými zmizeními v tomto období rozhodl v roce 2009 Meziamerický soud pro lidská práva proti mexické vládě v případě Rosenda Radilly, jenž byl zadržen mexickou armádou a poté zmizel. Bylo to první rozhodnutí stanovující odpovědnost mexického státu za páčání nucených zmizení. Mnoho dalších obětí z tohoto období však stále čeká na spravedlnost. Oficiální vyšetřování naznačují, že během tohoto období vláda zapříčinila zmizení nejméně 789 lidí. Masakr Tlateloleco je další smutně proslulá událost, v níž sehrála roli mexická armáda. Dne 2. října 1968 střelili příslušníci ozbrojených sil na studentskou demonstraci. Do dnešního dne není znám přesný počet mrtvých studentů a žádný vyšší vládní úředník (ať už civilní, nebo vojenský) nebyl postaven před soud.
- 19 Například ten, který se udál v Acteal v Chiapasu v prosinci 1997.
- 20 B. Frey, 'Due Diligence to Prevent Foreseeable Harm: The International Human Rights Agenda on Civilian Gun Violence', Washington University Journal of Law & Policy, vol. 60, 2019, str. 94.

- 21 Asamblea General de Naciones Unidas, 'Informe de seguimiento del Relator Especial sobre la tortura y otros tratos o penas crueles, inhumanos o degradantes – México', A/HRC/34/54/Add.4.
- 22 Možný překlad: Národní průzkum osob zbavených svobody.
- 23 Možný překlad: Národní geografický a statistický ústav.
- 24 Instituto Nacional de Geografía y Estadística, 'Principales Resultados', 2016 [cit. 28. 10. 2020], https://www.inegi.org.mx/contenidos/programas/enpol/2016/doc/2016_enpol_presentacion_ejecutiva.pdf.
- 25 Podle Meziamerické úmluvy o nuceném mizení osob je nucené zmizení „čin zbavení osoby nebo osob svobody jakýmkoli způsobem spáchaný státními orgány nebo osobami či skupinami osob jednajícími s povolením, podporou nebo souhlasem státu následovaný nedostatkem informací nebo odmítnutím uznat toto zbavení svobody nebo poskytnout informace o místě pobytu této osoby, což jí znemožňuje využít příslušné právní opravné prostředky a procesní záruky“.
- 26 Možný překlad: pohřešovaný zadržený nebo zmizelý zadržený.
- 27 Viz C. Silvestre, 'El laberinto de las sombras: desaparecer en el marco de la guerra contra las drogas', Estudios Políticos, 47, Instituto de Estudios Políticos, Universidad de Antioquia, str. 89–108.
- 28 Možný překlad: Národní komise pro lidská práva, tj. národní veřejný ochránce práv (ombudsman).
- 29 Comisión Mexicana de Defensa y Promoción de los Derechos Humanos, 'Entre la brutalidad y la impunidad: Los crímenes atroces cometidos al amparo de la estrategia de seguridad militarizada 2006–2018', CMDPDH, 2020.
- 30 Observatorio sobre Desapariciones e Impunidad, 'Informe sobre Desapariciones en el Estado de Nuevo León con información de Cadhae', México, Flasco-México, UNAM-IIJ, Universidad de Minnesota y Universidad de Oxford, 2017.
- 31 Observatorio sobre Desapariciones e Impunidad. 'Informe sobre Desaparición e Impunidad en el Estado de Coahuila de Zaragoza', México, Flasco-México, UNAM-IIJ, Universidad de Minnesota y Universidad de Oxford, 2018.
- 32 Sergio Aguayo y Jacobo Dayán. El Yugo Zeta. Norte de Coahuila, 2010–2011, México, Colegio de México–CEAV–Fundación Ford, 2018.
- 33 Viz Comisión Mexicana de Defensa y Promoción de los Derechos Humanos, 'Graves violaciones de derechos humanos: el tráfico legal e ilegal de armas a México', México, CMDPDH, 2018.
- 34 Možný překlad: Žádost o přístup k veřejným informacím.
- 35 Číslo spisu #0000700000518.

JAK SE ZMĚNILA POLICEJNÍ VÝSTROJ ZA POSLEDNÍCH TŘICET LET?

ROK 1989

OBUŠEK
DLUHÝ GUMOVÝ OBUŠEK,
TZV. "FEDERÁL"

PRÍLBA
PLASTOVÁ HELMA SE ŠTÍTEM
Z PLEXISKLA

PISTOLE
PISTOLE VZOR 70 (RÁŽE 7,65 MM)

ROK 2020

GRANÁTOMET HK 69

ÚTOČNÝ NŮŽ UTON

PRÍLBA
HELMA S HLEDÍM A ZÁTÝLNÍKEM
POSKYTUJÍCÍM BALISTICKOU
A PROTIÚDEROVOU OCHRANU

PISTOLE
PISTOLE GLOCK 17 (RÁŽE 9 MM)

TELESKOP
KOVOVÝ TELESKOPICKÝ OBUŠEK

„Když máte jen kladivo, všechno vypadá jako hřebík“

O militarizaci policie

Andrew Metheven

Slovo „*militarizovaný*“ okamžitě vyvolá představu spousty pořádkových jednotek policie, které jsou vyzbrojeny vrhači granátů se slzným plynem a podporovány vodními děly a násilně potlačují masové protesty. Nebo si představíme jednotku kukláčů, kteří pomocí zdrcující síly vtrhli do budovy, aby zadrželi podezřelého. Anebo snad první, co nás napadne, jsou elitní protiteroristické jednotky ve skvělých propagačních videích, která je zachycují při tréninku. Ať už se vám vybaví cokoli, policisté v té představě mají téměř vždy prilbu a zakrytou tvář, jsou od hlavy až k patě oblečení do černé ochranné výstroje, mají několik zbraní a řídí obrněné vozidlo. Tyto obrazy se nám vybaví, protože jsou tak běžné; den co den se setkáváme se záběry z celého světa, které ukazují lidi vystavené extrémnímu násilí ze strany policejních jednotek. Zatímco píše tento článek, Nigérie se rozhodla rozpustit Zvláštní jednotku proti loupežím (SARS). Učinila tak po masových protestech, které vypukly potom, co byly zveřejněny záběry, na nichž členové této jednotky vyvlekli dva muže z hotelu na ulici a jednoho z nich zastřelili. Zabití vyvolalo masové pobouření i na mezinárodní úrovni, přičemž mnoho Nigerijců začalo sdílet online své podobné zkušenosti. Z těchto příběhů bylo jasné, že takové násilí páchané zmiňovanou jednotkou bylo běžné. Mnoho Nigerijců proto vyšlo do ulic. Protesty byly tvrdě

potlačovány zatýkáním a použitím slzného plynu a vodních děl a objevily se také zprávy o tom, že byla proti demonstrantům použita ostrá munice.¹ Podle BBC při nepokojích zahynulo 69 lidí, z toho 51 protestujících.²

Militarismus jde ovšem dál a hlouběji než po výstroj a zbraně, taktiku kontroly davu nebo těžce obrněná vozidla vyvíjená a využívaná policejními složkami. Militarizace není jen technický proces – znamená víc než jen dát někomu do ruky zbraň. Abychom pochopili podstatu tohoto militarismu, musíme jít dál, až za znepokojivé vizuální představy. Díky tomu získáme hlubší vhled do toho, proč je militarizace policie po celém světě tak rozšířená, proč je tak nebezpečná a co musíme udělat, abychom ji zastavili.

Co myslíme „militarizací“

Abychom porozuměli militarizovanosti policie, musíme nejprve pochopit „*militarismus*“. Aby se instituce stala militarizovanou, musí si osvojit hodnoty a metody militarismu. Militarismus nás posouvá od konkrétních případů násilí ke kulturním předpokladům, které stojí za nimi a které toto násilí podporují a udržují, k příběhům, kvůli nimž se násilí jeví jako „*normální*“ nebo přijatelné. Militarismus je (nepřekvapivě) zakořeněn v normách a hodnotách tradičních státních vojenských struktur a je jimi také definován. Rychle však překračuje hranice státních vojsk a prostupuje diskurzem, postoji a chováním našich širších společností. Militarismus má řadu rysů, které můžeme vidět v široké škále kontextů a situací. Některé z těchto rysů jsou:

~násilí (extrémní) je snadno přijímáno jako vhodná reakce na konflikt,

~ozdílnost a rozmanitost jsou vnímány jako hrozby, které je třeba potlačit nebo eliminovat,

~ze všeho nejdůležitější jsou kontrola, disciplína, hierarchie a často hyperpatriotismus,

~v hypermilitarizovaných kontextech se chování a postoje spojené s armádou stávají normou, podle které se definuje a měří všechno ostatní chování a postoje.

Prozkoumejme tyto rysy trochu podrobněji:

Násilí jako řešení konfliktu

Není to nic nového, když řekneme, že militarizovaná policie je násilná. Nicméně pochopit militarizované násilí a jeho roli je důležité.

Když se dostaneme do konfliktní situace, máme jako lidé k dispozici širokou škálu reakcí a jsme velmi dobří při výběru řešení, které nám pomůže se násilí

vyhnout. Umíme dobře vyjednávat, komunikovat, spolupracovat a aktivně se vyhybat násilí. Často – aniž si to uvědomujeme – se snažíme najít řešení, které je oboustranně výhodné, a mnoho kultur má systémy a struktury, jež pomáhají stranám sporu vyřešit konflikty, které strany samy vyřešit nedokázaly. Zřídka kdy se spoléháme na to, že si v těchto situacích druhé podmaníme či je přemůžeme.

Klíčovým příkladem, kdy se jako reakce na konflikt používá militarizovaný policejní zásah, je potlačování protestů a opozice. Pro mnoho sociálních hnutí po celém světě je útlak ze strany státu zoufale běžný. „*Klasický*“ příklad tohoto procesu je patrný v Hongkongu, kde stát použil obrovskou míru násilí, využil řadu zbraní a technologií a tisíce policistů s cílem potlačit prodemokratické aktivisty. Bývalí příslušníci policie v Hongkongu popsali svůj šok z toho, jak velké násilí³ použily policejní složky. Od roku 1995 jsou zde všichni policisté školeni v potlačování nepokojů.

Militarizované metody chápou násilí jako snadno dostupné pro řešení konfliktu. Toto násilí je plánováno, trénováno, opakovaně nacvičováno a často uplatňováno záměrně. Jeho cílem je dezorientovat, přemocet nebo eliminovat domnělou hrozbu. Militarizované násilí – ať už je vedeno armádami, nebo policejními složkami – není náhodným výbuchem zadržovaných emocí, je plánováno a pečlivě zvažováno a je pod kontrolou (i když samozřejmě může dojít k excesům, jež jsou výjimečné dokonce i v kontextu vlastních standardů tohoto násilí). Násilí této povahy spoléhá na to, že jeho vykonavatelé poslušně jednají podle rozkazů, odlidšťuje své oběti a – jak si ukážeme dále – zvýšeně vnímá ohrožení. Existuje mnoho hnacích sil tohoto přístupu k násilí: dvěma klíčovými prvky jsou tréninky, které policisté absolvují, a vybavení, které dostávají.

Trénink

Pro tento přístup k násilí je zásadní to, jak jsou policisté školeni. Rosa Brooks popisovala své zkušenosti z americké policejní akademie a líčila podrobně, jak na ně pravidelně křičeli a odlidšťovali je.

Když budou instruktoři policejní nováčky ponižovat a zakázou jim odpovídat jinak než „*Ano, pane!*“, mohou se nováčci naučit stoicismu – ale také se mohou naučit, že posměšné a křičené příkazy namířené na lidi s menší mocí jsou něco přijatelného. Když je nováčkům nařízeno dělat kliky až do vyčerpání, protože jejich boty nebyly řádně vyleštěné, mohou se nováčci naučit, jak je důležité věnovat pozornost detailům – ale mohou také dojít k závěru, že způsobit někomu bolest je vhodná odpověď i na nejtriviálnější přestupky.

Mnozí policejní nováčci vstupují do akademie jako idealisté, ale tento druh výcviku z nich udělá cyniky, a to ještě předtím, než jdou na svou první obchůzku. A ačkoli většina policistů projde celou svou kariérou bez toho, že by

kdy vystřelili ze zbraně, jiní si ze svého polovojsenského výcviku nevyhnutelně vezmou špatné ponaučení a skončí jako ten propuštěný policista z Minneapolis, Derek Chauvin (policista obviněný ze smrti George Floyd).⁴

Po celém světě prochází policejní složky armádním výcvikem. Každý rok tisíce amerických policistů absolvují výcvik izraelské armády v taktice kontroly davu, použití síly a sledování, což podle Amnesty International vede k tomu, že jsou američtí policisté vydáni „*do rukou vojenských, bezpečnostních a policejních systémů, které provázejí roky zdokumentovaného porušování lidských práv*“. Akce jako Urban Shield – každoroční veletrh a školení pro týmy SWAT pořádaný v USA za účasti představitelů policejních jednotek z celého světa – používají rasistické a silně stereotypní scénáře, aby policisty připravili na použití extrémního násilí při často relativně běžné činnosti,⁶ což potom vede k používání násilí proti rasovým menšinám, chudým a marginalizovaným komunitám a proti protestujícím a aktivistům. Policejní trenéři jako David Grossman také vnesli do policejní práce „*mentalitu válečníka*“, a to prostřednictvím workshopů, seminářů a školení, kde se účastníkům říká: „*My. Jsme. Ve. Válce... A vy jste vojáci v přední linii této války. Při útoku teroristů se neobjeví žádná elitní jednotka, která by vám zachránila kůži. Vy jste Delta Force. Vy jste zelené barety. Vy jste britská SAS. Dokážete to přijmout?*“⁷ Bryan Schatz, který psal pro web Mother Jones, popsal tento přístup z hlediska toho, jak je trénována armáda:

Armáda už dlouho učí své jednotky zabíjet způsobem podmíněné reakce – zamiř, vystřel, zamiř, vystřel – to má přepsat tu část mozku, která se ptá: „*Mám to udělat?*“⁸

Vybavení

Vybavení dostupné policejním složkám po celém světě se radikálně liší a závisí do značné míry na jednotce a její roli. Existuje však několik společných témat a ponaučení, která lze vyvodit. Například to, že policejní složky budou používat vybavení, které jim je dáno k dispozici, i když nebude vhodné pro kontext, v němž pracují. Pochopit, jaké zbraně a vybavení mají policejní síly k dispozici a jak jsou zasazeny do rámce militarizace, je důležité. Jsou to totiž právě dostupné zbraně a vybavení, které policistům vždy umožní použít v konfliktních situacích nepřiměřenou sílu a agresi.

Jedním z příkladů této formy militarizace je rostoucí míra užívání „*méně smrtících*“ zbraní. Po celém světě používají policejní složky tyto zbraně při reakci na protesty nebo při zadržení podezřelých. Trh s takovými zbraněmi roste a firmy nabízejí stále větší škálu výrobků, aby tento trh uspokojily. Například FN Herstal, belgická firma známá pestroutou paletou střelných zbraní, začala vyrábět zbraně, jako je FN303 – dlouhá střelná zbraň, do které lze nabit

řadu různých pogumovaných projektilů, projektily se značkovací barvou nebo s pepřovým plynem, včetně projektilů nárazových nebo plněných barvami či OC práškem. FN303 používaly policejní složky v USA, Turecku, Belgii, Gruzii, Finsku, Brazílii a Lucembursku – opakovaně ji zaregistrovali i demonstranti Black Lives Matter v USA.

Odlišnou zbraň – Flash-Ball – využily policejní složky ve Francii proti protestním hnutím, jako jsou Gilets Jaunes (Žluté vesty). Do Flash-Ball lze použít různé střelivo, ale primárně kuličky o průměru 44 mm vyrobené z gumy nebo kondenzované pěny, které jsou účinné až na vzdálenost 30 m, ale často se používají na vzdálenost mnohem menší. Firma tvrdí, že tato zbraň má zastavovací sílu (což je schopnost střelné zbraně zastavit cíl) odpovídající pistoli ráže .38 (či „*knock-out úderu Mika Tysona, a to ze vzdálenosti až 10 metrů*“⁹) nebo, jak popsal Laurent Thines, neurochirurg a přednosta kliniky ve Fakultní nemocnici v Besançonu, „*jako kdyby vám na obličej nebo na hlavu hodili z výšky jednoho metru betonový blok o váze 20 kilogramů*“. Tuto zbraň nepoužívá jen policie ve Francii, firma tvrdí, že má dalších 37 klientů, včetně Ruska, Spojených států a 16 zemí EU. Zbraně typu flash-ball byly ve Francii často používány proti hnutí Žluté vesty, přičemž aktivisté pak na Twitteru zveřejnili informace o zraněních způsobených touto zbraní. Novináři uváděli, že zbraň byla zneužita, a zdokumentovali důkazy o tom, že policisté touto zbraní vyhrožovali demonstrantům a novinářům z velké blízkosti. Během protestů Žlutých vest zaznamenal aktivistický kolektiv téměř 100 případů vážných zranění, včetně nejméně 15 těch, kdy lidé kvůli gumovým projektilům přišli o oči.¹⁰

Je samozřejmě běžné, že policisté používají zbraně, které jsou navrženy tak, aby byly „méně smrtelné“, a prodávají se primárně pro použití domácími policejními složkami. Stejně běžné je ale i to, že policisté jsou vybaveni stejnými zbraněmi jako vojenské jednotky. V USA převedlo Ministerstvo obrany více než 7,2 miliardy USD na vojenské vybavení pro policejní složky po celé zemi, a to prostřednictvím programu 1033, který policejním složkám zprostředkovává přístup k vojenskému vybavení – včetně vozidel odolných proti minám, granátometů a pušek. Výzkumy v USA ukázaly, že policejní složky, které toto vybavení dostávají, jsou stále násilnější.¹¹ Autoři studie provedené v roce 2017 přirovnali dopad těchto zbraní k „zákonu nástroje“ – když máte kladivo, všechno vypadá jako hřebík; když máte militarizované vybavení, všechno vypadá jako nějaká hrozba, se kterou se setkávají vojenské jednotky ve válečných zónách.

„Odlišnost“ jako hrozba

Podle Cynthie Enloe – feministické akademičky, která toho hodně napsala o vztahu mezi válkou a genderem – je militarismus „*balíčkem myšlenek*“, jež

nás „pomáhají naočkovat představami, že svět je nebezpečné místo, kde přirozeně existují ti, kdo musí být chráněni (‘ženské prvky’), a naopak ti, kdo musí chránit (‘mužské prvky’)“.¹² To má vést k předpokladu, že státy potřebují ozbrojené síly k ochraně svých obyvatel.

Ne na každého dopadá militarizovaná policejní práce stejným způsobem. Po celém světě lze vidět, že nejvíc postihovány jsou komunity, které se nějakým způsobem liší od „*statu quo*“, a je na ně proto cíleno. Lišit se mohou kvůli své rase, národnosti, genderu nebo sexualitě, třídě a/nebo proto, že se účastní aktivit, které status quo zpochybňují, například tím, že vytvářejí subkultury považované za podvrtné nebo oponentní vůči hlavnímu proudu, nebo prostřednictvím aktivismu a protestů.

Příkladem, na němž to můžeme jasně vidět, je Kanada, kde se domorodé kmeny jako Wet’suwet’en brání tomu, že by jejich území bylo okupováno a zničeno plynárenskou společností, která má v úmyslu tam postavit plynovod, a vést ho dokonce i pod řekami. Společnost má podporu Královské kanadské jízdní policie (RCMP). Ta byla založena jako „*Severozápadní jízdní policie*“ v roce 1873, pouhých šest let po založení Kanady (British North America). Jejím účelem byl dohled nad oblastmi, které byly podvodně získány společností Hudson’s Bay a zůstaly pod kontrolou řady původních národů. Součástí historie jízdní policie je okupace a mnoho útlaču a násilí vůči původním národům.¹³ RCMP se opakovaně podílela na podpoře těžebních projektů včetně potrubních vedení a vodních přehrad a členové domorodých komunit ji označili za „*okupující cizí armádu*“.¹⁴

Komunita Wet’suwet’en odolává výstavbě plynovodu Coastal Gaslink na svém území tím, že blokuje silnice, čímž se snaží zabránit vjezdu stavebních vozidel. Společnost si obstarala soudní příkaz, aby blokádu odstranila. Příkaz má prosadit RCMP. Zápisy ze zasedání RCMP o její strategii ukázaly, že se policisté během odstraňování zátarasu Gidimt’en zasazovali o „*ozbrojenou zálohu*“ – to znamená o nasazení policistů připravených použít smrtící sílu.¹⁵ Zásah byl proveden důstojníky RCMP, kteří byli oblečeni ve vojenských uniformách a měli útočné pušky. Čtrnáct lidí bylo zatčeno.

Ke značně militarizovaným praktikám sahá také policie v Brazílii při pokusech o zadržení členů drogových gangů. Často ale pracuje v komunitách, které jsou dlouhodobě ostrakizovány a marginalizovány. Favely, ve kterých gangy operují, jsou často cílem velkých policejních operací, během nichž jsou používána vojenská obrněná vozidla a vrtulníky ve snaze zpacifikovat oblast a zatknout nebo zabít členy gangů. V roce 2019 slíbil Wilson Witzel během své kampaně na guvernéra Ria de Janeiro,¹⁶ že gangstery odrovná. Od té doby, co tato politika vstoupila v platnost, země zaznamenává rekordní počet usmrcení rukou policie, přičemž oběti tohoto přístupu jsou chudí a zranitelní.¹⁷

Aktivisté se pokoušejí převyprávět ze svého pohledu narativ, který podává zprávy o lidech žijících ve favele. Gizele Martins ve videu pro War Resisters' International popisuje, jak je vnímána její práce alternativní komunikátorky, při níž vysvětluje vztah mezi favelami a také vztah mezi nimi a militarizací, kterou zažívají: „*Komunitní noviny, v nichž působím, hovoří o naší identitě, naší kultuře, naší hudbě. Vysvětlují, že lidé, kteří na budování této země pracují více než ostatní, jsou vykreslováni jako líní, jako lidé, kteří nemají co říci, jako lidé, kterých by se ostatní měli bát. Jako lidé, kteří nemají co na práci a měli by mít zakázán vstup do některých částí města, jako lidé, kteří jsou potenciálně nebezpeční, protože jsou chudí. Jako jedinci, kteří jsou nebezpeční, násilníci, zločinní, protože jsou černí... Ve čtyřiceti čtyřech favelách jsme militarizovali policii a ona teď hraje roli učitelů, hraje hudbu bezostyšně převzatou od favel, zavádí zákaz vycházení, a dokonce se nás pokouší ovlivnit v našich historických zápasech, stejně jako v komunitních médiích... která se v Rio šíří, zejména v těch militarizovaných favelách, kde se armáda a policie snaží převzít kontrolu. Když se jim to nedaří, vypnou komunitní rádia, vyhrožují komunikátorům a vyhánějí je z jejich vlastních domů. Takže nyní máme v Rio de Janeiru kolektivní hnutí obyvatel favel tvořené řadou skupin. Vnímáme, že stát nám nedovoluje se organizovat, protože každý den počítáme své mrtvé.*“¹⁸

Militarismus bojuje s odlišností a rozmanitostí, protože jeho podstatou je konformita a řád. Tudíž ti, kdo nerespektují pravidla, jsou okamžitě vnímáni jako hrozba nebo potenciální hrozba, kterou je třeba eliminovat. Tento způsob myšlení pak vyvolává dojem, že komunity jsou nepřátelské, že okupované území vyžaduje pacifikaci, že velké davy jsou chátka nebo že se jedná o výtržnosti. A to i přesto, že nikdo nemá v úmyslu páchat násilí.

Samozřejmě, všichni se někdy setkáme se situacemi představujícími hrozbu a u policistů je to nanejvýš pravděpodobné. Otázkou je, jak tyto situace vyhodnocujeme, nakolik efektivně určujeme, zda nás situace ohrožuje, a jak se rozhodujeme, které nástroje bychom měli použít, abychom si zajistili bezpečnost. Pokud jsme zjistili, že jsme součástí „*vnitřní skupiny*“, která potřebuje ochranu, pak musíme také identifikovat „*vnější skupinu*“, před níž potřebujeme chránit. Militarizovaný přístup vychází z extrémní, polarizované polohy: potenciální hrozbou je kdokoli nebo cokoli mimo vaše nejbližší okolí. Zároveň primárním nástrojem, který máte k dispozici, abyste eliminovali tuto hrozbu, je násilí. Militarizace převzala logiku bojiště a přenesla ji do našich ulic a komunit. Se zvýšeným pocitem ohrožení policisté častěji dělají chyby, špatně si vykládají situace a rychleji konflikty vystupňují, a to až k použití smrtícího násilí.¹⁹ Toto se vždy děje v souladu s hluboce zakořeněnou diskriminací.

Normalizace

V úvodu jsem nastínil, že militarizace je mnohem víc než pouhé užití vybavení a taktik používaných armádou. Je to proces, v němž instituce a širší společnost přijímají hodnoty a přístupy spojené s armádou. Militarismus ovlivňuje celý náš přístup k problémům a konfliktům – viděli jsme to velmi jasně na komunikaci „*války proti drogám*“ a „*války proti terorismu*“, které vnesly logiku války do srdcí našich komunit. Tyto procesy však probíhají také na každodenní úrovni, přímo před našima očima. Novinář Paul Mason v popsal novinách *New Statesman* jednu scénu, jež se odehrála ve Velké Británii:

Na nádraží New Street v Birminghamu to byl na první pohled jen obyčejný moment během špičky. Tři policajti z britské dopravní policie si v kavárně objednali flat white v krátké přestávce uprostřed pravděpodobně rušné směny. Jeden byl vyzbrojen pistolí a od hlavy k patě navlečen v neprůstřelném oblečení, zbylí dva měli vesty proti útoku nožem a objemné taktické oblečení. Všichni byli vybaveni vysílačkami, tasery, pepřovými spreji – a všichni byli ve střehu. Zatímco čekali na své nápoje, soustředěně si prohlíželi rušnou ulici. Je smutné, že tato úroveň výbavy, tato intenzita a militarizace policejní práce se nyní zdají tak normální, že jen málokdo v kavárně jim věnoval více pozornosti.²⁰

Tato normalizace – skutečnost, že „*intenzita a militarizace policejní práce se nyní zdají normální*“ – je hluboce znepokojující, protože naznačuje, že veřejnost tyto procesy přijímá, a možná dokonce vítá, když přitom je naopak zapotřebí to konfrontovat a zpochybňovat. Militarizace policejních sil není nový proces – jak jsme viděli v případě RCMP v Kanadě, existují příklady policejních jednotek, které dodnes fungují, ale mají kořeny v koloniální historii a byly vytvořeny speciálně za účelem utlačování a podmaňování. V moderní době dochází k militarizaci už mnoho desetiletí a často se vkrádá plíživě. Například v Británii docházelo v 60. a 70. letech k velkým protestům, a přesto u policie neexistovalo nic jako dnešní „*pořádkové jednotky*“ určené k potlačování nepokojů.²¹ Ovšem od 80. let 20. století se policejní štít stal „*rozhodující symbolickou bariérou mezi mocnými a bezmocnými*“, když na celém světě „*při zásazích na protestech si policie čím dál tím víc troufala být agresivní*“. Paul Mason označuje konkrétní bod zlomu – rozeznání protestu odborářů v tiskárně ve Warringtonu dne 30. listopadu 1983. Tento protest policie rozeznala pěti pořádkovými jednotkami – byl to „*bod obratu*“ v tom, jak britská policie zjednává veřejný pořádek. P. Mason tvrdí, že v 80. letech 20. století neexistovala ve Spojeném království žádná debata o militarizaci policie a že militarizace se chopily následné vlády.

K militarizaci v Mexiku došlo ještě extrémnějším způsobem. Když byl v roce 2006 zvolen Felipe Calderón, začala být armáda hromadně nasazována jako pomocná síla na podporu (dočasnou) místních policejních složek, které čelily

mocným a těžce ozbrojeným zločineckým gangům. Nasazení se rychle stalo trvalou součástí života v Mexiku a ozbrojené složky „účinně nahradily – nikoli pouze podpořily – policii“.²² Jak si všimla organizace Human Rights Watch, armáda v Mexiku byla koncipována pro válčení, nikoli pro vymáhání práva, a když byla nasazena k tomu, aby zastavila zločinné násilí, bylo to „jako přilít olej do ohně“. V roce 2018 se vláda pokusila změnit zákon, aby umožnila armádě rozšířit její roli při nasazení v operacích „vnitřní bezpečnosti“. Operace by měli na starosti vojenští velitelé, kteří by již nemuseli zastávat pomocnou roli, podřízenou civilním policejním složkám. Tento zákon byl prohlášen za protiústavní – rozhodl o tom mexický Nejvyšší soud den předtím, než tehdejší prezident López Obrador oznámil plány ustavit novou složku o čtyřiceti tisících lidech, jež bude řízena armádou – Národní gardu. Operace byly zahájeny v polovině roku 2019. Garda je hybridní silou složenou z vojenské, námořní a federální policie a měla by se podle Obradora vyznačovat „vojenskou disciplínou“.²³

Existuje podobný proces v jiných zemích světa? Zdá se, že v mnoha z nich dochází k militarizaci našich veřejných prostor policií, která je stále více násilnická a těžce ozbrojená. Tyto procesy jsou zřídka kdy zpochybňovány a nesouhlasné hlasy jsou napadány právě tím systémem, kterému se snaží vzdorovat.

Co s tím můžeme dělat?

Podívali jsme se na některé způsoby militarizace policejních sil ve světě a na několik příkladů těchto procesů v současnosti. Pochopení situace je jedna věc – ale otázkou je, jak ji napravit. Na to je těžké odpovědět, protože situace je na různých místech světa velmi odlišná a příležitosti jednat jsou někdy velmi omezené. Koneckonců, snažíme se změnit samotné struktury, které jsou speciálně navrženy pro násilí a útlak.

Militarizovaná policie je mezinárodní problém a někdy můžeme vidět přímé vazby mezi těmi, kdo čelí útlaču a násilí v jedné zemi, a naším vlastním státem – možná prostřednictvím firem, které prodávají vybavení, prostřednictvím vládních agentur, které zajišťují financování a trénink, nebo prostřednictvím diasporálních komunit žijících blízko nás. Pravděpodobně také budeme mít v našich hlavních městech velvyslanectví a můžeme vyvíjet tlak na naše vlastní vlády, aby vydávaly prohlášení nebo jednaly – například prostřednictvím podpory ze strany politiků nebo ve spolupráci s nevládními organizacemi. Když dojde ke konkrétním násilným činům, můžeme zorganizovat protesty

nebo použít jiné metody, abychom poukázali na vazby mezi tím, co se děje, a naší vlastní zemí a zároveň využili příležitost připomenout, že takové násilí je systémové a strukturální. Pamatujte, že i když teoreticky se cílem militarizovaných policejních sil může stát každý, je mnohem pravděpodobnější, že náporu takové militarizace budou spíše vystaveny komunity, které již čelí diskriminaci.

Tyto procesy se odehrávají po celém světě a komunity po celém světě pravidelně a opakovaně zažívají militarizaci. Avšak pouze tehdy, když se projeví nejhorší excesy militaristického přístupu policie „*se to dostane do zpráv*“ a někdy dokonce ani v takovém případě ne. Součástí solidarity s ostatními je poučit se o tom, co zažívají. Nemůžeme se vždy spoléhat na to, že nám běžné mediální zprávy poskytují informace, které potřebujeme – budeme muset jít a vyhledat si je sami.

Jak jsme viděli, militarizace je stále probíhající proces, který se zabydluje v našich společnostech – není to jen „*více zbraní na ulicích*“, znamená to, že jeden konkrétní světonázor je vítán, přijímán a po čase považován za normální, a to ze strany policejních sil, politiků a širší veřejnosti. Je důležité, aby naše hnutí neustoupila z tvrzení, že tyto procesy nejsou nevyhnutelné nebo „*neutrální*“ – že si je aktivně zvolili lidé, kteří jsou u moci, jako způsob, jak se udržet mocenské struktury v našich společnostech. Kromě protestů proti konkrétním excesům policejního násilí musíme zpochybňovat narativy a kulturní normy, které umožňují přetrvávání militarizace, a budovat silnější mezinárodní vztahy, které mohou zasáhnout už kořeny a hnací síly policejní militarizace po celém světě.

Poznámky:

- 1 Sars ban: Two dead in Nigeria police brutality protests, BBC, zveřejněno 12. 10. 2020 [cit. 13. 10. 2020], dostupné z: <https://www.bbc.co.uk/news/world-africa-54506567>
- 2 Nigeria protests: President Buhari says 69 killed in unrest, BBC, zveřejněno 23. 10. 2020 [cit. 18. 12. 2020], dostupné z: <https://www.bbc.co.uk/news/world-africa-54666368>
- 3 Hong Kong police under fire over violent response to protests, Violet Law, zveřejněno 30. 7. 2019 [cit. 16. 10. 2020], dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2019/7/30/hong-kong-police-under-fire-over-violent-response-to-protests>
- 4 Rosa Brooks, Stop Training Police Like They're Joining the Military, zveřejněno 10. 6. 2020 [cit. 13. 10. 2020], dostupné z: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/06/police-academies-paramilitary/612859/>
- 5 Does the militarisation of US police encourage excessive force?, Creede Newton, zveřejněno 2. 6. 2020 [cit. 16. 10. 2020], dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2020/6/2/does-the-militarisation-of-us-police-encourage-excessive-force>
- 6 No SWAT Zone: Resisting police militarization under Trump, zveřejněno 14. 12. 2017 [cit. 13. 10. 2020], dostupné z: <https://wri-irg.org/en/story/2017/no-swat-zone-resisting-police-militarization-under-trump>
- 7 Professor Carnage, Steve Featherstone, zveřejněno 17. 4. 2017 [cit. 13. 10. 2020], dostupné z: <https://newrepublic.com/article/141675/professor-carnage-dave-grossman-police-warrior-philosophy>
- 8 Bryan Schatz, "Are You Prepared to Kill Somebody?" A Day With One of America's Most Popular Police Trainers, zveřejněno únor 2017 [cit. 13. 10. 2020], dostupné z: <https://www.motherjones.com/politics/2017/02/dave-grossman-training-police-militarization/>
- 9 France brings a new weapon to the less-lethal field, zveřejněno 15. 6. 2007 [cit. 20. 10. 2020], dostupné z: <https://www.officer.com/home/article/10249735/france-brings-a-new-weapon-to-the-lesslethal-field>
- 10 France: 'Yellow vests' protest despite Macron's grand debate, Aljazeera, zveřejněno 19. 1. 2019 [cit. 20. 10. 2020], dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/europe/2019/01/france-yellow-vests-protest-macron-grand-debate-190119184218458.html>
- 11 "Why are some US police forces equipped like military units?", Niko Kommenda and Ashley Kirk, The Guardian, zveřejněno 5. 6. 2020 [cit. 26. 10. 2020], dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2020/jun/05/why-are-some-us-police-forces-equipped-like-military-units>
- 12 Sarah Taylor Crockett, Amanda Bock, Caroline Hardy-Fanta, Amanda Witbeck, Cynthia Enloe Student Roundtable: "What International Feminist Activists Have Contributed to Anti-Militarist Social Theorizing", zveřejněno 21. 6. 2016 [cit. 13. 10. 2020], dostupné z: <https://scholarworks.umb.edu/humanarchitecture/vol4/iss3/6>
- 13 A Condensed History of Canada's Colonial Cops, M. Gouldhawke, zveřejněno 10. 3. 2020 [cit. 19. 10. 2020], dostupné z: <https://thenewinquiry.com/a-condensed-history-of-canadas-colonial-cops/>
- 14 Raid of Wet'suwet'en part of Canada's ongoing police violence against Indigenous Peoples, Catherine Richardson, zveřejněno 7. 2. 2020 [cit. 26. 10. 2020], dostupné z: <https://theconversation.com/raid-of-wetsuweten-part-of-canadas-ongoing-police-violence-against-indigenous-peoples-131118>
- 15 Exclusive: Canada police prepared to shoot Indigenous activists, documents show, Jaskiran Dhillon and Will Parrish, zveřejněno 20. 12. 2019 [cit. 26. 10. 2020], dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/20/canada-indigenous-land-defenders-police-documents>
- 16 "They have free rein": Rio residents fear police violence under far-right rule, Dom Phillips in The Guardian, zveřejněno 17. 5. 2019 [cit. 13. 10. 2020], dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/may/17/free-rein-rio-residents-police-violence-far-right-rule>
- 17 "Caught defenseless in the crossfire": Rio families cope with deaths by police violence, Caio Barretto Briso in The Guardian, zveřejněno 16. 9. 2019 [cit. 13. 10. 2020], dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/16/rio-de-janeiro-police-violence-deaths-families>

- 18 Gizele Martins speaking on her experience of the militarisation of the favelas, zveřejněno 12. 8. 2017 [cit. 13. 10. 2020], dostupné z: <https://wri-irg.org/en/story/2017/gizele-martins-militarisation-favelas>
- 19 Professor Carnage, Steve Featherstone, zveřejněno 17. 4. 2017 [cit. 13. 10. 2020], dostupné z: <https://newrepublic.com/article/141675/professor-carnage-dave-grossman-police-warrior-philosophy>
- 20 In a new age of authoritarianism, we need to question the militarisation of the police, Paul Mason in The New Stateman, zveřejněno 16. 10. 2019 [cit. 16. 10. 2020], dostupné z: <https://www.newstatesman.com/2019/10/new-age-authoritarianism-we-need-question-militarisation-police>
- 21 In a new age of authoritarianism, we need to question the militarisation of the police, Paul Mason in The New Stateman, zveřejněno 16. 10. 2019 [cit. 16. 10. 2020], dostupné z: <https://www.newstatesman.com/2019/10/new-age-authoritarianism-we-need-question-militarisation-police>
- 22 Mexico: The Militarization of Public Security, Daniel Wilkinson [cit. 16. 10. 2020], dostupné z <https://www.hrw.org/news/2018/10/05/mexico-militarization-public-security>
- 23 Mexico's National Guard: What, who and when, Elizabeth Melimopoulos, zveřejněno 30. 6. 2019 [cit. 20. 10. 2020], dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2019/6/30/mexicos-national-guard-what-who-and-when>

Šestadvacátého září roku 2014 bylo unese-
no třiačtyřicet studentů z Escuela Normal
Rural „Raúl Isidro Burgos“ ve státě Guerrero
v Mexiku. Ačkoli detaily toho, co se stalo,
nebyly nikdy objasněny, na únosu a prave-
podobně i masakru studentů se podílela
místní policie, která jejich autobusu
zahradila cestu a předala je místní mafii.

Kde v Mexiku končí německé pušky G36?

**Občanská společnost iniciovala
trestní stíhání zbrojní firmy Heckler & Koch**

Ronja Metzger, Stephan Möhrle

V roce 2010 Jürgen Grässlin, předseda organizace Arms Information Center, podal trestní oznámení na přední německou společnost zabývající se vývozem zbraní – Heckler & Koch. Trestní oznámení se vztahovalo k vývozu prováděnému společností Heckler & Koch (H & K) v letech 2006–2009 a týkalo se přibližně 4 700 útočných pušek G36 a dalšího vybavení vyváženého z Německa do Mexika. Některé z těchto produktů byly nezákonně převedeny do krizových oblastí Chiapas, Chihuahua, Jalisco a Guerrero. Vědělo o tom nejméně šest zaměstnanců H & K. Společná práce Jürgen a Arms Information Center způsobila zvýšený politický tlak a vyústila v politický pokyn Spolkovému úřadu pro hospodářství a kontrolu vývozu (BAFA) neschvalovat vývoz zbraní do Mexika.¹

Tento případ je příkladem, jak mohou představitelé občanské společnosti ovlivnit vnitrostátní postupy při vývozu zbraní a přimět firmy a státy k odpovědnosti. Abychom vykreslili mnohostranný pohled na tento případ, začneme představením různých institucí a zákonů souvisejících s vývozem zbraní z Německa a dovozem do Mexika, včetně H & K. Dále bude popsán právní postup a vývoj procesu proti společnosti Heckler & Koch. Pro ilustraci

tohoto problému bude použit případ násilí v Mexiku, který upoutal mnoho pozornosti. Je relevantní, protože v něm byly použity zbraně H & K a mezinárodní ohlas tohoto případu ovlivnil vývoj procesu v Německu. Zároveň budou ukázány aktivity občanské společnosti, které jsou s tímto případem spojené a probíhaly v době soudního řízení. Dále uvedeme, co je třeba vědět z oblasti politiky, chceme-li lépe pochopit případ a vývoj příslušných procedur.

Německé instituce a zákony zabývající se vývozem zbraní

V Německu existují tři různé orgány, jež se zabývají vývozem zbraní. Zaprvé je to Rada národní bezpečnosti, která se nazývá *Bundessicherheitsrat* (BSR), což je jeden z výborů německé spolkové vlády. Funguje jako kontrolní a koordinační výbor pro bezpečnostní politiku. BSR od roku 2005 předsedá německá kancléřka Angela Merkelová. BSR je nejvyšším orgánem při rozhodování o vývozu zbraní, a to i do zemí, které nejsou členy Evropské unie (EU) či Severoatlantické aliance (NATO). Zasedání BSR za zavřenými dveřmi se účastní osm ministerstev.² Zadruhé je to Ministerstvo hospodářství a práce (*Bundesministerium für Wirtschaft und Arbeit, BfWA*), které odpovídá za politiku vývozu zbraní. Spolkový ministr hospodářství je také ústředním zástupcem oprávněným hlasovat v rámci BSR. A nakonec je to Spolkový úřad pro hospodářství a kontrolu vývozu (*Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle, BAFA*). Ten odpovídá za zahraniční obchod, včetně kontroly vývozu zbraní.³

Právním základem pro německý vývoz zbraní je zákon o kontrole válečných zbraní (*Kriegswaffenkontrollgesetz, KWKG*) a zákon o zahraničním obchodu (*Außenwirtschaftsgesetz, AWG*). KWKG přísně řídí výrobu, dodávky a přepravu těch zbraní, které jsou definovány v seznamu válečných zbraní (*Kriegswaffenliste, KWL*). Pro každý krok, výrobu, uvedení do oběhu a přepravu výrobků, které jsou na tomto seznamu, jsou nutná různá schválení. KWKG se však zaměřuje hlavně na kontrolní mechanismus na německém území. Pro vývoz zbraní do jiných zemí je proto rozhodující AWG. Ten kontroluje vše, co se týká obchodu se zahraničím. Pokud jde o vývoz zbraní do zahraničí, operativní účinky KWKG jsou omezeny zákonem AWG.⁴

Instituce zabývající se dovozem zbraní v Mexiku

78 Institucí, která dohlíží na dovoz zbraní v Mexiku, je mexické Ministerstvo národní obrany (*Secretaría de la Defensa Nacional, SEDENA*). Spolu

s Ministerstvem námořnictva odpovídají za obranu a vojenské vzdělávání, například za řízení mexické armády a vzdušných sil. Jejich odpovědností je také distribuce dovezených zahraničních zbraní do jednotlivých složek národní bezpečnosti. Druhou důležitou institucí je Úřad pro obchodování se zbraněmi a střelivem (*Dirección de Comercialización de Armamento y Municiones*, DCAM). Stanovy tohoto úřadu prohlašují, že jeho úkolem je prodávat zbraně a střelivo, obchodovat s nimi a nabízet související služby. Tento úřad také sám zbraně vyrábí.⁵ DCAM je podřízen Ministerstvu obrany (SEDENA⁶).

Heckler & Koch

H & K je jedním z nejvýznamnějších německých výrobců ručních palných a pěchotních zbraní. Má pobočky v USA, Velké Británii a Francii. Kromě toho je H & K jedním z pěti předních světových výrobců pušek a ručních palných zbraní.⁷

Případ vývozu zbraní do Mexika

Mírový aktivista a spisovatel Jürgen Grässlin a jeho právník Holger Rothbauer podali v dubnu 2010 trestní oznámení na zaměstnance společnosti Heckler & Koch. V roce 2013 vznesl H. Rothbauer další obvinění proti vládním představitelům působícím v BfWA a BAFA. Obě obvinění se týkala vývozu zbraní do Mexika v letech 2006 až 2009. V roce 2018 byl v Německu zahájen proces se šesti bývalými zaměstnanci H & K. Tento případ zde představíme. Začneme chronologií vývozů, které BSR povolilo. Je třeba si uvědomit, že tento případ je také ovlivněn politickou situací v Německu.

V roce 2005 začala velká koalice CDU/CSU a SPD. Zatímco mezi lety 2002 a 2005 BSR umožňoval malé vývozy, po ustavení této koalice se do Mexika začalo vyvážet ve velkém. Zástupci úřadu SEDENA navštívili Německo a továrnu H & K a projevíli zájem o pušky G36. Po této návštěvě uspořádala H & K v Mexiku ukázkou G36 pro SEDENA a DCAM. Klíčovou osobou v tom byl Markus Bantle, který byl obchodním zástupcem společnosti H & K v Mexiku. Poté společnost H & K požádala BAFA o vývozní povolení pro čtyři až šest tisíc pušek.⁸ Ministerstvo zahraničí považovalo tyto vývozy do Mexika za problematické, a to z důvodu závažného porušování lidských práv. Výsledkem bylo, že Ministerstvo zahraničí v roce 2006 vyřadilo z dohod o vývozu zbraní čtyři mexické státy.⁹ Jednalo se o krizové oblasti Chihuahua, Chiapas, Guerrero a Jalisco, i když k porušování lidských práv dochází i v jiných

státech Mexika.¹⁰ Německá ministerstva prohlásila tyto čtyři státy za vyňaté z vývozního povolení. Tento druh výjimky se nazývá „*prohlášení konečného uživatele*“, *Endverbleibserklärung*. Vývoz do Mexika se díky této výjimce stal legálním, kromě případů, kdy došlo k porušení prohlášení konečného uživatele.

Na konci roku 2005 umožnilo první velké povolení vyvézt 2020 pušek s čísly KWL. Tato čísla umožňují sledovat pušky a zjišťovat, ze které dodávky pocházejí. Další velké vývozy zbraní byly schváleny v únoru a listopadu 2007.¹¹ To byl ohledně vývozu zbraní do Mexika rekordní rok. Byla schválena celková částka 9 932 462 eur a dodávka zahrnovala pušky a kulometry a vybavení pro obojí.¹²

V letech 2006 až 2009 vyvezla společnost H & K více než 4 700 pušek G36, kulometů a vybavení v hodnotě přibližně 4,13 milionu eur. Tyto výrobky byly dodány v 16 různých dodávkách. Mnoho z těchto zbraní skončilo ve zmíněných čtyřech krizových regionech bez potřebného povolení, protože konkrétně tyto státy byly z prohlášení konečného uživatele vyňaty. Jedná se o porušení dohody, které tvoří základ obvinění proti H & K, jež vznesl Jürgen Grässlin.

V březnu 2010 obdrželo státní zastupitelství ve Stuttgartu trestní oznámení a v dubnu zahájilo vyšetřování. Pouze o měsíc později bylo vydáno poslední povolení pro další vývoz zbraní do Mexika, a to v hodnotě 5,45 milionu eur. Do dnešního dne to byl ovšem poslední vývoz zbraní do Mexika. V prosinci provedl státní zástupce – za účelem shromáždění důkazů – prohlídky prostor H & K. Téměř o rok později následovaly další domovní prohlídky, kterých se zúčastnilo přibližně 300 policistů. Prohlídky proběhly i v soukromých bytech. Jak již bylo zmíněno dříve, H. Rothbauer v roce 2012 přidal další obvinění vůči představitelům státu působícím v BfWA a BAFA. V roce 2013 propustila H & K dva dlouholeté zaměstnance, Axela Haase a Marianne B¹³, a to proto, že se začalo mluvit o jejich účasti v neoprávněném vývozu do krizových oblastí Mexika. Oba o rok později vznesli protižalobu ohledně svého okamžitého propuštění bez předchozího oznámení a soud rozhodl v jejich prospěch. V roce 2015 pod rostoucím tlakem veřejnosti, souvisejícím s incidentem v Mexiku (který bude podrobněji popsán v níže uvedené části), státní zastupitelství nakonec vzneslo obvinění proti šesti bývalým zaměstnancům H & K. V květnu 2016, více než šest let po vznesení obvinění, bylo zahájeno hlavní řízení. Zaměstnanci jsou obviněni z porušování KWKG a AWG. Dále se podle obvinění podíleli na 16 vývozech pušek s vybavením bez potřebného povolení. Hlavní slyšení proti šesti bývalým manažerům H & K byla zahájena 15. května 2018 a trvala do února 2019. Líčení skončilo podmíněnými tresty pro zaměstnance H & K a pokutou pro H & K ve výši přibližně 3,7 milionu.¹⁴ Jednalo se o první rozsudek proti H & K za nezákonný obchod se zbraněmi v historii firmy. Přelíčení u zemských soudů ve Stuttgartu rovněž odhalila chyby v německém systému

vývozu zbraní, jako je prohlášení konečného uživatele. To je někdy podmínkou k umožnění určitých smluv o vývozu zbraní, avšak zřídka je sledováno a kontrolováno. Soudce zemského soudu ve Stuttgartu rovněž zpochybnil samotná prohlášení konečného uživatele, protože zpochybnil, do jaké míry jsou právně součástí povolení k vývozu.¹⁵

Trestná činnost a soudní řízení v Mexiku

Mnoho z vyvážených zbraní bylo nelegálně distribuováno do krizových oblastí, které měly být prostřednictvím prohlášení konečného uživatele z vývozu zbraní vyjmuty. Některé z G36 byly použity ve slavném případě v Guerrero nazývaném také Ayotzinapa. Dne 26. září 2014 byli napadeni studenti, kteří cestovali, aby se zúčastnili jistého protestu. Šest z nich bylo zabito a 43 uneseno. Naposledy byli viděni, jak jsou násilím cpáni do policejních vozidel. Dodnes není známo místo jejich pobytu a případ zůstává nevyřešen.¹⁶

Několik měsíců po incidentu prohlásil prokurátor Jesús Murillo Karam, že případ je vyřešen a že studenti byli upáleni na blízké skládce. Skupina odborníků, kteří byli součástí meziamerické expertní skupiny (GIEI), však tvrdila, že pro tuto tezi neexistuje žádný důkaz. Indicie předložené novinářkou Anabel Hernandez ukazovaly, že na zločinu se podílely armáda, policie a drogový gang Guerreros Unidos.¹⁷ Po čtyřech letech zřídil federální soud nezávislou vyšetřovací komisi, protože předchozí vyšetřování nebyla v pořádku. Tato komise má vše řádně vyšetřit, a to včetně případného zapojení představitelů státu. Zdá se, že na důležité důkazy není brán zřetel.¹⁸

V tomto trestním stíhání bylo již zatčeno 100 lidí, včetně policistů a členů gangu. Jako reakce na tento případ se v Mexiku konalo mnoho protestů. Tento případ má také souvislost se soudním řízením v Německu, protože k násilí vůči těmto studentům byly použity pušky G36, pušky, které v Guerrero nikdy skončit neměly. Použití těchto zbraní při mezinárodně známém porušení lidských práv zvýšilo tlak na Německo a na státní zastupitelství, pokud jde o obvinění proti H & K a o vývoz zbraní.¹⁹

Představitelé občanské společnosti a její akce

Existuje mnoho definic občanské společnosti, záleží na úhlu pohledu. Když se zaměříme hlavně na aktivismus, pak občanskou společnost vnímáme jako sociální hnutí a občanský aktivismus. Může to však být také organizovaný společenský život mezi státem a rodinou. Z neoliberálního hlediska se zároveň

dá říci, že jsou to charitativní organizace, dobrovolná sdružení i třetí sektor.²⁰ Bez ohledu na to, jaký druh definice vezmeme, je v tomto případě jasně vidět důležitost občanské společnosti jako jedné ze stran, které přispívají k boji za dodržování lidských práv.

Jürgen Grässlin je mírový aktivista a představitel občanské společnosti v Německu. Je mluvčím výzvy Zastavte globální obchod se zbraněmi (*Action Aufschrei – Stop den Waffenhandel*). Tato iniciativa aktivně bojuje proti vývozu zbraní do Mexika. Je členem správní rady Arms Information Center, nevládní organizace, která se aktivně staví proti vývozu zbraní. V Německu je to jediná nevládní organizace, která se zaměřuje pouze na německý vývoz zbraní a obchod se zbraněmi obecně. Jürgen je dále spoluzakladatelem sdružení Kritičtí akcionáři H & K. Je autorem mnoha knih o německém vývozu zbraní. V roce 1994 vydal svou první knihu *Den Tod bringen Waffen aus Deutschland*.²¹ Jeho poslední publikací je *Schwarzbuch Waffenhande:l Wie Deutschland am Krieg verdient*,²² která byla vydána v roce 2013 a která podrobně zkoumá vývoj německých vývozních praktik od roku 1945. Jürgen jako zástupce Arms Information Center má v popisovaném soudním případě jedinečné postavení – je žalobcem. Bez jeho obvinění by nikdy nemohlo být zahájeno právní vyšetřování případu. Kvůli své práci je médií často popisován jako nejvýznamnější německý odpůrce vývozu zbraní.²³

Kromě žaloby Jürgen Grässlina proti H & K byly nezbytné ještě další kroky občanské společnosti a médií. Společně přispěly k tomu, že úřad státního zastupitelství věc prošetřil a nakonec zahájil hlavní řízení proti H & K.

Asi pět měsíců poté, co byla v roce 2010 podána trestní oznámení, zveřejnil týdeník *Der Spiegel* zprávu o vývozu zbraní firmy H & K a oznámil, že proti H & K byla vznesena obvinění.²⁴ V roce 2015 uspořádala německá zpravodajská vysílací stanice ARD tematický večer „*Německý vývoz zbraní*“. To bylo přibližně rok o poté, co byli v Mexiku zabiti studenti, o kterých je psáno výše. Ten večer se vysílal film „*Pán smrti*“ a dokument Daniela Harricha nazvaný „*Smrtící vývozy: Jak se G36 dostala do Mexika*“. Oba přinesly širší veřejnosti informace o nelegálních zbrojních obchodech s Mexikem. Státní zastupitelství konečně zahájilo hlavní řízení, a to pod rostoucím tlakem veřejnosti, jež vzbudil tematický večer ARD v kombinaci s tzv. Mexickým případem, který také přitahuje pozornost mezinárodní veřejnosti.²⁵ Tento případ je jedinečný, protože poprvé byla obviněna společnost H & K, a ne pouze fyzické osoby. Jedinečné je, že kvůli soudnímu řízení byl zastaven vývoz do Mexika, což v praxi vedlo k zastavení vývozu zbraní.

Otázkou, se kterou se v boji za lidská práva a mír potýkáme, je účinnost občanské společnosti jako aktérů a její vliv. Příklady, jako je tento, jsou důležité a relevantní jako motivační prvky v našem úsilí o mírové vztahy. Tato

práce je možná pouze s aktivní sítí občanské společnosti. Ukazuje na širokou škálu možných aktivit, které mají představitelé občanské společnosti k dispozici. A je také důležité tyto příběhy sdílet za hranice jednotlivých zemí.

Poznámky:

- 1 BAFA je kontrolním orgánem při hodnocení citlivých vývozů, které potřebují povolení, např. vývozů zbraní.
- 2 J. Grässlin, Schwarzbuch Waffenhandel Wie Deutschland am Krieg verdient. München, Heyne, 2013, str. 25
- 3 J. Grässlin, M-E. L. Valencia, ‚Trial Monitoring of Case 2: The illegal sale of G36 assault rifles by Heckler & Koch into Mexican conflict states‘, GLOBAL NET – Stop the arms trade, Global Net – Stop the arms trade, page number, <http://gn-stat.org/> (accessed 12 October 2020), str. 4–6
- 4 J. Grässlin, Schwarzbuch Waffenhandel Wie Deutschland am Krieg verdient. München, Heyne, 2013, str. 26–27
- 5 J. Grässlin, M-E. L. Valencia, ‚Trial Monitoring of Case 2: The illegal sale of G36 assault rifles by Heckler & Koch into Mexican conflict states‘, GLOBAL NET – Stop the arms trade, Global Net – Stop the arms trade, page number, <http://gn-stat.org/> (accessed 12 October 2020), str. 8
- 6 J. Grässlin, Schwarzbuch Waffenhandel Wie Deutschland am Krieg verdient. München, Heyne, 2013, str. 444
- 7 J. Grässlin, Schwarzbuch Waffenhandel: Wie Deutschland am Krieg verdient. München, Heyne, 2013, str. 439–440
- 8 J. Grässlin, M-E. L. Valencia, ‚Trial Monitoring of Case 2: The illegal sale of G36 assault rifles by Heckler & Koch into Mexican conflict states‘, GLOBAL NET – Stop the arms trade, Global Net – Stop the arms trade, page number, <http://gn-stat.org/> (accessed 12 October 2020), str. 10–11
- 9 J. Grässlin Schwarzbuch Waffenhandel Wie Deutschland am Krieg verdient. München, Heyne, 2013, str. 446
- 10 W. Vogel., ‚WaffenhandelaufserKontrolle‘ Die Taz, 20. 2. 2019, <https://taz.de/Kommentar-Weltweite-Ruestungsexporte/15569181/> [cit. 22. 10. 2020]; J. Grässlin, M-E. L. Valencia, ‚Trial Monitoring of Case 2: The illegal sale of G36 assault rifles by Heckler & Koch into Mexican conflict states‘, GLOBAL NET – Stop the arms trade, Global Net – Stop the arms trade, page number, <http://gn-stat.org/>, [cit. 12. 10. 2020], str. 11
- 11 J. Grässlin, M-E. L. Valencia, ‚Trial Monitoring of Case 2: The illegal sale of G36 assault rifles by Heckler & Koch into Mexican conflict states‘, GLOBAL NET – Stop the arms trade, Global Net – Stop the arms trade, page number, <http://gn-stat.org/> [cit. 12. 2020], str. 11
- 12 Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie ‚Bericht der Bundesregierung über ihre Exportpolitik für konventionelle Rüstungsgüter im Jahre 2007‘ Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie, 2009, <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Aussenwirtschaft/ruestungsexportbericht-2007.html> [cit. 27. 10. 2020] str. 33
- 13 Její příjmení není zmíněno v důsledku právní praxe v Německu. Je-li účast v soudním případě považována za méně významnou, je příjmení obviněných osob vynecháno z důvodu ochrany před očeřováním. Tak je tomu i v tomto případě, protože Marianne B je obviněna pouze z napomáhání a podněcování, a nikoli jako hlavní pachatelka případu proti společnosti H & K.
- 14 J. Grässlin, M-E. L. Valencia, ‚Trial Monitoring of Case 2: The illegal sale of G36 assault rifles by Heckler & Koch into Mexican conflict states‘, GLOBAL NET – Stop the arms trade, Global Net – Stop the arms trade, page number, <http://gn-stat.org/>, [cit. 12. 10. 2020], str. 11-15
- 15 W. Vogel., ‚Waffenhandel außer Kontrolle‘ Die Taz, 20. 2. 2019, <https://taz.de/Kommentar-Weltweite-Ruestungsexporte/15569181/> [cit. 22. 10. 2020]
- 16 M. Franko, ‚Five Years Ago, 43 Students Vanished. The Mystery, and the Pain, Remain‘ The New York Times, 26. 9. 2019 <https://www.nytimes.com/2019/09/26/world/americas/ayotzinapa-mexico-students-anniversary.html> [cit. 22. 10. 2020]
- 17 W. Vogel., ‚Sechs Jahre danach: ein Schritt zur Aufklärung‘ Die Taz, 29. 9. 2020, <https://taz.de/15716803/> [cit. 25. 2020]
- 18 Amnesty International., ‚Orden para crear una comisión de investigación es un avance importante en el caso de Ayotzinapa‘ Amnesty International, 5. 6. 2018, <https://www.amnesty.org/es/latest/news/2018/06/mexico-orden-para-crear-una-comision-de-investigacion-es-un-avance-importante-en-el-caso-de-ayotzinapa/> [cit. 20. 10. 2020].
- 19 W. Vogel., ‚Sechs Jahre danach: ein Schritt zur Aufklärung‘ Die Taz, 29. 9. 2020, <https://taz.de/15716803/> [cit. 25. 10. 2020]; T. Dorsch., ‚Das Recht schlägt den Profit‘ Frankfurter Rundschau, 21. 2. 2019, <https://www.fr.de/politik/heckler-koch-recht-schlaegt-profit-11789708.html> [cit. 20. 11. 2020]
- 20 Kaldor, M, Global Civil Society: An Answer to War, str. 10
- 21 volný překlad: Smrt přinášejí zbraně z Německa
- 22 volný překlad: Černá kniha vývozu zbraní: Jak Německo vydělává na válce
- 23 Willemsen, R., „Haben sie je eine Waffe verhindert“ Zeit Online, 5. 11. 2009, <https://www.zeit.de/2009/46/Willemsen-Graesslin-46/komplettansicht> [cit. 20. 11. 2020]

n.a. 'Staatsanwalt ermittelt gegen Heckler & Koch' SPIEGEL Wirtschaft, 14. 8. 2010, <https://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/waffenexport-staatsanwalt-ermittelt-gegen-heckler-koch-a-711875.html> [cit. 26. 10. 2020]

25 J. Grässlin, M-E. L. Valencia, 'Trial Monitoring of Case 2: The illegal sale of G36 assault rifles by Heckler & Koch into Mexican conflict states', GLOBAL NET – Stop the arms trade, Global Net- Stop the arms trade, page number, [http:// gn-stat.org/](http://gn-stat.org/), [cit. 12. 10. 2020], str. 12-13

O Autorkách a autorech

Andrew Metheven je koordinátorem programu nenásilí (Nonviolence Programme Coordinator) v organizaci War Resisters' International. Andrew se podílel na organizování nejružnějších antimilitaristických akcí a hnutí po celém světě a jeho práce ve WRI se v poslední době zaměřila na obchod se zbraněmi a militarizaci policejní činnosti po celém světě.

Daniel Mata je výzkumný pracovník v nevládní organizaci Mexican Commission for the Defense and Promotion of Human Rights, která se zaměřuje na dokumentaci hrubého porušování lidských práv a dopadů militarizace a války proti drogám na Mexiko. V minulosti také zkoumal vynucená zmizení v rámci Observatory on Disappearances and Impunity, což je společný projekt Latinskoamerické fakulty sociálních věd (mexického kampusu), Mexické autonomní národní univerzity, Univerzity v Minnesotě a Oxfordské univerzity. Publikoval akademické články o nuceném mizení pro Center for Constitutional Studies of the Mexican Supreme Court a National Institute of Criminal Sciences. Příležitostně spolupracuje také na novinářských blozích.

Ronja Metzger v současné době dokončuje studium mírových a konfliktních studií na Univerzitě v Malmö a od roku 2020 je vědeckou pracovnící v Arms Information Center. Zde jako výzkumná pracovnice přispívá na informační portál Global Net – Stop the Arms Trade. Hlavní oblastí jejího výzkumu je mezinárodní obchod se zbraněmi.

Stephan Möhrle působí od roku 2015 jako výkonný ředitel Arms Information Center a je jejím zástupcem při OSN ve Vídni a Ženevě. V současné době dokončuje studium LL.M. (právní postgraduální vzdělání) dizertační prací o implementaci mezinárodních smluv o obchodu se zbraněmi do národních systémů správního práva.

Peter Tkáč působí v NESEHNUTÍ, kde se věnuje monitoringu vývozu zbraní z České republiky a zkoumání místních projevů militarismu. Zajímá se také o vztah klimatických změn a militarismu.

Ivana Balgová vystudovala sociologii a žurnalistiku na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, semestr strávila na Utrecht University v Nizozemsku. Je členkou antimilitaristické skupiny Odzbrojovka. Podílela se na vzniku zinů Bez náboje a Válka není mír. Zajímá se o téma bydlení, narativy alkoholismu a intersekcionalní feminismus.

English Summary

As formulaic as a soap opera script, there are some points that are sure to come up when talk turns to the export of weapons from the Czech Republic: Guns don't kill people, people kill people. If we don't export them, someone else will. There will always be wars, it is just human nature. Weapons are just goods. Alternatively: weapons are necessary to maintain peace.

Not only are these arguments not based on facts (and often do not stand up even to critical thinking), but they also simplify the complicated area of the arms trade to the mundane *"it's not our problem, we are just selling a product"*. In the case of the Czech Republic, these sales represent weapons and military equipment worth 15.9 billion crowns (in 2019), which end up in Slovakia, the USA, Vietnam, the United Arab Emirates, Egypt, etc. As Peter Tkáč begins his text: *"The Czech Republic knowingly helped arm the junta in Egypt, the theocratic monarchies in Saudi Arabia and the United Arab Emirates, the communist regime in Vietnam, as well as the autocratic regime in Turkey."*

Instead of saying *"it's more complicated than it looks"*, we wanted to bring to the discussion a collection of five texts that look at arms trade from different perspectives and explain more and more layers of the issue. The already mentioned text by Petr Tkáč [A Dangerous Industry: Arms Exports from the Czech Republic](#) describes the production and export of weapons from the Czech Republic and, among other things, shows how the pressure of the arms industry lobby influences (and changes) the decisions of the ministries responsible for regulating arms exports. If you ever find yourself in a discussion with arms manufacturers, the second part of the text will come in handy, since it presents the most common arguments together with short and insightful comments. Tkáč reacts to the popular argument – not only of arms manufacturers and political figures – about the importance of jobs created by the arms industry in the Czech Republic by asking: Is securing enough submachine guns for an Egyptian dictator the best use of the capabilities of those working in arms factories?

In his text [The Global Arms Trade](#) Andrew Feinstein shows how the secrecy of trade agreements covers up corruption, conflicts of interest and inappropriate decisions on national security issues. At the same time, he draws attention to the consequences often overlooked in the arms trade debate – huge spending on ongoing armament means diverting resources away from social and public health issues. Weapons are then not only the object of destruction, but also represent a huge financial (and unnecessary) cost that could have been spent on something else – politicians who say the country cannot afford drugs for HIV and AIDS patients do not hesitate to spend billions of dollars on guns.

The text [Militarization, Gross Human Rights Violations and Firearms:](#)

An Overview of the Mexican Experience with the War on Drugs is devoted to the situation in Mexico. The author Daniel Mata explains how the militarization caused by the so-called war on drugs has spread violence throughout the regions of Mexico. *“The Mexican experience from the last few years shows that firearms are a major driver of this violence and that we need to put more attention not only to where guns end up, but also in how they are (mis)used,”* Mata writes. Perhaps it is enough to add that Česká zbrojovka was one of the ten biggest foreign arms providers to Mexico in the period 2007-2017.

Andrew Metheven’s text “When All You Have is a Hammer, Everything Looks Like a Nail.”: Understanding the Drivers of Police Militarization is an important contribution to the debate on police behavior in the context of repressing protests and opposition, among others. Police forces often undergo military training that prepares them for using violence even in relatively commonplace activities. Metheven shows how the type of weapon police officers have in their possession affects their response to conflict – it is the weapons and equipment that allow them to use disproportionate force and aggression in conflict situations. However, the militarization of the police (and more broadly society) is not just about supplying military weapons. Violence is accepted as an appropriate response to conflict; difference and diversity are perceived as threats. Those who do not respect rules represent potential violence that needs to be prevented – even if no one is actually planning any violence.

While the previous texts looked at the global nature of the arms trade on the level of buyers / sellers and through their analyses showed how non-compliance and circumvention of arms export regulations promote armed conflicts and the suppression of human rights in other countries, the last text provides at least a little more optimism. The text Where Does the German G36 Rifle End Up in Mexico? Criminal Charges Against the Arms Manufacturer HK by Civil Society Actors shows that exporting countries can influence the countries in which weapons end also positively – through civic engagement. The criminal complaint filed against the German arms manufacturer in 2010 by Jürgen Grässlin, the chairman of the Arms Information Center organization, is an example of how civil society representatives can enforce regulations and agreements and hold companies accountable.

The arms trade should be one of the most supervised and regulated trades; in reality, however, it is one of the areas that is very difficult for the public to inspect and monitor. It is a network of often unclear agreements, alliances, and corruption. The Czech Republic has an important position in this network as a manufacturer and seller of weapons that often does not hesitate to violate international agreements. Given the global situation caused by the arms trade, the excuse *“it’s not our problem, we are just selling a product”* does not stand up. It is our problem. Precisely because of what we are selling.

Ivana Balgová

NESEHNUTÍ

Jsme sociálně-ekologická nevládní organizace. Cílem našich ekologických a lidskoprávních aktivit je ukázat, že změna společnosti založená na respektu k lidem, zvířatům i přírodě je možná a musí vycházet především zdola. Proto podporujeme **angažované** lidi, kteří se zajímají o dění okolo sebe a kteří považují **zodpovědnost** za život na naší planetě za nedílnou součást své svobody.

Dáváme odvahu měnit svět.

PODPOŘTE NÁS

Naše činnost je závislá na finanční podpoře lidí, jako jste vy. Podpořte nás libovolnou částkou na účet č. **2600013234/2010** a buďte změnou, kterou chcete vidět na tomto světě. Děkujeme.

podporte.nesehnuti.cz

ZAPOJTE SE

Je vám naše činnost sympatická? Chcete se aktivně podílet na tom, co děláme? Staňte se dobrovolníkem či dobrovolnicí NESEHNUTÍ.

dobrovolne.nesehnuti.cz

Odzbrojovka

Odzbrojovka je dobrovolnická skupina neziskové organizace **Nezávislé sociálně ekologické hnutí — NESEHNUTÍ**. Již od vzniku NESEHNUTÍ v roce 1997 monitorujeme vývoz zbraní z České republiky a sledujeme dopad obchodu se zbraněmi na lidská práva ve světě. Požadujeme zastavení vývozu vojenského materiálu do diktátorských a autoritativních režimů nebo do oblastí ozbrojených konfliktů. Vedle monitoringu obchodu se zbraněmi upozorňujeme na problematické aspekty militarizace společnosti a vystupujeme proti militarizaci mládeže.

www.odzbrojovka.nesehnuti.cz, odzbrojovka@nesehnuti.cz

Nezávislé Sociálně Ekologické HNUTÍ – NESEHNUTÍ
svoboda – zodpovědnost – angažovanost

tel.: 543 245 342, brno@nesehnuti.cz, www.nesehnuti.cz

facebook.com/nesehnuti, twitter.com/nesehnuti, instagram.com/nesehnuti

NESEHNUTI

(Independent Socio-Ecological Movement)

We are a social-ecological non-governmental organization. The goal of our environmental and human rights activities is to show that social change based on respect for people, animals and nature is possible and must come primarily from the bottom. That is why we support committed people who are interested in what is happening around them and who regard responsibility for life on our planet as an integral part of their own freedom.

SUPPORT US

Do you like how we do it here? Support our unique experiment with a small donation to our transparent account IBAN: **CZ5420100000002900087948** and stand with us NESEHNUTI (those who do not bow). Only together with you can we build a better society. Thank you.

donate.nesehnuti.cz

JOIN US

If you like our activities and you want to be actively involved, become a volunteer of NESEHNUTI!

dobrovolne.nesehnuti.cz

NESEHNUTI- Independent Socio-Ecological Movement
freedom – responsibility – engagement

tel.: 00420 543 245 342, brno@nesehnuti.cz, www.nesehnuti.cz
facebook.com/nesehnuti, twitter.com/nesehnuti, instagram.com/nesehnuti

Publikace byla podpořena nadací Rosa Luxemburg Stiftung e.V., zastoupení v České republice. Za obsah je plně odpovědný vydavatel publikace; postoje prezentované v textu nemusí nutně představovat stanovisko nadace.

Publication is supported by Rosa Luxemburg Stiftung e.V., Czech Republic. The publishers alone are responsible for the content provided; the positions presented in these texts do not necessarily represent the points of view of the foundation.

Vydalo NESEHNUTÍ v roce 2021. Vytisknuto na recyklovaném papíře.

ISBN 978-80-87217-71-9 (tisk)

ISBN 978-80-87217-72-6 (PDF online)

Editace: Ivana Balgová, Peter Tkáč, Ester Topolářová
Korektury: Eva Musilová, Kateřina Hrabětová
Překlad: Kateřina Špácová
Grafické zpracování: Eva Jašková
Ilustrace: ToyBox
Tisk: BEEZ BEE, s. r. o. Vytisknuto na recyklovaném papíře.
ISBN 978-80-87217-71-9 (tisk)
ISBN 978-80-87217-72-6 (PDF online)
Vydalo v roce 2021 NESEHNUTÍ, Křížová 15, 603 00, Brno,
www.nesehnuti.cz. První vydání.

